

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія KB № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилианська, 14

2/2011

© Конституційний Суд України, 2011

Редакційна рада

- А. Головін** — Голова Конституційного Суду України (голова Редакційної ради)
- Ю. Баулін** — суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови Редакційної ради)
- Ю. Барабаш** — проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор
- І. Домбровський** — суддя Конституційного Суду України у відставці
- В. Кампо** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- М. Козюбра** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- М. Костицький** — суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Пацурківський** — декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
- А. Селіванов** — Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
- П. Стецюк** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- А. Стрижак** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- П. Ткачук** — суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
- С. Шевчук** — професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

У НОМЕРІ

Акти Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) 7

Окрема думка судді Конституційного Суду України

Кампа В. М.

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) 19

Рішення Конституційного Суду України

у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» 22

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Бринцева В. Д.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» 34

**Окрема думка судді Конституційного Суду України
Шишкіна В. І.**

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» 36

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Лі Артура Костянтиновича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» 41

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Закритого акціонерного товариства «Брянківське управління шахтобудмеханізації» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна», частини другої статті 1 Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», частини першої статті 9 Закону України «Про колективні договори і угоди», частини другої статті 13 Кодексу законів про працю України, частини першої статті 203, частини першої статті 215 Цивільного кодексу України 45

Ухвала Конституційного Суду України

про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ДДП» щодо офіційного тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Тропанця Євгена Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України в системному зв'язку з пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України ... 51

Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Михальчука Богдана Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої статті 81 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України	54
Ухвала Конституційного Суду України про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Тенькаєвої Тетяни В'ячеславівни щодо офіційного тлумачення слова «відповідне», застосованого у частинах другій, третій, четвертій статті 241 ¹ Кодексу законів про працю України, у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 28 цього Кодексу та частини шостої статті 43 Конституції України	57
Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Федоренка Сергія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 58, частини другої статті 152 Конституції України, частини другої статті 4, частини першої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України та статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України»	60
Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України»	63
Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 76 Конституції України	65
Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Аниченка Миколи Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 320 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України, статей 6, 7, 8, 10 Житлового кодексу Української РСР, статті 383 Цивільного кодексу України	68
Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Севастопольської міської державної адміністрації	

страції щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»	70
---	----

Теорія та практика конституційної юрисдикції

Вдовіченко С. Відновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання Конституційним Судом України внесених до нього змін неконституційними	73
--	----

Гультай М., Кияниця І. Гарантування Конституційним Судом України окремих особистих прав і свобод людини	82
--	----

Кощинець В., Кушакова-Костицька Н., Палійчук О. Принципи діяльності та визначення статусу органів прокуратури в контексті рішень Конституційного Суду України	93
--	----

Шостенко О. До питання правової природи актів Конституційного Суду України	102
---	-----

Божко В. Вплив принципів права на розвиток законодавства (аналіз правових позицій Конституційного Суду України)	110
--	-----

З досвіду зарубіжної конституційної юстиції

Нудненко Л. Розвиток пасивного виборчого права громадян Російської Федерації у правових позиціях Конституційного Суду Російської Федерації	119
---	-----

Зовнішні зв'язки Конституційного Суду України

Січень – березень 2011 року	130
-----------------------------------	-----

Інформація про виконання бюджету Конституційним Судом України за 2010 рік	131
---	-----

Вітаємо ювілярів!	135
--------------------------------	-----

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483–III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі)

м. Київ
26 січня 2011 року
№ 1-рп/2011

Справа № 1-5/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,

Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III (Голос України, 2000 р., 29 березня) (далі — Закон № 1483), якими смертну кару як вид покарання замінено довічним позбавленням волі, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 49, ст. 272) із наступними змінами, частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (Офіційний вісник України, 2001 р., № 21, ст. 920) з наступними змінами (далі — Кодекс 2001 року).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України» стали конституційне подання Верховного Суду України та конституційне звернення громадянина Савчука Миколи Миколайовича.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтями 93, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» є практична необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами (далі — Кодекс 1960 року) у зв'язку з їх неоднозначним застосуванням судами загальної юрисдикції.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Верховний Суд України — та суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Савчук М. М. — звернулися до Конституційного Суду України з клопотаннями дати офіційне тлумачення положень Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом № 1483, яким смертну кару замінено довічним позбавленням волі, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку з положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кодексу 2001 року.

Практичну необхідність в офіційній інтерпретації, роз'ясненні Конституційним Судом України зазначених положень Кодексу 1960 року щодо їх дії в часі Верховний Суд України обґрунтовує численними клопотаннями осіб, засуджених за особливо тяжкі злочини, вчинені ними до набрання чинності Законом № 1483, яким покарання у виді смертної кари судами було замінено на довічне позбавлення волі. Автори клопотань вказують, що Кодекс 1960 року після прийняття Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару став новим кримінальним законом, який пом'якшив кримінальну відповідальність за особливо тяжкі злочини і тому мав зворотну дію в часі, тобто поширювався на осіб, які вчинили відповідні особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом № 1483.

Як зазначає Верховний Суд України, з цього питання склалася неоднакова судова практика. В одних судових рішеннях вказується, що пом'якшення кримінального покарання Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року рівнозначне зміні положень Кодексу 1960 року законом, прийнятим Верховною Радою України. У зв'язку з цим особам, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом № 1483, суди призначали покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'ятнадцяти років, оскільки положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари як виду покарання визнані неконституційними. Інші судові рішення базуються на протилежній позиції, яка зводиться до того, що положення статті 58, пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, статті 5 Кодексу 2001 року, а також зміст правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в абзаці другому пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 у справі про зворотну дію кримінального закону в часі, унеможливають скасування чи пом'якшення кримінальної відповідальності іншим державним органом, ніж Верховна Рада України, яка здійснює це шляхом прийняття відповідного закону. Суди, які приймали такі рішення, виходили з того, що пом'якшення кримінальної відповідальності осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, відбулося згідно із Законом № 1483, положення якого мали зворотну дію в часі, а не з Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року. На підставі цього вони призначали покарання у виді довічного позбавлення волі особам, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності Законом № 1483.

Аргументуючи конституційне звернення, громадянин Савчук М. М., крім того, наводить статтю 8, пункт 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та зазначає, що положення Кодексу 1960 року стосовно визначення смертної кари як виду покарання суперечили Конституції України з моменту її прийняття, тому вони повинні були визнаватися нечинними без додаткової законодавчої регламентації і, отже, не могли застосовуватися судами при призначенні покарання.

Посилаючись на практику Верховного Суду України, автор клопотання, якому суд замінив смертну кару довічним позбавленням волі, наголошує, що за аналогічних обставин іншим особам, які до набрання чинності Законом № 1483 вчинили умисні вбивства за обтяжуючих обставин, суди призначали покарання у виді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років. Неоднозначністю судової

практики із вказаного питання громадянин Савчук М. М. і обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні наведених у конституційному зверненні положень Кодексу 1960 року.

2. Свої позиції стосовно предмета провадження у справі висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Комітет Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Міністр юстиції України, Генеральна прокуратура України, науковці Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія», Національної академії внутрішніх справ, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності Національної академії правових наук України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоценка.

3. Конституційний Суд України, вирішуючи порушені у конституційному поданні та конституційному зверненні питання, виходить з такого.

3.1. У Конституції України передбачено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3).

В Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; норми Конституції України є нормами прямої дії; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй (стаття 8 Основного Закону України).

Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58 Конституції України).

Виключно законами України визначаються, зокрема, діяння, які є злочинами, та відповідальність за них (пункт 22 частини першої статті 92 Основного Закону України).

Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом (частина перша, третя статті 3 Кодексу 2001 року).

3.2 Кодекс 1960 року містив положення про смертну кару як виняткову міру покарання у Загальній частині (статті 24, 25, 48, 49, 52¹) та в санкціях статей Особливої частини, що передбачали відповідальність за умисні вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин (статті 58, 59, 60, 93, 190¹), а також у санкціях статей, що встановлювали покарання за деякі військові злочини, які були вчинені у

бойовий час або у бойовій обстановці (статті 232, 234, 236, 241, 242, 243, 245, 249, 251, 254, 254², 254³, 255, 256, 257, 258, 260, 261). При цьому зазначені санкції статей Особливої частини Кодексу 1960 року мали альтернативний характер: поряд із смертною карою як видом покарання вони передбачали і позбавлення волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років. Такі санкції, встановлені Верховною Радою України, були співмірними з особливою тяжкістю вказаних злочинів та підвищеною суспільною небезпекою осіб, які їх вчиняли.

Конституційний Суд України у Рішенні від 29 грудня 1999 року визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кодексу 1960 року, які передбачали смертну кару як вид покарання. Відповідно до частини другої статті 152 Конституції України положення Кодексу 1960 року, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього рішення про їх неконституційність. Резолютивна частина зазначеного рішення містить вимогу, адресовану Верховній Раді України, привести Кодекс 1960 року у відповідність з рішенням Конституційного Суду України. Крім того, Конституційний Суд України зауважив, що «стосовно положення статті 25 Кримінального кодексу України щодо заміни смертної кари іншим видом покарання, то це питання підлягає вирішенню у законодавчому порядку (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України)» (абзац четвертий пункту 6 мотивувальної частини вказаного рішення).

Згідно з правовими позиціями Конституційного Суду України частина друга статті 152 Основного Закону України закріплює принцип, за яким закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність і не підлягають застосуванню. За цим же принципом закони, інші правові акти мають юридичну силу до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю (абзац третій пункту 4 Рішення від 24 грудня 1997 року № 8-зп у справі щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій; абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі про порядок виконання рішень Конституційного Суду України). Виходячи з цього положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари як виду покарання з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 29 грудня 1999 року не підлягали застосуванню судами, а органи виконавчої влади не повноважні виконувати вироки стосовно осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких не були виконані на день ухвалення зазначеного рішення. Проте до дня ухвалення цього рішення положення Кодексу 1960 року щодо смертної кари мали юридичну силу і підлягали застосуванню судами при призначенні покарання особам, які вчинили відповідні злочини.

Верховна Рада України шляхом прийняття Закону № 1483 привела Кодекс 1960 року у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року. У Законі № 1483 комплексно вирішені питання, що стосувалися заміни смертної кари як виду кримінального покарання таким видом покарання, як довічне позбавлення волі. Цей висновок ґрунтується на аналізі структури та

змісту Закону № 1483. Згідно з пунктом 1 розділу I Закону № 1483 із Кодексу 1960 року виключено статтю 24, що передбачала смертну кару як виняткову міру покарання; Кодекс 1960 року доповнено новою статтею 25², яка визначила новий вид кримінального покарання — довічне позбавлення волі, що «встановлюється за вчинення особливо тяжкого злочину і застосовується у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк»; слова «смертна кара» в усіх випадках їх застосування у тексті Кодексу 1960 року замінено на слова «довічне позбавлення волі» у відповідних відмінках. Положеннями пунктів 2, 3 розділу I Закону № 1483 внесено зміни до Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України, якими врегульовано питання, що впливали із зазначених змін у Кодексі 1960 року. У розділі II Закону № 1483 передбачено, що «перегляд вироків у справах щодо осіб, засуджених до смертної кари, вироби щодо яких на час набрання чинності цим Законом не було виконано, здійснюється судом, який постановив вирок». У розділі III Закону № 1483 встановлено, що «цей Закон набирає чинності з дня його опублікування». Закон № 1483 був опублікований у газеті «Голос України» 29 березня 2000 року.

4. Конституційний Суд України виходить з того, що з дня ухвалення Конституційним Судом України Рішення від 29 грудня 1999 року і до набрання чинності Законом № 1483 існував проміжок часу, протягом якого Верховна Рада України приймала рішення щодо внесення змін до Кодексу 1960 року стосовно заміни смертної кари іншим видом покарання — довічним позбавленням волі. Цей проміжок був обумовлений неодноразовою втратою чинності положеннями Кодексу 1960 року щодо смертної кари і набранням чинності Законом № 1483 стосовно встановлення нового виду покарання та виник у результаті здійснення Конституційним Судом України нормоконтролю за відповідністю Конституції України положень Кодексу 1960 року щодо смертної кари.

Однак наявність зазначеного проміжку часу не означає, що існуючі на той час відповідні санкції статей Кодексу 1960 року втратили альтернативний характер та передбачали лише покарання у виді позбавлення волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років. Це підтверджується, зокрема, тим, що Кодекс 1960 року встановлював безальтернативну санкцію — позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років — за умисне вбивство без обтяжуючих обставин (стаття 94). Проте законодавець не визнавав таке саме покарання співмірним з покаранням за умисне вбивство за обтяжуючих обставин, оскільки вважав, що за вчинення таких злочинів мала існувати можливість призначення судами і більш суворого кримінального покарання (стаття 93 Кодексу 1960 року).

За таких обставин Конституційний Суд України зазначає, що альтернативний характер санкцій статей Кодексу 1960 року, які передбачали покарання за особливо тяжкі злочини, не давав підстав для призначення судами іншого покарання замість смертної кари до моменту її заміни Верховною Радою України на довічне позбавлення волі, оскільки це порушувало принцип співмірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення, не відповідало принципу справедливості в кримінальному праві.

Як зазначив Конституційний Суд України у справі про призначення судом більш м'якого покарання, окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому злочину; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права — є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість. Це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та межі покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного (абзац п'ятий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

Такий висновок узгоджується і з практикою Європейського суду з прав людини, який зазначив, що складовим елементом принципу верховенства права є очікування від суду застосування до кожного злочинця такого покарання, яке законодавець вважає пропорційним (рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року, заява № 10249/03).

Крім того, Конституційний Суд України вважає, що після Рішення від 29 грудня 1999 року Кодекс 1960 року не став новим законом, що пом'якшував кримінальну відповідальність осіб за вчинення особливо тяжких злочинів. Як стверджує суб'єкт права на конституційне звернення, Кодекс 1960 року в цій частині змінювався двічі: Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року та Законом № 1483. На цій підставі суди призначали особам, які вчинили зазначені злочини до набрання чинності Законом № 1483, покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років. При цьому суди враховували положення частини четвертої статті 5 Кодексу 2001 року, якими встановлено: «Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи».

Конституційний Суд України виходить з того, що в частині четвертій статті 5 Кодексу 2001 року йдеться про можливість його зміни тільки іншим законом про кримінальну відповідальність, а не Рішенням Конституційного Суду України, який повноважний лише визнавати неконституційними положення закону про кримінальну відповідальність.

Як зазначив Конституційний Суд України у справі про зворотну дію кримінального закону в часі, «зіставлення положень статей 8, 58, 92, 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України та статті 6 Кодексу дає підстави дійти висновку, що виключно кримінальними законами України визначаються діяння, які є злочинами, та встановлюється відповідальність за їх вчинення. Відповідно і зворотна дія в часі реалізується через кримінальні закони у випадках, коли вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000). Висновок про те, що скасування або пом'якшення кримінальної відповідальності особи здійснюється саме законами, ґрунтується, зокрема, на положеннях Кримінального кодексу України, відповідно до якого поліпшення правового становища особи, яка вчинила злочин, здійснюється згідно із законом, що пом'якшує по-

карання, нововиданим законом (частина друга статті 6, частина третя статті 54 Кодексу 1960 року), законом про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, санкцією нового закону (частина перша статті 5, частина третя статті 74 Кодексу 2001 року).

5. Конституцією України встановлено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (частина перша статті 58).

Конституційний Суд України вважає, що вказані положення Основного Закону України передбачають загальновизнані принципи дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, а саме: принцип їх безпосередньої дії, тобто поширення тільки на ті відносини, які виникли після набуття чинності законами чи іншими нормативно-правовими актами, та принцип зворотної дії в часі, якщо вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Як зазначив Конституційний Суд України, суть зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів полягає в тому, що їх приписи поширюються на правовідносини, які виникли до набрання ними чинності, за умови, якщо вони скасовують або пом'якшують відповідальність особи (абзац другий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2000 року № 6-рп/2000 у справі про зворотну дію кримінального закону в часі).

Положенням Конституції України щодо законів, які мають зворотну дію в часі, відповідала частина друга статті 6 Кодексу 1960 року, згідно з якою «закон, що усуває караність діяння або пом'якшує покарання, має зворотну силу, тобто поширюється з моменту набрання ним чинності також на діяння, вчинені до його видання». Приписи частини першої статті 5 Кодексу 2001 року розвивають положення частини першої статті 58 Конституції України, а саме: «Закон про кримінальну відповідальність, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотну дію в часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, у тому числі на осіб, які відбувають покарання або відбули покарання, але мають судимість». Водночас частиною другою статті 5 Кодексу 2001 року передбачено: «Закон про кримінальну відповідальність, що встановлює злочинність діяння, посилює кримінальну відповідальність або іншим чином погіршує становище особи, не має зворотної дії в часі».

Зазначені положення кримінальних кодексів щодо законів, які мають зворотну дію в часі, узгоджуються з міжнародно-правовими актами з цього питання. Так, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права визначено: якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш м'яке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця (пункт 1 статті 15). У Резолюції 1984/50 Економічної і Соціальної Ради ООН «Заходи, що гарантують захист прав тих, хто засуджений до страти» від 25 травня 1984 року закріплено, що якщо після вчинення злочину були внесені зміни до законодавства, які передбачають більш м'які міри покарання, то вони повинні поширюватися й на правопорушника, який вчинив цей злочин (пункт 2). Згідно зі статтею 7 Конвенції про захист прав люди-

ни і основоположних свобод 1950 року особи не може призначатися покарання, суворіше від того, яке застосовувалося на час вчинення кримінального правопорушення. Європейський суд з прав людини вважає, що стаття 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року є важливою частиною принципу верховенства права. Він також підтвердив, що зазначена стаття Конвенції допускає принцип ретроспективності більш м'якого кримінального закону. На цьому принципі ґрунтується правило, що в разі наявності відмінностей між діючим на час вчинення злочину кримінальним законом та кримінальним законом, що набрав чинності перед винесенням остаточного судового рішення, суди повинні застосовувати той закон, положення якого є більш сприятливими для обвинуваного (рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року, заява № 10249/03).

6. Новий вид кримінального покарання, запроваджений Законом № 1483, — довічне позбавлення волі — є менш суворим видом покарання порівняно із смертною карою. Цей висновок Конституційного Суду України ґрунтується на тому, що при застосуванні довічного позбавлення волі забезпечується невід'ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин; у санкціях статей, що передбачали покарання за особливо тяжкі злочини, у тому числі умисні вбивства, вчинювані за обтяжуючих обставин, замість смертної кари встановлено довічне позбавлення волі як найбільш суворий вид покарання у переліку кримінальних покарань (пункт 1¹ частини першої статті 23 Кодексу 1960 року) поряд із позбавленням волі на максимальний строк до п'ятнадцяти років; засудженому до довічного позбавлення волі передбачена можливість заміни цього покарання актом помилування на позбавлення волі на певний строк (частина перша статті 25 Кодексу 1960 року, частина друга статті 87 Кодексу 2001 року); особам, засудженим до довічного позбавлення волі, забезпечується можливість мати соціальні зв'язки у межах, визначених законом (статті 28, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 58 Виправно-трудоного кодексу України від 23 грудня 1970 року; статті 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 127, 151, 151¹ Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 року). У разі виявлення підстав для перегляду справи існує реальна можливість для реабілітації особи, засудженої до довічного позбавлення волі.

Конституційний Суд України вважає, що оскільки довічне позбавлення волі є менш суворим видом покарання, ніж смертна кара, яка була передбачена Кодексом 1960 року на час вчинення особами особливо тяжких злочинів, то положення Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом № 1483, є такими, що пом'якшують кримінальну відповідальність та іншим чином поліпшують правове становище осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини до набрання чинності цим законом. На підставі частини першої статті 58 Конституції України, частини другої статті 6 Кодексу 1960 року, частини першої статті 5 Кодексу 2001 року положення Кодексу 1960 року із змінами, внесеними Законом № 1483, мають зворотню дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили передбачені Кодексом 1960 року особливо тяжкі злочини до набрання чинності зазначеним законом, у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких на час набрання чинності Законом № 1483 не було виконано.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях визнав, що заміна судами смертної кари на довічне позбавлення волі, встановлене новим кримінальним законом, а не на позбавлення волі строком на п'ятнадцять років, що як альтернативне смертній карі покарання було передбачено законом під час вчинення злочинів, не є порушенням статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (рішення у справах «Алакрам Хумматов проти Азербайджану» від 18 травня 2006 року, заяви № 9852/03, № 13413/04, «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року, заява № 39458/02).

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 51, 63, 69, 95 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

вирішив:

1. В аспекті конституційного подання та конституційного звернення положення Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, якими смертну кару як вид кримінального покарання було замінено довічним позбавленням волі, у взаємозв'язку з положеннями статей 3, 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152 Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 6 Кримінального кодексу України 1960 року, частини другої статті 4, частини першої статті 5 Кримінального кодексу України 2001 року треба розуміти як такі, що пом'якшують кримінальну відповідальність особи і мають зворотню дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, передбачені Кримінальним кодексом України 1960 року, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України,» у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких на час набрання чинності цим законом не було виконано.

2. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-рп/2011 dated January 26, 2011 in the case upon the constitutional petition of the Supreme Court of Ukraine and the constitutional appeal of citizen Savchuk Mykola Mykolaiovych concerning official interpretation of the provisions of the 1960 Criminal*

Code of Ukraine with amendments, introduced by the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» No. 1483-III dated February 22, 2000, regarding their effect in time in interconnection with the provisions of Articles 8, 58.1, 92.1.22, 152.2, item 1 of Chapter XV «Transitional Provisions» of the Constitution of Ukraine, Article 73 of the Law of Ukraine «On the Constitutional Court of Ukraine», Articles 4.2, 5.1, 5.3, 5.4, 74.3 of the 2001 Criminal Code of Ukraine (case on substitution of death penalty with life imprisonment)

The Constitution envisages that the human being, his or her life and health, honour and dignity, inviolability and security are recognised in Ukraine as the highest social value; human rights and freedoms and their guarantees determine the essence and orientation of the activity of the State; to affirm and ensure human rights and freedoms is the main duty of the State (Article 3).

In Ukraine, the principle of the rule of law is recognised and effective; the Constitution of Ukraine has the highest legal force; the norms of the Constitution of Ukraine are norms of direct effect; laws and other normative legal acts are adopted on the basis of the Constitution of Ukraine and shall conform to it (Article 8 of the Fundamental Law).

Laws and other normative legal acts have no retroactive force, except in cases where they mitigate or annul the responsibility of a person (Article 58.1 of the Constitution).

Acts that are crimes and liability for them are determined exclusively by the laws of Ukraine (Article 92.1.22 of the Fundamental Law).

The legislation of Ukraine on criminal responsibility is the Criminal Code of Ukraine which is based on the Constitution and generally acknowledged principles and norms of international law. The criminality of an act as well as its punishability and other criminal and legal consequences are determined exclusively by this Code (Articles 3.1, 3.3 of the 2001 Criminal Code (hereinafter referred to as «the 2001 Code»).

The 1960 Criminal Code (hereinafter referred to as «the 1960 Code») contained provisions on death penalty as an exceptional form of punishment in the General part (Articles 24, 25, 48, 49, 52¹) and in the sanctions of articles of the Special part which envisaged responsibility for intentional homicides committed with aggravating circumstances (Articles 58, 59, 60, 93, 190¹) as well as in the sanctions of articles which stipulated punishment for some war crimes committed in wartime or combat situation (Articles 232, 234, 236, 241, 242, 243, 245, 249, 251, 254, 254², 254³, 255, 256, 257, 258, 260, 261). At the same time the mentioned sanctions of the articles of the Special part of the 1960 Code had an alternative character: along with death penalty as a form of punishment they provided confinement for up to 15 years maximum. Such sanctions established by the Verkhovna Rada of Ukraine were proportionate with special gravity of the mentioned crimes and social danger of persons who committed them.

The Constitutional Court in its Decision dated December 29, 1999 recognised as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of Article 24 of

the General part and the provisions of the sanctions of articles of the Special part of the 1960 Code which envisaged death penalty as a form of punishment. According to Article 152.2 of the Constitution the provisions of the 1960 Code declared unconstitutional lose their legal force from the day the Constitutional Court adopts the decision on their unconstitutionality. The resolute part of the mentioned decision contains the requirement for the Verkhovna Rada of Ukraine to bring the 1960 Code in conformity with the decision of the Constitutional Court.

The Verkhovna Rada of Ukraine by means of adoption of the Law «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Code of Ukraine» No. 1483-III dated February 22, 2000 (hereinafter referred to as «the Law No. 1483») brought the 1960 Code in conformity with the Decision of the Constitutional Court dated December 29, 1999. The Law No. 1483 resolved integrally the issue regarding substitution of death penalty as a form of punishment with such a form of punishment as a life imprisonment.

The Constitutional Court proceeds from the fact that from the day the Constitutional Court adopted the Decision dated December 29, 1999 and before the Law No. 1483 entered into force there was a period during which the Verkhovna Rada of Ukraine was adopting a decision on introducing amendments to the 1960 Code regarding substitution of death penalty with the other form of punishment — life imprisonment. This interim was conditioned by the fact that the loss of effect by the provisions of the 1960 Code on death penalty and entry into force of the Law No. 1483 on establishment of the new form of punishment were not simultaneous and it originated from the exercise by the Constitutional Court of the control over compliance of the provisions of the 1960 Code regarding death penalty with the Constitution.

However, this interim does not mean that the respective sanctions of articles of the 1960 Code which existed at that time lost an alternative character and envisaged only punishment in the form of confinement for a term up to 15 years maximum. It is confirmed, in particular, by the fact that the 1960 Code established a non-alternative sanction — confinement for a term up to 15 years — for an intentional homicide without aggravating circumstances (Article 94). Nevertheless, the legislator did not recognise the same punishment to be proportionate with the punishment for intentional homicide with aggravating circumstances, since it considered that courts should have the possibility to establish more severe punishment for such crimes (Article 93 of the 1960 Code).

With regard to this the Constitutional Court states that the alternative character of sanctions of the articles of the 1960 Code which envisaged punishment for especially grave crimes did not give any grounds for courts to establish other punishment instead of death penalty before the Verkhovna Rada of Ukraine substituted it with life imprisonment since it violated the principle proportionality of crime gravity and punishment for its commitment, and did not conform with the equity principle in the criminal law.

The new form of criminal punishment introduced by the Law No. 1483 — life imprisonment — is a less severe form of punishment comparing to death penalty. This opinion of the Constitutional Court of Ukraine is based on the fact that in case of life

imprisonment an inalienable right to life is guaranteed for a person who committed an especially grave crime; the sanctions of articles which envisaged punishment for especially grave crimes, including intentional homicides, committed with aggravating circumstances life imprisonment is established as the most severe form of punishment in the list of criminal punishment instead of death penalty (item 11 of Article 23.1 of the 1960 Code) along with confinement for a term up to 15 years maximum; it is provided a possibility for a person sentenced to life imprisonment to substitute this punishment with an act of pardon for confinement for a certain period (Article 25.1 of the 1960 Code, Article 87.2 of the 2001 Code); persons sentenced to life imprisonment are provided with a possibility to have social connections within the limits stipulated by law (Articles 28, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 58 of the Correctional Labour Code of Ukraine dated December 23, 1970; Articles 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 127, 151, 1511 of the Criminal Executive Code of Ukraine dated July 11, 2003). In case there are grounds for review of a case there exists a real possibility for rehabilitation of a person sentenced to life imprisonment.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held that within the context of the constitutional petition and the constitutional appeal the provisions of the 1960 Criminal Code with amendments, introduced by the Law of Ukraine «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» No. 1483-III dated February 22, 2000, which substituted death penalty as a form of criminal punishment with life imprisonment, in interconnection with the provisions of Articles 3, 8, 58.1, 92.1.22, 152.2 of the Constitution, Article 73 of the Law «On the Constitutional Court of Ukraine», Article 6.2 of the 1960 Criminal Code, Articles 4.2, 5.1 of the 2001 Criminal Code shall be understood as such that alleviate criminal responsibility of a person and have a retroactive effect, i.e. they are applied to the persons who committed especially grave crimes, envisaged by the 1960 Criminal Code, before the Law «On Introducing Amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labour Codes of Ukraine» entered into force, including persons sentenced to death penalty whose sentences were not executed by the time when this law entered into force.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22

частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі)

У Рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 (далі — Рішення) Конституційний Суд України дав офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року.

На підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» вважаю за доцільне висловити окрему думку.

У Рішенні викладено правові позиції Конституційного Суду України щодо заміни смертної кари довічним позбавленням волі за особливо тяжкі злочини відповідно до офіційного тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв'язку з положеннями статей 3, 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152 Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 6 Кримінального кодексу України 1960 року, частини другої статті 4, частини першої статті 5 Кримінального кодексу України 2001 року. Рішенням Конституційний Суд України витлумачив зазначені положення як такі, що пом'якшують кримінальну відповідальність особи і мають зворотну дію в часі, тобто поширюються на осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, передбачені Кримінальним кодексом України 1960 року, до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України», у тому числі на осіб, засуджених до смертної кари, вироки щодо яких на час набрання чинності цим законом не було виконано.

Однак у мотивувальній частині Рішення не були зазначені деякі важливі питання, які мають принципове значення для конституційного судочинства, а тому вважаю, що Конституційний Суд України мав, зокрема, висловити своє ставлення до такого.

1. Конституційний Суд України, вирішуючи питання про офіційне тлумачення законів, їх положень, завжди виходить з того, що йому підвідомчі лише ті законодавчі акти, їх положення, які не втратили чинності. Якщо закон або його положен-

ня, яке підлягає офіційному тлумаченню, втратило чинність, то в такому разі Конституційний Суд України відмовляє у відкритті конституційного провадження або його припиняє (ухвали від 14 квітня 2010 року № 22-у/2010, від 27 січня 2011 року № 7-уп/2011).

Втрата чинності законом, його положеннями не є підставою для припинення конституційного провадження, якщо це стосується тлумачення Конституційним Судом України відповідних законодавчих положень, пов'язаних з практикою їх неоднозначного застосування органами державної влади ще в період дії закону. Адже закон, який втратив чинність, є діючим до відносин, що мали місце до втрати ним чинності.

Отже, у разі виникнення конституційного спору до втрати чинності законом, цей спір Конституційний Суд України повинен розглянути і вирішити. Таким є основний висновок у Рішенні. Фактично Рішенням Конституційний Суд України вніс значний вклад у судову доктрину часових (темпоральних) меж здійснення ним тлумачення законів, чим розширив сферу захисту прав і свобод громадян.

У деяких країнах саме так чинять конституційні суди, які дбають про захист прав громадян, порушених законом, який згодом втратив чинність. Тобто сама по собі втрата чинності законом не може бути підставою для відмови у відкритті конституційного провадження чи його припинення, якщо конституційний спір з приводу тлумачення закону виник до втрати ним чинності.

У справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі одними із центральних питань офіційного тлумачення були відповідні положення Кримінального кодексу України 1960 року, який втратив чинність у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (набрав чинності з 1 вересня 2001 року). Відповідно до існуючого правопорядку положення Кримінального кодексу України 1960 року можуть діяти стосовно випадків скоєння злочинів до часу втрати ними чинності, тобто до 1 вересня 2001 року.

Фактично у зазначеній справі Конституційний Суд України дав історичне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року у зв'язку з системним та іншими видами тлумачення чинних положень Конституції України та кримінального законодавства. Але про факт такого тлумачення Конституційний Суд України ніде не зазначив, хоча повинен був це зробити для всебічного обґрунтування Рішення.

2. У теорії та практиці конституційного судочинства в Україні історичне тлумачення закону, його окремих положень може практикуватися у двох випадках: а) як допоміжний вид тлумачення для пізнання певних правових аспектів предмета тлумачення; б) як основний вид тлумачення, коли історичне тлумачення закону, його положень може мати суттєве значення для з'ясування суті справи.

Очевидно, що у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі має місце історичне тлумачення, яке слід вважати основним.

Виходячи із наведеного вважаю, що Конституційний Суд України у мотивувальній частині Рішення мав зазначити, що відповідно до своєї правової позиції він тлумачить лише чинні закони, їх положення, а тому положення Кримінального кодексу України 1960 року, які втратили чинність у 2001 році, він може тлумачити лише у зв'язку з практикою їх застосування щодо злочинів, скоєних у час дії цих положень.

Зазначу також, що висновок Рішення зобов'язує Конституційний Суд України у своїй подальшій практиці не відмовляти у відкритті конституційного провадження чи його припиняти, якщо закон, його положення, які суб'єкти права на конституційне подання/звернення просять витлумачити, втратили чинність, але конституційний спір виник через неоднозначне застосування судами, іншими органами державної влади відповідних положень ще до втрати чинності.

Суддя Конституційного Суду України

В. Кампо

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

**РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»

м. К и ї в

Справа № 1-4/2011

11 березня 2011 року

№ 2-рп/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича — доповідача,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 25, ст. 146) зі змінами (далі — Закон № 22).

Приводом для розгляду справи відповідно до статей 39, 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» стало конституційне подання 53 народних депутатів України.

Підставою для розгляду справи згідно зі статтею 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» є твердження суб'єкта права на конституційне подання про неконституційність окремих положень Закону № 22.

Заслухавши суддю-доповідача Винокурова С. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 53 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення Закону № 22, а саме:

— частин першої, другої, третьої статті 25 щодо права Вищої ради юстиції вилучити від судів копії судових справ, розгляд яких не закінчено;

— частини третьої статті 27 стосовно встановлення порядку оскарження актів Вищої ради юстиції виключно до Вищого адміністративного суду України;

— частини другої статті 32 щодо визначення дій, які є порушенням суддею присяги.

Необхідність звернення до Конституційного Суду України автори клопотання обґрунтовують тим, що вказані положення Закону № 22 після внесення змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року № 2181-VI (Відомості Верховної Ради України, 2010 р., № 26, ст. 272) (далі — Закон № 2181) порушують принцип поділу влади, обмежують обсяг незалежності та недоторканності суддів, а також право громадян на доступ до правосуддя.

На думку народних депутатів України, оспорювані положення суперечать частині першій статті 6, статті 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 55, частині першій статті 64, частині першій статті 124, частинам першій, другій статті 126, частині п'ятій статті 127, статті 128, частині першій статті 129, статті 131 Конституції України.

2. Свої позиції стосовно предмета конституційного подання висловили Президент України, Голова Верховної Ради України, Прем'єр-міністр України, Вища рада юстиції, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Вищий адміністративний суд України, Вищий господарський суд України, Рада суддів України, Генеральна прокуратура України, науковці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Національної академії прокуратури України, Національ-

ного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національного університету «Одеська юридична академія».

3. Вирішуючи порушені в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Україна є правовою державою, в якій визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу, закони приймаються на її основі і повинні відповідати їй (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Основного Закону України).

Органи державної влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 6, частина друга статті 19 Основного Закону України).

Вища рада юстиції є органом, правовий статус якого визначений Конституцією та законами України.

Згідно з частиною першою статті 131 Основного Закону України до відання Вищої ради юстиції належить:

1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;

2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів.

Відповідно до частини другої статті 1 Закону № 22 Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність.

3.2. Автори клопотання порушують перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, другої, третьої статті 25 Закону № 22. Відповідно до частини третьої цієї статті «Вища рада юстиції для здійснення своїх повноважень може витребувати від судів копії судових справ, розгляд яких не закінчено, крім справ, розгляд яких відбувається у закритому судовому засіданні». Копії судових справ надаються Вищій раді юстиції в порядку, встановленому частинами першою, другою зазначеної статті.

У частинах першій, другій статті 25 Закону № 22 встановлено порядок одержання Вищою радою юстиції інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадян та їх

об'єднань. Конституційний Суд України вважає, що отримання такої інформації зумовлено підготовкою матеріалів для розгляду питань, віднесених статтею 131 Конституції України до відання Вищої ради юстиції.

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України; вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється; судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону (частини перша, друга статті 126, частина перша статті 129 Основного Закону України). Вказані положення означають, зокрема, що «незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає передусім у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею» (абзац перший підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004).

Частинами першою, третьою статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі — Закон про судоустрій) гарантовано самостійність судів у здійсненні правосуддя, їх незалежність від будь-якого незаконного впливу, встановлено заборону втручатися у відправлення правосуддя та впливати на суд або суддів у будь-який спосіб.

Статтею 25 Закону № 22 до внесення змін Законом № 2181 передбачалося, що у зв'язку з виконанням доручень з перевірки конкретних справ Голови або заступника Голови Вищої ради юстиції судові справи, розгляд яких не закінчено, надаються членам Вищої ради юстиції на їх вимогу для ознайомлення.

Конституційний Суд України у Рішенні від 21 травня 2002 року № 9-рп/2002 вказав, що ознайомлення (без права витребування нерозглянутої справи) не означає перевірку судової справи по суті і не є втручанням у процес здійснення правосуддя (абзац п'ятий пункту 6 мотивувальної частини).

Відповідно до цієї правової позиції Конституційного Суду України право Вищої ради юстиції на ознайомлення з певними, необхідними для здійснення конституційних повноважень, матеріалами судових справ не передбачає витребування справи, розгляд якої не закінчено, оскільки це може призвести до втручання у процес здійснення правосуддя.

Законом № 2181 викладено в новій редакції статтю 25 Закону № 22, за частиною третьою якої Вищу раду юстиції наділено правом витребувати від суду копію всієї судової справи, розгляд якої не закінчено.

Наведене положення Закону № 22 фактично означає, що Вища рада юстиції може перевіряти судові справи судів усіх рівнів та інстанцій до закінчення їх розгляду судами, а також давати оцінку процесуальним діям суддів щодо розгляду конкретної судової справи, хоча такі повноваження не передбачені статтею 131 Конституції України для цього органу і можуть здійснюватися тільки судами апеляційної чи касаційної інстанції. Тому витребування Вищою радою юстиції будь-яких матеріалів судової справи (оригіналів чи копій) має наслідком оцінку вчинених суддею процесуальних дій. Така оцінка до винесення ним остаточного рішення у справі є втручанням у здійснення правосуддя, що суперечить частинам першій, другій статті 126, частині першій статті 129 Конституції України.

Право Вищої ради юстиції витребувати копії судових справ конкретизовано в частині першій статті 40 Закону № 22, відповідно до якої перевірка даних про дисциплінарний проступок здійснюється, зокрема, шляхом витребування судових справ. Частиною четвертою статті 25 Закону № 22, частиною першою статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ.

Однак аналіз змісту частини четвертої статті 25, частини першої статті 40 Закону № 22, частини першої статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення свідчить про невизначеність у питанні, копії яких саме судових справ надаються (витребовуються) згідно з вказаними положеннями законів. Конституційний Суд України зазначає, що законодавством не може бути встановлена відповідальність за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ, розгляд яких не закінчено. Надання таких копій передбачено положеннями частини третьої статті 25 Закону № 22, які визнані Конституційним Судом України такими, що не відповідають Основному Закону України.

За частиною другою статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» у разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку. Керуючись вказаною нормою, Конституційний Суд України звертає увагу Верховної Ради України на необхідність привести у відповідність до цього Рішення положення:

— частини четвертої статті 25 Закону № 22, частини першої статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими унеможливити притягнення до відповідальності за ненадання Вищій раді юстиції копій судових справ, розгляд яких не закінчено;

— частини першої статті 40 Закону № 22, якими унеможливити витребування Вищою радою юстиції матеріалів судових справ, розгляд яких не закінчено.

3.3. Автори клопотання порушують перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 27 Закону № 22, якими встановлюється порядок оскарження актів Вищої ради юстиції виключно до Вищого адміністративного суду України в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України (далі — Кодекс).

Конституцією України передбачено, що тільки законами України визначаються, зокрема, судоустрій, судочинство, а також встановлюються випадки, коли не забезпечується апеляційне та касаційне оскарження рішення суду (пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129).

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що порядок діяльності судових органів, повноваження та кількість судових інстанцій, склад суду при відправленні правосуддя тощо на основі конституційних засад судоустрою і судочинства визначаються виключно законом згідно з пунктом 14 частини першої статті 92 Конституції України (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивуваль-

ної частини Рішення від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003) і що вирішення питань, пов'язаних з трудовими спорами суддів та оскарженням актів Вищої ради юстиції, може бути предметом розгляду судів загальної юрисдикції у випадках і в порядку, встановлених законом, який також може визначити і підсудність даних справ судам загальної юрисдикції відповідного рівня (абзац третій пункту 6 мотивувальної частини Рішення від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002).

За своїм змістом судочинство включає в себе, зокрема, підсудність, тобто встановлення повноважень судів системи судів загальної юрисдикції та процесуальних строків, строків звернення, оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 червня 2004 року № 13-рп/2004).

Отже, Конституційний Суд України виходить з того, що Верховна Рада України в законах України визначає судочинство та судоустрій і підсудність справ як їх елемент, а також може встановлювати випадки, в яких не допускається апеляційне, касаційне оскарження рішення суду (пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України).

Особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України встановлено статтею 171¹ Кодексу. Так, «акти, дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, а також рішення, дії чи бездіяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України оскаржуються до Вищого адміністративного суду України. Для цього у Вищому адміністративному суді України створюється окрема палата» (частина друга вказаної статті).

У пунктах 1, 2 частини першої статті 32 Закону про судоустрій визначено, що вищий спеціалізований суд розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом, а в окремих випадках, передбачених процесуальним законом, — справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції.

За частиною четвертою статті 18 Кодексу Вищому адміністративному суду України як суду першої інстанції підсудні справи щодо встановлення Центральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму, дострокового припинення повноважень народного депутата України, а також оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Згідно з частиною шостою статті 171¹ Кодексу, положення якої узгоджуються з положеннями частини третьої статті 27 Закону № 22, рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів/рішень, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку.

Конституційний Суд України у Рішенні від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 вказав, що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить заборону на таке оскарження. Відповідна правова

позиція висловлена і в рішеннях Конституційного Суду України від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010 та від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010.

Європейський суд з прав людини зазначив, що право на справедливий судовий розгляд може бути обмежене державою, якщо це обмеження не завдає шкоди самій суті права. Так, у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Осман проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1998 року вказано, що обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, «якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою».

Вирішуючи порушене в конституційному поданні питання, Конституційний Суд України наголошує, що правове регулювання підсудності наведеної категорії справ не впливає на можливість оскарження в суді рішення, дії чи бездіяльності Вищої ради юстиції особою, яка вважає, що порушено її права, свободи та законні інтереси.

Акти Вищої ради юстиції щодо суддів та прокурорів, які оскаржуються до Вищого адміністративного суду України, визначені частинами першою, другою статті 27 Закону № 22.

Затверджений порядок судового розгляду таких справ Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції має на меті забезпечити незалежність та безсторонність тих суддів, які повинні розглядати зазначені справи. Крім того, встановленням особливого порядку судового оскарження зазначених актів Вищої ради юстиції дотримано співмірність між захистом прав суддів та прокурорів як громадян України та їх обов'язками і обмеженнями як представників державної влади.

Таким чином, положення частини третьої статті 27 Закону № 22, яким передбачається можливість оскарження актів Вищої ради юстиції у суді та встановлюється виключна підсудність цих справ Вищому адміністративному суду України, є таким, що не суперечить Конституції України.

3.4. Суб'єкт права на конституційне подання порушує перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 32 Закону № 22, що визначають вчинки, які є порушенням суддею присяги, а саме:

— вчинення ним дій, що порочать звання судді і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності судових органів;

— незаконне отримання суддею матеріальних благ або здійснення витрат, що перевищують доходи такого судді та членів його сім'ї;

— умисне затягування суддею строків розгляду справи понад терміни, встановлені законом;

— порушення морально-етичних принципів поведінки судді.

Порядок призначення, обрання особи на посаду судді та підстави звільнення з цієї посади регулюються Основним Законом України (статті 126, 128). Інші питання правового статусу суддів визначаються виключно законами України (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Правовий статус судді передбачає як конституційно визначені гарантії незалежності та недоторканності суддів при здійсненні правосуддя, так і правову відповідальність за невиконання своїх обов'язків. Згідно з Основним Законом України суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі, зокрема, порушення суддею присяги; внесення подання про звільнення суддів з посад належить до повноважень Вищої ради юстиції (пункт 5 частини п'ятої статті 126, пункт 1 частини першої статті 131). Порядок та підстави внесення подання про звільнення суддів з посад за порушення ними присяги встановлюються статтею 105 Закону про судоустрій та статтею 32 Закону № 22.

У статті 55 Закону про судоустрій визначено, що особа, вперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно та справедливо здійснювати правосуддя, підкоряючись лише закону та керуючись принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді та принижують авторитет судової влади».

Додержання присяги є обов'язком судді, що передбачено пунктом 4 частини четвертої статті 54 Закону про судоустрій та кореспондується з пунктом 5 частини п'ятої статті 126 Конституції України. Вказане дає підстави вважати, що дотримання суддею присяги — його конституційно визначений обов'язок. Таким чином, присяга судді має правову природу одностороннього, індивідуального, публічно-правового, конституційного зобов'язання судді.

Дотримання суддею своїх обов'язків є необхідною умовою довіри до суду та правосуддя з боку суспільства.

Порушення суддею присяги є однією з підстав для його звільнення з посади відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 126 Основного Закону України.

Правове регулювання відповідальності судді за недодержання присяги судді у виді звільнення з посади відповідає Європейській хартії про закон про статус суддів 1998 року, згідно з якою до суддів можуть застосовуватися санкції за невиконання (неналежне виконання) одного з обов'язків, прямо визначених законом (пункт 5.1).

Отже, Верховна Рада України, законодавчо визначивши критерії відповідальності за дії, які є порушенням суддею присяги, діяла в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, а положення частини другої статті 32 Закону № 22, якими визначено дії, що є порушенням суддею присяги, не суперечать Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, частинами першою, другою статті 152 Конституції України, статтями 51, 63, 70, 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

в и р і ш и в :

1. Визнати такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частин першої, другої статті 25, частини третьої статті 27, части-

ни другої статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами.

2. Визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини третьої статті 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами.

3. Положення частини третьої статті 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

4. Рекомендувати Верховній Раді України привести у відповідність до цього Рішення частину четверту статті 25, частину першу статті 40 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98–ВР зі змінами, частину першу статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

5. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскаржене.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

● *Summary to the Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-рп/2011 dated March 11, 2011 in the case upon the constitutional petition of 53 People's Deputies of Ukraine concerning conformity with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the several provisions of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice»*

The subject of the right to constitutional petition — 53 People's Deputies of Ukraine — applied to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to recognise as non-conforming with the Constitution (unconstitutional) the provisions of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No. 22/98-VR dated January 15, 1998 as amended (hereinafter referred to as «the Law No. 22»).

The authors of the petition raised the issue regarding the constitutionality of the provisions of Articles 25.1, 25.2, 25.3 of the Law No. 22. According to Article 25.3 «The High Council of Justice in order to implement its powers may demand and obtain from the courts the copies of court cases, consideration of which is not terminated, except the cases, which are considered in closed court sessions». Copies are given to the High Council of Justice in accordance with the procedure stated in Articles 25.1, 25.2.

Articles 25.1, 25.2 of the Law No. 22 establish the procedure of obtaining necessary information from bodies of state administration and local self-government, their officials, managers of enterprises, entities, organisations, irrespective of forms of

property and subordination, individuals and their public associations by the High Council of Justice. The Constitutional Court of Ukraine presumes that obtaining of such information is accounted for the preparation of the materials for consideration of issues referring to the competence of the High Council of Justice according to Article 131 of the Constitution.

In fact, the provision of Article 25.3 of the Law No. 22 means that the High Council of Justice may examine judicial cases of all levels and instances before the termination of the court proceedings and evaluate the procedural acts of judges concerning consideration of a particular case, although such authorities are not provided by Article 131 of the Constitution for this body and may be executed only by courts of appeal or courts of cassation. So a demand of any materials (scripts or copies) of judicial cases by the High Council of Justice results in evaluation of the procedural acts of judges. Such assessment before adoption of the final decision in a case is interference into administration of justice which runs contrary to Articles 126.1, 126.2, 129.1 of the Constitution.

The right of the High Council of Justice to demand copies of court proceedings is concretised in Article 40.1 of the Law No. 22, according to which the verification of information of disciplinary misdemeanour shall be done by means of obtaining materials of court proceeding. The administrative responsibility and liability for failure to submit the copies of cases is provided by Article 25.4 of the Law No. 22 and Article 188³².1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine.

However, the analysis of the content of Articles 25.4, 40.1 of the Law No. 22 and Article 188³².1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine testifies to inconsistency in the issue of what particular copies of cases should be specifically given (demanded) according to the abovementioned provisions of the laws. The Constitutional Court of Ukraine states that the liability for failure to forward the copies of cases, consideration of which is not terminated, to the High Council of Justice may not be stipulated legislatively. Providing such copies is envisaged by the provisions of Article 25.3 of the Law No. 22 that are recognised by the Constitutional Court of Ukraine as non-conforming with the Basic Law.

The authors of the petition raise an issue of conformity with the Constitution (constitutionality) of the provisions of Article 27.3 of the Law No. 22 which sets forth the procedure of appealing the deeds of the High Council of Justice to the High Administrative Court of Ukraine exclusively according to the procedure stated by the Code of Administrative Proceedings of Ukraine (hereinafter referred to as «the Code»).

The Constitutional Court of Ukraine acts on the premise that the Verkhovna Rada of Ukraine determines the judicial system and court jurisdiction as their element in the laws of Ukraine and also may establish the cases in which appeal and cassation challenging a court decision are not allowed (Articles 92.1.14, 129.3.8 of the Constitution).

The specific characteristics of the proceeding in cases on challenging acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice, the High Qualifications Commission of Judges is stated in Article 171¹ of the Code. Thus, «acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of

Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice as well as the decisions, acts or omission of the High Qualifications Commission of Judges may be appealed to the High Administrative Court of Ukraine. For these purpose a separate chamber at the High Administrative Court of Ukraine is established» (Article 171¹.2 of the Code).

In accordance with Article 18.4 of the Code the following cases fall under the jurisdiction of the High Administrative Court of Ukraine as the court of first instance: the cases on establishing the results of elections or All-Ukrainian referendum by the Central Election Commission; pre-term termination of authorities of a People's Deputy of Ukraine as well as challenging acts, activities or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice and the High Qualifications Commission of Judges.

According to Article 171¹.6 of the Code, which conforms with the provisions of Article 27.3 of the Law No. 22, the decisions of the High Administrative Court of Ukraine in cases concerning challenging acts/decisions, or omission of the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the High Council of Justice and the High Qualifications Commission of Judges are final and shall not be reviewed in the appeal or cassation.

In deciding on the issue raised in the constitutional petition, the Constitutional Court of Ukraine emphasises that the legal regulation of the court jurisdiction of the abovementioned category of cases does influence the possibility of a person who seems his/her rights, freedoms or lawful interests to be violated to appeal to court the decision, acts or omission of the High Council of Justice.

Acts of the High Council of Justice concerning judges and prosecutors that may be appealed to the High Administrative Court of Ukraine are envisaged by Articles 27.1, 27.2 of the Law No. 22.

The approved procedure of the court proceedings of such cases by the High Administrative Court of Ukraine as a court of first instance aims at providing the independence and impartiality of those judges that are to examine the mentioned cases. Moreover, the proportion between the protection of rights of judges and prosecutors as the citizens of Ukraine and their responsibilities and restrictions as the representatives of the state power is observed by means of establishing the special procedure of appealing the mentioned acts of the High Council of Justice.

The subject of the right to constitutional petition raises an issue constitutionality of the provisions of Article 32.2 of the Law No. 22 that determine what acts of a judge constitute the breach of oath, namely:

- committing acts which compromise the title of judge and might challenge his/her objectivity, impartiality and independence, in fairness and incorruptibility of the judiciary;
- wealth illegally acquired by the judge or the implementation of costs that exceed the revenues of the judge and his/her family;
- deliberate delay by the judge of the terms of case consideration over the time limits set by the law;
- violation of the moral and ethical principles of judge's conduct.

The procedure of appointment, election of a judge and the reasons for dismissal are regulated by the Basic Law (Articles 126, 128). Other issues of the legal status of

judges are established exclusively by laws of Ukraine (Article 92.1.14 of the Constitution of Ukraine).

The legal status of the judge envisages the constitutional guarantees of independence and inviolability of judges at administering justice as well as the legal liability for a failure to fulfill their duties. According to the Basic Law a judge is dismissed from office by the body that elected or appointed him or her, in particular, in the event of the breach of oath by the judge; the competence of the High Council of Justice comprises forwarding submissions on the dismissal of judges from office (Articles 126.5.5, 131.1.1 of the Constitution of Ukraine). The procedure and the reasons for submissions on dismissal of judges for the breach of oath are stated in Article 105 of the Law of Ukraine «On the Judiciary and Status of Judges» No. 2453-VI (hereinafter referred to as «the Law on the Judiciary») and Article 32 of the Law No. 22.

To abide by the oath is the duty of a judge which is envisaged by Article 54.4.4 of the Law on the Judiciary and corresponds with Article 126.5.5 of the Constitution of Ukraine. The abovementioned gives grounds to assume the abidance of oath by a judge is his/her constitutional responsibility. Hereby, the oath of a judge has a nature of unilateral, individual, public-legal and constitutional responsibility of a judge.

Observance by a judge of his/her responsibilities is a necessary requirement of confidence on the part of society in courts and justice.

The breach of oath by a judge is one of the grounds for his/her dismissal from office in accordance with Article 126.5.5 of the Basic Law.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held:

1. To recognise as conforming with the Constitution of Ukraine (constitutional) the provisions of Articles 25.1, 25.2, 27.3, 32.2 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No. 22/98-VR dated January 15, 1998 as amended.

2. To recognise as non-conforming with the Constitution of Ukraine (unconstitutional) the provisions of Article 25.3 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No. 22/98-VR dated January 15, 1998 as amended.

3. The provisions of Article 25.3 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No. 22/98-VR dated January 15, 1998 as amended lose their legal force from the day the Constitutional Court of Ukraine adopts this Decision.

4. To recommend the Verkhovna Rada of Ukraine to bring Articles 25.4, 40.1 of the Law of Ukraine «On the High Council of Justice» No. 22/98-VR dated January 15, 1998 as amended, Article 18832.1 of the Code on Administrative Offences of Ukraine in conformity with this Decision of the Constitutional Court of Ukraine.

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Бринцева В. Д.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»

1. Рішенням від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 (далі — Рішення) Конституційний Суд України визнав такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частин першої, другої статті 25, частини третьої статті 27, частини другої статті 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року № 22/98-ВР зі змінами (далі — Закон № 22), а положення частини третьої статті 25 Закону — такими, що не відповідають Основному Закону України, а також рекомендував Верховній Раді України привести у відповідність до Рішення частину четверту статті 25, частину першу статті 40 Закону № 22, частину першу статті 188³² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

2. Наведене у підпункті 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення обґрунтування конституційності положення частини третьої статті 27 Закону № 22, яким встановлена процедура оскарження актів Вищої ради юстиції **виключно** до Вищого адміністративного суду України, не переконливе і в окремих моментах є таким, що не відповідає міжнародно-правовим стандартам правосуддя, імплементованим у Конституцію України, та суперечить правовим позиціям, висловленим Конституційним Судом України раніше з цих питань.

Конституційний Суд України фактично обмежився посиланням на пункт 14 частини першої статті 92, пункт 8 частини третьої статті 129 Конституції України, не піддавши їх системному аналізу у взаємозв'язку з іншими конституційними положеннями.

Так, відповідно до статті 55 Основного Закону України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, посадових і службових осіб.

Загальновизнаний міжнародно-правовий принцип про право кожного на розгляд його справи по суті судом двох інстанцій в Україні закріплено на конституційному рівні і до основних засад судочинства віднесено «забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом» (пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України).

Конституційний «дозвіл» законодавцю встановлювати випадки, коли апеляційне і касаційне оскарження рішень суду не забезпечується, не є необмеженим і може застосовуватися у профільному законі як виключення з загального правила за умови дотримання вимог частини першої статті 64 Конституції України, у якій закріплено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Основним Законом України.

У Рішенні Конституційний Суд України навіть не констатує, що позбавлення права на повноцінний судовий захист, зокрема, самих суддів є саме тим випадком, у якому не порушується міжнародний стандарт допустимості законодавчих обмежень прав людини.

Наведене в абзаці одинадцятому підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини рішення Європейського суду з прав людини у справі «Осман проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1998 року жодною мірою не підкріплює позицію Конституційного Суду України, а навпаки, спростовує її, оскільки Європейський суд у цьому рішенні черговий раз зазначив, що обмеження не буде сумісним з пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, «якщо воно не має правомірної мети і якщо відсутнє пропорційне співвідношення між вжитими засобами та поставленою метою» (див. також рішення Європейського суду з прав людини у справі «Креуз проти Польщі» від 19 червня 2001 року).

Слід також вказати, що позиція, підтримана більшістю суддів, не узгоджується з попередніми, викладеними у рішеннях Конституційного Суду України, посилення на які є фрагментарними і такими, що не відображають їх суті.

Зокрема, Конституційний Суд України, тричі піддаючи порівняльному аналізу окремі положення статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у системному зв'язку з пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України, обґрунтовував свої висновки виходячи з того, що право на апеляційне оскарження судових рішень відповідно до конституційних засад судочинства є складовою права кожного на ефективний судовий захист (абзаци другий, третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010). При цьому тоді Конституційний Суд України дійшов висновку, «що апеляційне оскарження судового рішення можливе у всіх випадках, крім тих, коли закон містить **заборону** на таке оскарження» (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини зазначеного рішення). Відповідну правову позицію слід розуміти як наявність в законі положення про те, що конкретні рішення суду першої інстанції є остаточними і не підлягають оскарженню ні в апеляційному, ні в касаційному порядку.

Оспорювані ж положення частини третьої статті 27 Закону № 22 такої заборони не містять, а оскарження вказаної категорії судових рішень унеможливується відсутністю апеляційної і касаційної інстанцій для перегляду рішень Вищого адміністративного суду України.

Поза увагою залишилися правові позиції, яких дійшов Конституційний Суд України у справах про дослідження права особи на судовий захист. Зокрема, у справі за конституційним зверненням Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень саме пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України визнано, що належною реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (підпункт 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп).

Позбавлення суддів можливості розгляду справ щодо захисту їх прав та законних інтересів на загальних засадах судами трьох інстанцій є посяганням на їх незалежність. Цей аспект взагалі Конституційний Суд України при дослідженні положень частини третьої статті 27 Закону № 22 не взяв до уваги, а також фактично не врахував і одну зі своїх попередніх правових позицій, відповідно до якої не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів у разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів (абзац сьомий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004).

Саме таке неконституційне зниження гарантій незалежності суддів відбулося внаслідок звуження права на оскарження актів Вищої ради юстиції виключно до Вищого адміністративного суду України з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року № 2181-VI.

У цьому контексті «підкування» Конституційного Суду України про незалежність суддів, які повинні розглядати зазначені справи, і залишення без уваги позбавлення конституційних гарантій інших суддів є недоречним (абзац чотирнадцятий підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення).

Привертає увагу також певна непослідовність і різні підходи Конституційного Суду України до необхідності забезпечення галузевими законами принципів незалежності суддів і самостійності судів у процесі оцінки повноважень Вищої ради юстиції витребувати копії судових справ, розгляд яких не закінчено (підпункт 3.2 пункту 3 мотивувальної частини), і до позбавлення суддів права на оскарження актів Вищої ради юстиції в апеляційному і касаційному порядку.

3. Висловлені застереження не мають на меті піддати сумніву необхідність виконання Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011, а спрямовані на збагачення доктринальних підходів до оцінки останнього етапу судово-правової реформи в Україні.

Суддя Конституційного Суду України

В. Бринцев

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Шишкіна В. І.
стосовно Рішення Конституційного Суду України
у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності)
окремих положень Закону України «Про Вищу раду юстиції»

Конституційний Суд України Рішенням від 11 березня 2011 року № 2-рп/2011 (далі — Рішення) визнав такими, що відповідають Конституції України (є консти-

туційними), положення частини третьої, якими було доповнено статтю 27 Закону України «Про Вищу раду юстиції» відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» від 13 травня 2010 року № 2181-VI, щодо встановлення іншого, ніж існував раніше, порядку оскарження актів Вищої ради юстиції — тобто виключно до Вищого адміністративного суду України, рішення якого є остаточним.

Щодо наведеного на підставі статті 64 Закону України «Про Конституційний Суд України» висловлюю таку думку.

1. У правовій державі будь-який закон має відповідати конституційним положенням в їх системному зв'язку. Такий методологічний підхід є особливо необхідним, коли дії законодавця стосуються прав людини і громадянина, оскільки держава (всі її владні інститути) відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком (частина друга статті 3 Конституції України).

Верховна Рада України ухвалювала в 1996 році Основний Закон України — суверенної держави, дбаючи, зокрема, про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя (абзац четвертий преамбули). Саме тому в статті 21 Конституції України проголошено, що права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Право на скаргу (оскарження) охоплює не лише звернення за захистом до компетентних органів, зокрема до суду, а й передбачає також оскарження у вищій інстанції рішення того органу, який розглядав скаргу (заяву), тобто до змісту цього права віднесено і можливість інстанційного оскарження судових рішень. Положення підпунктів «а», «б» пункту 3 статті 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про зобов'язання держав-сторін забезпечити будь-якій особі ефективний засіб правового захисту від порушення її прав особами, які діяли офіційно, стали правовою основою для твердження, що право на скаргу можна вважати основоположним правом людини і воно не може бути відчужуваним чи порушеним.

Такий припис є доктринальним, ним визначено стратегію відносин держави (сукупність інститутів влади) із суспільством в цілому і його громадянами зокрема. Суть цієї стратегії ставить право парламенту на прийняття правових актів у певні межі і вказує, що воно не є абсолютним і необмеженим, **воно обмежено їх конституційністю**. Верховна Рада України не може приймати закони, які суперечать застереженням, встановленим в Основному Законі України. Прямі застережувальні положення містяться, зокрема, в частині першій статті 3, частині третій статті 5, статті 21, частині другій статті 22, частині першій статті 25, частині другій статті 27, частинах другій, третій статті 28, частині другій статті 29, частині другій статті 35, частині третій статті 43, частині третій статті 47, статтях 64, 157 тощо Конституції України. Крім того, деякі конституційні положення опосередковано мають застережувальний характер. Це концептуально впливає з припису частини другої статті 19 Основного Закону України, що органи влади, а в аспекті цьо-

го конституційного подання — парламент, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України.

2. Конституційний Суд України, визнавши частину третю статті 27 Закону України «Про Вищу раду юстиції» (далі — Закон) такою, що відповідає Конституції України, мотивував свою позицію посиланням на те, що виключно законами визначається судоустрій і судочинство (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України), а конституцієдавець надав Верховній Раді України право вирішувати, в яких випадках обмежувати право громадян на апеляційне і касаційне оскарження судових рішень (пункт 8 частини третьої статті 129 Основного Закону України). Проте, пославшись в Рішенні лише на ці норми, Конституційний Суд України залишив поза увагою інші положення Основного Закону України, хоча зобов'язаний розглядати конституційні положення у сукупності. Посилання на вказані норми Конституції України зроблено формально, без аналізу їх змісту.

Приписи частини першої статті 92 Конституції України про те, що відповідні правовідносини в суспільстві та організація державних інститутів визначаються лише законами, вказують, що ці питання не можуть бути врегульовані жодними іншими нормативно-правовими актами, крім законів, і не дають підстав для ствердження про безапеляційне, абсолютне право парламенту приймати закони «на свій смак чи розсуд». Таке право парламенту обмежене приписами інших норм Конституції України. Наприклад, за пунктом 13 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами визначається територіальний устрій України, проте парламент не має права прийняти закон про утворення двох областей на території однієї існуючої області, або об'єднати дві області й утворити одну, оскільки такими діями буде порушено статтю 133 Конституції України, в якій вичерпно перераховано склад областей України. Без внесення змін до цієї статті закон про утворення нових областей буде неконституційним. У такий самий спосіб можна проаналізувати інші положення статті 92 Основного Закону України. За таким підходом положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України також не дають права Верховній Раді України на абсолютну поведінку при прийнятті законів.

Відповідно до Рішення Конституційний Суд України вважає, що словосполучення «крім випадків, встановлених законом», застосоване у вказаній нормі, дозволяє парламенту на власний розсуд вирішувати, коли надати людині право оскаржувати судові рішення в апеляційному чи касаційному порядку, а коли обмежити таке право. Тобто це словосполучення нібито «розв'язує руки парламенту».

У такому підході до трактування цього припису Конституції України полягає найбільша методологічна помилка у праворозумінні.

По-перше, зазначене словосполучення є нормою-винятком у загальному праві на апеляційне і касаційне оскарження. Цей виняток не може мати тенденцію до збільшення свого обсягу і особливо стосовно обмеження **раніше існуючого права**. Виняток із правила не може домінувати над правилом.

По-друге, при прийнятті законів Верховна Рада України мала б користуватися вказаним у пункті 8 частини третьої статті 129 Конституції України винятковим положенням лише зважаючи на частину третю статті 22 Основного Закону Ук-

раїни, в якій встановлено, що при прийнятті нових або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Саме цей момент проігнорував парламент, ухвалюючи зміни до статті 27 Закону, а слідом за ним і Конституційний Суд України, — обґрунтовуючи конституційність частини третьої цієї статті.

3. Аналізуючи положення пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, варто застосувати також історичний метод дослідження діяльності українського законодавця, особливо на етапі його діяльності як конституцієдавця у 1996 році на час ухвалення Конституції української суверенної держави, оскільки:

— новітнє реформування судового устрою України з його адаптацією до загальноєвропейських стандартів почалося зі створення органу конституційної юрисдикції — Конституційного Суду України (стаття 112 Конституції Української РСР у редакції Закону Української РСР від 24 жовтня 1990 року) і прийняття Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року № 2400–XII зі змінами, внесеними Законом України від 4 лютого 1993 року № 2991а–XII. Такий вид судової діяльності здійснюється лише одним органом і логічно, що його рішення є остаточними і не можуть бути оскаржені, тобто необхідно було у певний спосіб зазначити в Конституції України, що рішення цього органу не можуть бути оскаржені;

— від попередньої радянської правової системи в Україні збереглося судове провадження з притягненням осіб до адміністративної відповідальності, яке не передбачало класичного (апеляції і касації) двоетапного оскарження;

— уконституціювання принципу спеціалізації в організації судового устрою і в судочинстві потенційно зумовлювало утворення різноаспектних судових установ і появу інших видів судового провадження (приклад — різноманіття таких установ у європейських державах), в яких можуть бути відступи від класичного підходу до реалізації права на інстанційне оскарження судових рішень.

Вказані аспекти тоді зумовили зміст існуючої редакції пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Реформуючи судову систему і судове провадження в Україні відповідно до конституційного припису про спеціалізацію судів, законодавець прийняв закони, якими передбачив створення системи судів для розгляду справ, пов'язаних зі здійсненням управлінських функцій у сфері публічно-правової діяльності — адміністративні суди. Кодексом адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (далі — КАС України) законодавець встановив порядок розгляду адміністративних справ адміністративними судами і порядок оскарження судових рішень, постановлених ними у першій інстанції. Реалізація положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, зокрема встановлення обмеження щодо оскарження судових рішень в апеляційному і касаційному порядку в нормах КАС України в редакції від 6 липня 2005 року, стосувалося лише певної категорії справ, пов'язаних з виборами і референдумами — підсудних відповідно до частини четвертої статті 18 КАС України в редакції від 6 липня 2005 року у першій інстанції Вищому адміністративному суду України (встановлення Цент-

ральною виборчою комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму та скасування реєстрації кандидата на посаду Президента України), а також справ щодо оскарження інших рішень Центральної виборчої комісії, які у першій інстанції розглядає окружний адміністративний суд, територія юрисдикції якого поширюється на місто Київ, а апеляційною інстанцією є Вищий адміністративний суд України (друге речення частини третьої статті 172, частина друга статті 184 КАС України в редакції від 6 липня 2005 року).

У зазначених випадках, коли право на апеляційне і касаційне оскарження було обмежене, йшлося виключно про політичне право громадян, пов'язане з процесом формування органів державної влади, який є обмеженим у часі — строками виборчого періоду. У всіх інших випадках законодавець не обмежував людське право на скаргу і таким чином надав людині можливість максимально реалізувати своє конституційне право на апеляційне і касаційне оскарження судових рішень.

Виходячи з зазначеного будь-які акти Вищої ради юстиції як суб'єкта владних повноважень підлягали оскарженню на підставі пункту 1 частини першої статті 17, частини другої статті 18 КАС України в редакції від 6 липня 2005 року до окружного адміністративного суду з правом у подальшому оскаржити його судові рішення в апеляційному та касаційному порядках.

Варто зазначити, що на момент прийняття цих положень КАС України законодавець не був обмежений положеннями частини третьої статті 22 Конституції України, оскільки такий вид судового провадження **запроваджувався вперше** і раніше не існувало норм, оцінку яких міг би зумовити порівняльний аналіз з висновком — обмежено чи необмежено раніше встановлене право на оскарження судового рішення.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Гарсія Манібардо проти Іспанії» від 15 лютого 2000 року зазначалося, що стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «не примушує Держав-учасників створювати апеляційні або касаційні суди. Однак, якщо такі суди існують, то гарантії, передбачені статтею 6, повинні бути забезпечені, зокрема щодо права осіб на ефективний доступ до суду з рішень, що стосуються «спорів про права та обов'язки цивільного характеру» (§ 39).

Верховна Рада України, доповнюючи 13 травня 2010 року статтю 27 Закону частиною третьою, мала б керуватися прямим застережувальним приписом частини третьої статті 22 Конституції України, який забороняє при внесенні змін до чинних законів звужувати зміст та обсяг існуючих прав. У 1996 році конституцієдавець навіть заборонив такі дії при внесенні змін до Основного Закону України (частина перша статті 157 Конституції України). З огляду на вказані застереження, які Конституційний Суд України залишив без уваги, не було підстав для визнання конституційним положення частини третьої статті 27 Закону.

4. Необхідно зазначити, що Конституційний Суд України, обґрунтовуючи свою позицію щодо конституційності частини третьої статті 27 Закону, у підпункті 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення зосереджує увагу на актах Вищої ради юстиції стосовно суддів, але цей орган приймає акти також щодо осіб,

які ще не перебувають на посадах суддів — пункт 6¹ частини першої статті 27 Закону. Крім того, ці акти можуть стосуватися ширшого кола осіб ніж судді чи прокурори, зокрема рекомендацій, пов'язаних з доббором кандидатів чи умов проведення кваліфікаційних іспитів тощо — пункт 7 частини першої, пункт 5 частини другої статті 27 Закону.

Правові позиції, висловлені Конституційним Судом України у попередніх рішеннях, на які зроблено посилання в підпункті 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення, не можуть бути підставою для обґрунтування позиції Конституційного Суду України щодо конституційності частини третьої статті 27 Закону, оскільки вони стосуються інших предметів правового аналізу та інших аспектів правових відносин. Крім того, варто акцентувати увагу на тому, що якраз вказані рішення, навпаки, доктринально захищали право людини оскаржувати судові акти в інстанційному порядку (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010; абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010; абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 8 липня 2010 року № 18-рп/2010).

Позиція Конституційного Суду України, визначена в Рішенні від 27 березня 2002 року № 7-рп/2002, стосувалася зовсім іншого правового аспекту — офіційного роз'яснення повноважень Конституційного Суду України відповідно до пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України з певним аналізом галузевого законодавства, яке діяло на той час і втратило чинність з введенням в дію у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України та Цивільного процесуального кодексу України.

Суддя Конституційного Суду України

В. Шишкін

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина Лі Артура
Костянтиновича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої
статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України
«Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України
«Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»

м. К и ї в
12 січня 2011 року
№ 1-у/2011

Справа № 2-1/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича — доповідача,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Лі Артура Костянтиновича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792–XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 13, ст. 64) з наступними змінами, статті 14 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року № 1045–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 45, ст. 397) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Стрижака А. А. та дослідивши матеріали конституційного звернення, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Лі Артур Костянтинович — порушує питання про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» з метою з'ясувати, чи мають право засновники профспілки, які водночас є суб'єктами авторського права і працівниками, закріпити у її статуті функції організації колективного управління для представництва і захисту своїх прав інтелектуальної власності та економічних інтересів на отримання ними винагород за використання результатів своєї діяльності.

Необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень Конституції та законів України автор клопотання обґрунтовує різним їх застосуванням Міністерством юстиції України при вирішенні питання щодо легалізації Всеукраїнської професійної спілки «Гільдія Майстрів Екрану», засновником якої є Лі А. К.,

та Київської професійної спілки «Майстри Екрану». Статути цих професійних спілок, за його твердженням, є тотожними.

Суб'єкт права на конституційне звернення долучив два листи-відповіді Міністерства юстиції України щодо необхідності приведення документів для легалізації Всеукраїнської професійної спілки «Гільдія Майстрів Екрану» у відповідність до вимог законодавства (№ 9331-0-33-08/32 від 15.09.2008) та про надання роз'яснення стосовно можливості виконання професійними спілками функцій організацій колективного управління (№ 15154-0-33-08 від 31.12.2008).

Лі А. К. вважає, що Міністерство юстиції України у своїх листах «свавільно тлумачить» статті 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», а це призвело до порушення його конституційних прав і прав інших громадян на свободу утворення профспілок.

Крім того, автор клопотання просить визнати неконституційною відмову Міністерства юстиції України легалізувати Всеукраїнську професійну спілку «Гільдія Майстрів Екрану».

2. Ухвалою Третьої колегії суддів Конституційного Суду України від 23 грудня 2010 року відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Відповідно до статті 94 Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих самих норм зазначених правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз матеріалів конституційного звернення підтверджує, що автор клопотання не надав документів, які вказували б на неоднозначне застосування Міністерством юстиції України за однакових юридично значимих обставин положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України «Про про-

фесійні спілки, їх права та гарантії діяльності» при вирішенні питання щодо легалізації Всеукраїнської професійної спілки «Гільдія Майстрів Екрану» та Київської професійної спілки «Майстри Екрану».

Додані до конституційного звернення листи-відповіді Міністерства юстиції України щодо необхідності приведення документів у відповідність до вимог законодавства не є актами правозастосування. Такі матеріали не підтверджують неоднозначного застосування положень Конституції та законів України.

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3.2 Згідно з пунктом 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі в цій частині.

Відповідно до статті 150 Конституції України, статті 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» Лі А. К. не є належним суб'єктом звернення до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) відмови Міністерства юстиції України легалізувати Всеукраїнську професійну спілку «Гільдія Майстрів Екрану».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 40, 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Лі Артура Костянтиновича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» на підставі пунктів 1, 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання, невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням Закритого акціонерного
товариства «Брянківське управління шахтобудмеханізації»
щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5
Закону України «Про приватизацію державного майна», частини другої
статті 1 Закону України «Про перелік об'єктів права державної
власності, що не підлягають приватизації», частини першої статті 9
Закону України «Про колективні договори і угоди», частини другої
статті 13 Кодексу законів про працю України, частини першої статті 203,
частини першої статті 215 Цивільного кодексу України

м. Київ
25 січня 2011 року
№ 4-уп/2011

Справа № 1-3/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича — доповідача,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням Закритого акціонерного товариства «Брянківське управління шахтобудмеханізації» (далі — Товариство) щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року № 2163–XII (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 24, ст. 348) з наступними змінами (далі — Закон № 2163) у системному зв'язку з по-

ложеннями частини другої статті 1 Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 7 липня 1999 року № 847–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 37, ст. 332) (далі — Закон № 847); частини першої статті 9 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року № 3356–XII (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 36, ст. 361) (далі — Закон № 3356) у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 13 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року (Відомості Верховної Ради УРСР, 1971 р., додаток до № 50, ст. 375) з наступними змінами (далі — КЗпП України); частини першої статті 203, частини першої статті 215 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435–IV (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40–44, ст. 356) (далі — ЦК України) у їх взаємозв'язку.

Заслухавши суддю-доповідача Лилака Д. Д. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Товариство — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень:

— частин першої, другої статті 5 Закону № 2163 у взаємозв'язку з положенням частини другої статті 1 Закону № 847, якими передбачені переліки об'єктів державної власності, що підлягають приватизації, і об'єктів загальнодержавного значення та казенних підприємств, що не підлягають приватизації, та перелік конкретних об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, але можуть бути корпоратизовані, зокрема Виробниче об'єднання шахтної геології та технічного буріння «Укрвуглегеологія» (далі — Об'єднання), в аспекті того, чи встановлюють ці положення заборону щодо приватизації окремого індивідуально визначеного нерухомого майна, яке закріплене за державними підприємствами на праві повного господарського відання та не застосовується в процесі здійснення ними основного виду господарської діяльності;

— частини першої статті 9 Закону № 3356, згідно з якими положення колективного договору поширюються на всіх працівників підприємств незалежно від того, чи є вони членами профспілки, і є обов'язковими як для власника або уповноваженого ним органу, так і для працівників підприємства, та частини другої статті 13 КЗпП України, відповідно до яких у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, та роз'яснити ці положення в аспекті того, чи підлягають застосуванню умови колективних договорів підприємств при приватизації державного майна в Україні;

— частини першої статті 203 і частини першої статті 215 ЦК України у їх взаємозв'язку, якими відповідно передбачено, що зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства і підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені части-

нами першою, другою, третьою, п'ятою та шостою статті 203 цього Кодексу, в аспекті того, чи є підставою недійсності цивільного правочину невідповідність його змісту законодавству про колективні договори та угоди, зокрема колективному договору державного підприємства, майно якого підлягає приватизації.

Необхідність в офіційному тлумаченні автор клопотання обґрунтовує неодноразовим застосуванням судами загальної юрисдикції і державними органами зазначених положень законів України і вважає, що це призвело до порушення його конституційних прав.

2. Конституційний Суд України Ухвалою від 14 липня 2010 року № 45-у/2010 відкрив конституційне провадження у справі.

3. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у справі підлягає припиненню.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» однією з підстав для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні (пункт 3 статті 45). Якщо підстави для відмови у відкритті конституційного провадження будуть виявлені в процесі пленарного засідання, Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі (пункт 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України).

На момент прийняття рішення про приватизацію майна Об'єднання (корпусу пансіонату), укладення договору купівлі-продажу цього об'єкта та ухвалення судових рішень абзац другий частини першої статті 5 Закону № 2163 діяв у редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про приватизацію майна державних підприємств» від 19 лютого 1997 року № 89/97-ВР. Законом України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Цивільного кодексу України» від 27 квітня 2007 року № 997-V (набрав чинності 20 червня 2007 року) вказаний абзац викладено в новій редакції, у зв'язку з чим попередня редакція втратила чинність.

Втратила чинність і частина перша статті 203 ЦК України в редакції від 16 січня 2003 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 2 грудня 2010 року № 2756-VI (набрав чинності 1 січня 2011 року), згідно з яким вона викладена в новій редакції (підпункт 2 пункту 1 розділу I).

Враховуючи, що повноваження Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення законів України поширюються тільки на чинні правові акти (їх окремі положення), конституційне провадження у справі в частині офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5 Закону № 2163 у системному зв'язку з положеннями частини другої статті 1 Закону № 847 та частини першої статті 203 у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 215 ЦК України підлягає припиненню.

Заявляючи клопотання про офіційне тлумачення положень частини першої статті 9 Закону № 3356 та частини другої статті 13 КЗпП України, в аспекті пи-

тання, «чи підлягають застосуванню умови колективних договорів підприємств при приватизації державного майна в Україні», суб'єкт права на конституційне звернення фактично намагається отримати не офіційне тлумачення, а консультацію щодо застосування зазначених положень законів. Проте вирішення питань щодо правозастосування не належить до повноважень Конституційного Суду України (стаття 150 Конституції України).

З цього приводу Конституційний Суд України висловив правову позицію в Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010, в якій зазначив, що «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням Закритого акціонерного товариства «Брянківське управління шахтобудмеханізації» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 року № 2163–XII у системному зв'язку з положеннями частини другої статті 1 Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації» від 7 липня 1999 року № 847–XIV; частини першої статті 9 Закону України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 року № 3356–XII у взаємозв'язку з положеннями частини другої статті 13 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 року з наступними змінами; частини першої статті 203, частини першої статті 215 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435–IV у їх взаємозв'язку на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною і не може бути оскаржена.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ДДП»
щодо офіційного тлумачення положення пункту 15 частини першої
статті 34 Закону України «Про виконавче провадження»
у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3,
статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані
на забезпечення сталого функціонування підприємств
паливно-енергетичного комплексу»

м. Київ
27 січня 2011 року
№ 7-уп/2011

Справа № 1-1/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Стрижака Андрія Андрійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням приватного підприємства «ДДП» щодо офіційного тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 24, ст. 207) з наступними змінами у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року № 2711–IV (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 33, ст. 430) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — приватне підприємство «ДДП» — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606–XIV з наступними змінами (далі — Закон № 606), згідно з яким виконавче провадження підлягає обов'язковому зупиненню у випадку внесення підприємства паливно-енергетичного комплексу до Реєстру підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості відповідно до Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (далі — Реєстр), у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року № 2711–IV з наступними змінами (далі — Закон № 2711).

Автор клопотання також просить роз'яснити, яким чином виконати рішення суду про стягнення з підприємства-боржника, внесеного до Реєстру, заборгованості, що виникла внаслідок неналежного виконання господарських договорів та не пов'язана ні з розрахунками за енергоносії, ні з розрахунками з бюджетами усіх рівнів та державними цільовими фондами.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує тим, що суди загальної юрисдикції та органи державної виконавчої служби неоднозначно застосовують їх.

2. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у справі підлягає припиненню, виходячи з такого.

Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону № 606 у взаємозв'язку з положеннями статті 2, абзацу шостого пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону № 2711.

Відповідно до пункту 3.4 статті 3 Закону № 2711 процедура погашення заборгованості підприємствами паливно-енергетичного комплексу діяла до 1 січня 2011 року, тому цей закон вичерпав свою дію, тобто став нечинним.

За правовою позицією Конституційного Суду України його юрисдикція поширюється лише на чинні правові акти, які згідно з Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України» він повноважний розглядати (пункт 5 мотивувальної частини Рішення від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001).

Оскільки Закон № 2711 вичерпав свою дію, Конституційний Суд України вважає, що для офіційного тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону № 606 у взаємозв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону № 2711 немає юридичних підстав, а конституційне провадження у цій справі підлягає припиненню відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, пунктом 3 статті 45, статтями 51, 52 Закону України «Про Конституційний Суд України», пунктом 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ДДП» щодо офіційного тлумачення положення пункту 15 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року № 606–XIV з наступними змінами у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року № 2711–IV з наступними змінами на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Тропанця Євгена Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень
частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України
в системному зв'язку з пунктами 2, 8 частини третьої статті 129
Конституції України

м. Київ
2 лютого 2011 року
№ 2-у/2011

Справа № 2-2/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Запорожця Михайла Петровича,

Кампа Володимира Михайловича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Тропанця Євгена Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України стосовно апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про задоволення заяви про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду в системному зв'язку з пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Тропанець Євген Анатолійович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (далі — Кодекс) щодо апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про задоволення заяви про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду в системному зв'язку з пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України.

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує наявністю неоднозначного їх застосування судами. На підтвердження своїх доводів Тропанець Є. А. посилається на ухвалу Дніпровського районного суду міста Києва від 29 грудня 2008 року, якою задоволено заяву акціонерного комерційного банку соціального розвитку «Укрсоцбанк» в особі філії цього банку про видачу виконавчого листа на підставі рішення постійно діючого третейського суду. В резолютивній частині цієї ухвали зазначено, що вона підлягає апеляційному оскарженню. В іншій ухвалі цього суду від 12 серпня 2010 року про задоволення заяви Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду міститься припис, що ухвала оскарженню не підлягає.

Тропанець Є. А. вважає, що таке неоднозначне застосування положень частини першої статті 293 Кодексу може призвести до порушення його конституційних прав і свобод.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 19 січня 2011 року відмовила у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» —

невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Під час попередньої підготовки матеріалів справи до розгляду колегією суддів Конституційного Суду України встановлено, що ухвала Дніпровського районного суду міста Києва від 12 серпня 2010 року про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду за заявою Публічного акціонерного товариства «Укрсоцбанк» була оскаржена в апеляційному порядку. Апеляційний суд міста Києва ухвалою від 16 грудня 2010 року поновив строк апеляційного оскарження і прийняв справу до розгляду, що свідчить про відсутність неоднозначного застосування цим судом положень, які Тропанець Є. А. просить витлумачити.

Таким чином, виявилася невідповідність конституційного звернення вимогам статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні.

Згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Тропанця Євгена Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України стосовно апеляційного оскарження ухвали суду першої інстанції про задоволення заяви про видачу виконавчого листа на підставі рішення третейського суду в системному зв'язку з пунктами 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Михальчука Богдана Анатолійовича
щодо офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої
статті 81 Цивільного процесуального кодексу України,
частини першої статті 17
Кодексу адміністративного судочинства України

м. Київ

Справа № 2-5/2011

8 лютого 2011 року

№ 4-у/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Михальчука Богдана Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої статті 81 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Громадянин Михальчук Богдан Анатолійович звернувся до Конституційного Суду України з конституційним зверненням від 20 вересня 2010 року і з уточненнями до нього від 14 грудня 2010 року щодо офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої статті 81 Цивільного процесуального кодексу України в системному зв'язку зі статтею 51 Конституції України, статтями 121, 297, 326, 327 Цивільного процесуального кодексу України, Постановою Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 року № 1258, рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи R(81)7, Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод та іншими актами стосовно того:

— «чи підлягають оплаті витрати на інформаційно-технічне забезпечення у справах про відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду»;

— «чи підлягають оплаті витрати на інформаційно-технічне забезпечення у справах про відшкодування шкоди, завданої особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду, якщо відповідачем є держава Україна».

Автор клопотання просить також «надати висновок» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, існує неоднозначне застосування положень законів України, що призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

2. Друга колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 26 січня 2011 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

3. Вирішуючи питання про відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні повинно бути зазначене обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України, підтверджене документами і матеріалами (пункти 4, 5 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами

державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94). Такі вимоги щодо обґрунтування стосуються будь-якого конституційного звернення до Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України в рішеннях і ухвалах неодноразово вказував на обов'язок суб'єкта права на конституційне звернення дотримуватися вказаних приписів закону. Однак Михальчук Б. А. не додержав цих вимог. Конституційний Суд України також зазначав, що неоднозначність застосування норми правового акта — це коли одна й та сама норма правового акта застосовується органами державної влади по-різному за однакових обставин, а не коли одна й та ж правова норма по-різному застосовується за різних обставин у справах (абзац дев'ятий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 16 листопада 2006 року № 13-у/2006; абзац четвертий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 41-у/2008).

В конституційному зверненні щодо офіційного тлумачення частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України Михальчук Б. А. не довів наявності неоднозначного застосування судами або іншими органами державної влади цієї норми закону за однакових обставин.

Вказане є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

3.2. Конституційний Суд України розглядає лише ті питання, які йому підвідомчі відповідно до положень Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України».

Зі змісту конституційного звернення стосовно офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої статті 81 Цивільного процесуального кодексу України вбачається, що в ньому йдеться про надання консультацій щодо застосування правових норм, що не можна ототожнювати з офіційним тлумаченням Конституційним Судом України положень законів України. Надання консультацій чи роз'яснень не належить до повноважень Конституційного Суду України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010), тому відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» це є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 43, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

У Х В А Л И В :

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Михальчука Богдана Анатолійовича щодо

офіційного тлумачення положень пункту 5 частини четвертої статті 81 Цивільного процесуального кодексу України, частини першої статті 17 Кодексу адміністративного судочинства України відповідно до пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про припинення конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянки
Тенькаєвої Тетяни В'ячеславівни
щодо офіційного тлумачення слова «відповідне», застосованого
у частинах другій, третій, четвертій статті 241¹
Кодексу законів про працю України, у системному зв'язку
з положеннями частини першої статті 28 цього Кодексу
та частини шостої статті 43 Конституції України

м. Київ
8 лютого 2011 року
№ 10-уп/2011

Справа № 1-2/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,

Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижача Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційним зверненням громадянки Тенькаєвої Тетяни В'ячеславівни щодо офіційного тлумачення слова «відповідне», застосованого у частинах другій, третій, четвертій статті 241¹ Кодексу законів про працю України, у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 28 цього кодексу та частини шостої статті 43 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

УСТАНОВИВ:

1. Громадянка Тенькаєва Т. В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення слова «відповідне», застосованого у частинах другій, третій, четвертій статті 241¹ Кодексу законів про працю України (далі — Кодекс), у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 28 Кодексу та частини шостої статті 43 Конституції України.

Як стверджує автор клопотання, необхідність в офіційному тлумаченні вказаного слова полягає у з'ясуванні, чи включається в підрахунок строку випробування працівника при прийнятті на роботу перший день строку і чи треба при визначенні закінчення строку випробування враховувати той день, у якому відбувся юридичний факт, що дав підстави для виникнення прав і обов'язків, строки існування яких обчислюються.

Тенькаєва Т. В. також ставить питання: «Чи вважається стаж роботи в 3 місяці й 1 день підтвердженням того, що працівник витримав строк випробування і перейшов у статус працівника, до якого застосовуються загальні підстави щодо розірвання трудового договору».

У частинах другій, третій, четвертій статті 241¹ Кодексу встановлено порядок визначення закінчення строку при обчисленні його роками, місяцями й тижнями. Тенькаєва Т. В. звертає увагу, що у цих нормах законодавець вказує на «відповідні» місяць і число року, «відповідне» число місяця, «відповідний» день тижня, і така, на її думку, нечітка регламентація призвела до неоднозначного застосування положень цієї статті Кодексу судами України. Як зауважує автор клопотання, неоднозначне трактування положень статті 241¹ Кодексу стало причиною її незаконного звільнення й порушило трудові права, закріплені в статті 43 Конституції України.

Крім того, суб'єкт права на конституційне звернення просить перевірити частину першу статті 28 Кодексу на відповідність частині шостій статті 43 Конституції України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 8 червня 2010 року відкрила конституційне провадження у справі.

3. У процесі розгляду справи Конституційний Суд України дійшов висновку, що конституційне провадження у справі підлягає припиненню.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі є невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні (пункт 3 статті 45). Якщо підстави для відмови у відкритті конституційного провадження будуть виявлені в процесі пленарного засідання, Конституційний Суд України припиняє конституційне провадження у справі (пункт 1 § 51 Регламенту Конституційного Суду України).

3.1. Аналіз конституційного звернення вказує на те, що Тенькаєва Т. В. просить дати офіційне тлумачення слова «відповідне», що міститься у частинах другій, третій, четвертій статті 241¹ Кодексу, в аспекті таких питань: чи включається в підрахунок строку випробування працівника при прийнятті на роботу перший день строку і чи вважається стаж роботи в три місяці й один день підтвердженням того, що працівник витримав строк випробування і перейшов у статус працівника, до якого застосовуються загальні підстави щодо розірвання трудового договору.

Конституційний Суд України вважає, що ці питання стосуються правозастосування норм, які регулюють порядок обчислення строку випробування при прийнятті на роботу.

У Ухвалі від 31 березня 2010 року № 15-у/2010 Конституційний Суд України зазначив, що «офіційне тлумачення і застосування правових норм є різними видами юридичної діяльності. Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації). Правозастосовна діяльність полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування. Надання консультацій чи роз'яснень з цього приводу не належить до повноважень Конституційного Суду України» (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини).

Отже, вказані питання невідомчі Конституційному Суду України.

3.2. У конституційному зверненні Тенькаєва Т. В. просить також перевірити на відповідність частини першої статті 28 Кодексу частині шостій статті 43 Конституції України.

Таке клопотання не підлягає розгляду, оскільки відповідно до статей 40, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України» вона не є суб'єктом права на конституційне подання, у зв'язку з чим частина перша статті 28 Кодексу не підлягає конституційному контролю.

Таким чином, конституційне провадження у справі підлягає припиненню відповідно до положень пунктів 1, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», § 51 Регламенту Конституційного Суду України, Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Припинити конституційне провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Тенькаєвої Тетяни В'ячеславівни щодо офіційного тлумачення слова «відповідне», застосованого у частинах другій, третій, четвертій статті 241¹ Кодексу законів про працю України, у системному зв'язку з положеннями частини першої статті 28 цього кодексу та частини шостої статті 43 Конституції України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні, а щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 28 Кодексу законів про працю України — на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Федоренка Сергія Миколайовича
щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 58,
частини другої статті 152 Конституції України, частини другої статті 4,
частини першої статті 5, частини третьої статті 74
Кримінального кодексу України та статті 73
Закону України «Про Конституційний Суд України»

м. К и ї в
10 лютого 2011 року
№ 5-у/2011

Справа № 2-6/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича — доповідача,

Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Федоренка Сергія Миколайовича стосовно офіційного тлумачення положень частини першої статті 58, частини другої статті 152 Конституції України, частини другої статті 4, частини першої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (Офіційний вісник України, 2001 р., № 21, ст. 920) зі змінами (далі — Кодекс) та статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (Голос України, 1996 р., 22 жовтня) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Бауліна Ю. В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Федоренко Сергій Миколайович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 58, частини другої статті 152 Конституції України, частини другої статті 4, частини першої статті 5, частини третьої статті 74 Кодексу та статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Посилаючись на практику Верховного Суду України, автор клопотання, якому суд замінив смертну кару довічним позбавленням волі, наголошує, що за аналогічних обставин іншим особам, які до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудоного кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III (Голос України, 2000 р., 29 березня) вчинили умисні вбивства за обтяжуючих обставин, суди призначали покарання у виді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років. Неоднозначністю судової практики із вказаного питання громадянин Федоренко С. М. і обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні наведених у конституційному зверненні положень законів України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 2 лютого 2011 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

3. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відмову у його відкритті, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94); у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42).

Суб'єкт права на конституційне звернення навів обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні вказаних положень Конституції України, Закону України «Про Конституційний Суд України» та Кодексу. Конституційний Суд України 26 січня 2011 року ухвалив Рішення № 1-рп/2011 у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі за конституційним поданням Верховного Суду України та конституційним зверненням громадянина Савчука М. М., яке стосується того ж предмета і тих самих підстав для тлумачення. За таких обставин відпала необхідність у офіційному тлумаченні зазначених положень Конституції України та законів України. Це є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у цій справі.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Федоренка Сергія Миколайовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 58, частини другої статті 152 Конституції України, частини другої статті 4, частини першої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року № 2341-III зі змінами та статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР зі змінами.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України
щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень
статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України»

м. Київ
23 лютого 2011 року
№ 6-у/2011

Справа № 2-3/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР у редакції Закону України від 7 жовтня 2010 року № 2592-VI (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 49, ст. 272; Офіційний вісник України, 2010 р., № 79, ст. 2793).

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та розглянувши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 50 народних депутатів України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати положення статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня

1996 року № 422/96–ВР (далі — Закон) у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність із Конституцією України» від 7 жовтня 2010 року № 2592–VI (далі — Закон № 2592) неконституційними, тобто такими, що не відповідають статтям 1, 8, пункту 22 частини першої статті 106, статті 149 Конституції України.

Своє подання народні депутати України мотивують тим, що Конституцією України не врегульовано прядок звільнення з посади суддів Конституційного Суду України. Верховна Рада України, приймаючи нову редакцію статті 23 Закону, вийшла за межі конституційних повноважень та надала собі, Президенту України та з'їзду суддів України додаткові повноваження щодо звільнення з посади суддів Конституційного Суду України.

2. Третя колегія суддів Конституційного Суду України Ухвалою від 19 січня 2011 року відмовила у відкритті конституційного провадження у справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону.

3. Конституційний Суд України, розглянувши питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відмову у його відкритті, виходить з такого.

Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України (частина перша статті 152 Конституції України).

Згідно з пунктом 4 частини другої статті 39, частиною першою статті 71 Закону в конституційному поданні повинні бути зазначені аргументи і твердження щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) та наведене правове обґрунтування цих тверджень.

Як вбачається з конституційного подання, в ньому оспорується положення частини першої статті 23 Закону в редакції Закону № 2592 стосовно того, що «суддя Конституційного Суду України звільняється з посади органом, що його обрав або призначив». Ця норма по суті відтворює положення частини п'ятої статті 126 Конституції України, згідно з якими «суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив». Іншого (окремого) порядку звільнення суддів Конституційного Суду України з посади Основний Закон України не передбачає.

Своє клопотання народні депутати України мотивують самим тільки переліком статей Конституції України, яким, на їх думку, не відповідають оспорювані положення Закону, що не є обґрунтуванням неконституційності статті 23 Закону в редакції Закону № 2592.

Таким чином, суб'єкт права на конституційне подання не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 71 Закону, не навів правового обґрунтування своїх тверджень щодо невідповідності Конституції України статті 23 Закону в редакції Закону № 2592.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 147, частиною першою статті 150 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 71 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР у редакції Закону України від 7 жовтня 2010 року № 2592-VI на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

**УХВАЛА
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії
щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 76
Конституції України

м. Київ
2 березня 2011 року
№ 7-у/2011

Справа № 2-8/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича — доповідача,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії про офіційне тлумачення положення частини першої статті 76 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року.

Заслухавши суддю-доповідача Гультая М. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Центральна виборча комісія — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення частини першої статті 76 Конституції України в редакції від 28 червня 1996 року, згідно з яким конституційний склад Верховної Ради України — чотириста п'ятдесят народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на чотири роки.

Центральна виборча комісія зазначає, що Верховну Раду України VI скликання було обрано 30 вересня 2007 року, і строк її повноважень відповідно до чинного на той час Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV становив п'ять років.

Посилаючись у конституційному поданні на положення статей 15, 16 Закону України «Про вибори народних депутатів України», Центральна виборча комісія стверджує про необхідність додержання встановлених цим Законом строків проведення виборів та оголошення нею початку виборчого процесу, яке повинно відбутися не пізніше ніж за сто двадцять п'ять днів до дня виборів.

Своє клопотання Центральна виборча комісія обґрунтовує наявністю практичної необхідності у з'ясуванні строку повноважень Верховної Ради України VI скликання.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 16 лютого 2011 року про відмову у відкритті конституційного провадження на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Верховна Рада України 1 лютого 2011 року прийняла Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автоном-

ної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» № 2952–VI (Голос України, 2011 р., 4 лютого), яким внесла зміни до частини першої статті 76 Конституції України, виклавши її у новій редакції, зокрема визначила п'ятирічний строк повноважень Верховної Ради України, а в «Перехідних положеннях» Конституції України встановила день проведення чергових парламентських виборів.

У зв'язку з цим положення частини першої статті 76 Конституції України, щодо офіційного тлумачення якого звернулася Центральна виборча комісія, втратило чинність.

Відповідно до статті 150 Конституції України повноваження Конституційного Суду України, в тому числі і щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, поширюється на чинні правові акти (їх окремі положення) (Ухвала Конституційного Суду України від 25 січня 2011 року № 4-уп/2011).

За таких обставин питання, порушене суб'єктом права на конституційне подання, непідвідомче Конституційному Суду України, що згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії про офіційне тлумачення положення частини першої статті 76 Конституції України зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 1 лютого 2011 року № 2952–VI, на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним зверненням громадянина
Аниченка Миколи Володимировича
щодо офіційного тлумачення положень статті 320
Цивільного кодексу України у взаємозв'язку
з положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України,
статей 6, 7, 8, 10 Житлового кодексу Української РСР, статті 383
Цивільного кодексу України

м. Київ
2 березня 2011 року
№ 8-у/2011

Справа № 2-7/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Лилака Дмитра Дмитровича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Аниченка Миколи Володимировича про офіційне тлумачення положень статті 320 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України, статей 6, 7, 8, 10 Житлового кодексу Української РСР, статті 383 Цивільного кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Громадянин Аниченко Микола Володимирович звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 320 Цивільного кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України, статей 6, 7, 8, 10 Житлового кодексу Української РСР, статті 383 Кодексу.

Відповідно до положень статті 320 Кодексу власник має право використовувати своє майно для здійснення підприємницької діяльності, крім випадків, встановлених законом. Законом можуть бути встановлені умови використання власником свого майна для здійснення підприємницької діяльності.

Автор клопотання обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу неправильним їх застосуванням судами України при вирішенні спорів щодо зміни статусу жилих приміщень на нежилі та видачі дозволів на використання жилих приміщень для здійснення підприємницької діяльності, не пов'язаної з промисловим виробництвом.

Суб'єкт права на конституційне звернення просить дати офіційне тлумачення положень названої статті Кодексу в контексті того, чи обмежено право власника на використання належного йому майна для здійснення підприємницької діяльності, чи може бути зміна цільового призначення жилого приміщення (квартири, будинку) на нежиле підставою для розміщення в ньому магазинів, перукарень, лікувальних закладів тощо.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 10 лютого 2011 року про відмову у його відкритті на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Конституція України визначає коло питань, підвідомчих Конституційному Суду України, одним з яких є офіційне тлумачення Конституції України та законів України (статті 147, 150).

Офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (абзац шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 5 жовтня 2010 року № 61-у/2010).

Згідно з Конституцією України правовий режим власності визначається виключно законом (пункт 7 частини першої статті 92), тому порядок використання такого об'єкта власності, як квартира, з метою, не пов'язаною з проживанням, має бути закріплений у законі. У той же час Кодексом, Житловим кодексом Української РСР, іншими законами, з одного боку, не встановлюються випадки, які забороняли б власнику використовувати жиле приміщення (квартиру, жилий будинок) з метою здійснення підприємницької діяльності, не пов'язаної з промисловим виробництвом, а з другого — не передбачаються умови його використання з цією метою.

З аналізу конституційного звернення та доданих до нього матеріалів вбачається неврегульованість у чинному законодавстві відносин, що виникають з приводу застосування статті 320 Кодексу у разі використання власником жилих приміщень для здійснення підприємницької діяльності. Має місце законодавча прогалина, усунення якої, як неодноразово зазначав Конституційний Суд України у своїх ухвалах, належить до повноважень Верховної Ради України та здійснюється шляхом внесення змін і доповнень до законів. Отже, такі питання непідвідомчі Конституційному Суду України.

Конституційний Суд України дійшов висновку про наявність підстав для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 43, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

ухвалив:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Аниченка Миколи Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 320 Цивільного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини сьомої статті 41 Конституції України, статей 6, 7, 8, 10 Житлового кодексу Української РСР, статті 383 Цивільного кодексу України на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження
у справі за конституційним поданням Севастопольської міської державної адміністрації щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43
Закону України «Про місцеві державні адміністрації»

м. Київ
22 березня 2011 року
№ 10-у/2011

Справа № 2-9/2011

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Стрижака Андрія Андрійовича,
Ткачука Павла Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Севастопольської міської державної адміністрації про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1999 р., № 20–21, ст. 190) з наступними змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

установив:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Севастопольська міська державна адміністрація — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положення:

— частини восьмої статті 118 Конституції України, згідно з яким рішення голів місцевих державних адміністрацій, що суперечать Конституції та законам України, іншим актам законодавства України, можуть бути відповідно до закону скасовані Президентом України або головою місцевої державної адміністрації вищого рівня;

— частини третьої статті 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586–XIV з наступними змінами (далі — Закон), відповідно до якого розпорядження голови державної адміністрації, що суперечать Конституції України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, іншим актам законодавства або є недоцільними, неекономними, неефективними за очікуваними чи фактичними результатами, скасовуються Президентом України, головою місцевої державної адміністрації вищого рівня або в судовому порядку.

Клопотання щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43 Закону суб'єкт права

на конституційне подання обґрунтовує необхідністю в однозначному розумінні та застосуванні цих положень, а також у з'ясуванні прав та обов'язків місцевих державних адміністрацій стосовно внесення змін до раніше прийнятих ними розпоряджень або їх скасування.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у цій справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 15 березня 2011 року про відмову у відкритті конституційного провадження на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Конституційний Суд України розглядає лише ті питання, які йому підвідомчі відповідно до положень статті 150 Конституції України та Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наводячи зміст частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43 Закону та статті 21 Закону України «Про прокуратуру», автор клопотання фактично просить роз'яснити, чи має право місцева державна адміністрація вносити зміни до раніше прийнятих нею розпоряджень або скасовувати їх та як їй діяти у разі надходження протесту прокурора щодо скасування такого акта чи приведення його у відповідність до закону. По суті, Севастопольська міська державна адміністрація звернулася до Конституційного Суду України за консультацією з правозастосування зазначених положень Конституції та законів України. Проте надання консультацій чи роз'яснень не належить до повноважень Конституційного Суду України (абзац другий пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Отже, порушені у конституційному поданні питання непідвідомчі Конституційному Суду України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

УХВАЛИВ:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Севастопольської міської державної адміністрації щодо офіційного тлумачення положень частини восьмої статті 118 Конституції України, частини третьої статті 43 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року № 586–XIV з наступними змінами на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Відновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання Конституційним Судом України внесених до нього змін неконституційними

С. Вдовіченко

суддя Конституційного Суду України,
заслужений юрист України

У статті розглянуто деякі механізми виконання рішень конституційних судів, зокрема зосереджено увагу на такому засобі юридичної техніки, як поновлення раніше чинної редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання неконституційними внесених до нього змін.

Ключові слова: Конституційний Суд України, засоби юридичної техніки виконання рішень конституційних судів, порядок і строки виконання рішень Конституційного Суду України, відновлення попередньої редакції нормативно-правового акта.

Як свідчить практика діяльності конституційних судів, прийняття ними рішень щодо визнання нормативно-правових актів, їх окремих положень такими, що не відповідають конституції (є неконституційними), не завжди зумовлює позитивні наслідки у процесі подальшого регулювання певних суспільних відносин. Визнаючи закони або окремі законодавчі норми неконституційними, органи конституційної юрисдикції можуть тим самим інколи створювати прогалину в правовому регулюванні, оскільки неконституційні положення вилучаються з правової системи. Необхідність певного, іноді тривалого часу для заповнення законодавцем такої прогалини спричиняє ситуацію, коли суб'єкт правозастосування, який має невідкладно застосувати норму права (особливо у процесі захисту прав і свобод громадян), повинен використовувати аналогію права або відкладати прийняття управлінського рішення, що не завжди є позитивним¹.

Певний вплив на процес застосування правових норм здійснюють органи судової влади. Аналіз діяльності Конституційного Суду України та конституційних судів зарубіжних країн свідчить про існування різних засобів юридичної техніки,

¹ Так, наприклад, після прийняття Рішення Конституційного Суду України від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами», яким було змінено підвідомчість справ з питань соціальних виплат, виникла ситуація, за якої суди загальної юрисдикції зупиняли провадження у справах до врегулювання окремих процесуальних питань на законодавчому рівні.

що використовуються ними для уникнення прогалин у праві, які можуть виникнути у разі прийняття ними рішення про визнання закону або іншого правового акта (його окремого положення) таким, що суперечить конституції держави¹.

Зважаючи на те, що обмін досвідом та сприйняття практики зарубіжних країн щодо функціонування механізмів виконання рішень органів судового конституційного контролю є завжди корисним, оскільки дає змогу виявити як позитивні, так і негативні тенденції на цій стадії конституційного судочинства, зупинимось детальніше на деяких засобах виконання рішень конституційних судів в аспекті уникнення законодавчих прогалин.

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України² і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України (стаття 147 Основного Закону держави). Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Рішення і висновки Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання і не підлягають оскарженню (частина четверта статті 63, стаття 69 Закону України «Про Конституційний Суд України»³ (далі — Закон про КСУ). Питанням виконання рішень Конституційного Суду України присвячено чимало наукових статей⁴, в яких також наголошується, зокрема, на їх всезагальності й обов'язковості виконання, що слугує стійкості конституційного правопорядку та забезпеченню реалізації принципу верховенства Конституції України, утвердженню України як правової держави, в якій визнається і діє принцип верховенства права.

Виконання рішень Конституційного Суду потребує активних дій з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, судів загальної юрисдикції,

¹ Форум: Исполнение решений конституционных судов // Конституционное право: Восточноевропейское обозрение. — 2002. — № 3 (40). — С. 40–76.

² Конституція України від 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. — 2010. — № 72/1. — Ст. 2598.

³ Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

⁴ Див., наприклад: Чубар Л. Обов'язок державних органів виконувати рішення конституційних судів // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 58; Євграфов П. Б. Виконання рішень Конституційного Суду є обов'язком кожного // Юридичний журнал. — 2003. — № 5 (11). — С. 112–115; Бринцев В. Д. Належне виконання рішень Конституційного Суду України як одна з головних складових ефективності конституційного судочинства // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 2. — С. 77; Маркуш М. А. Шляхи підвищення ефективності виконання рішень Конституційного Суду України: теоретичні та практичні аспекти // Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 5. — С. 76–88; Івановська А. Актуальні питання забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіонально-науково-практичної конференції (8–9 лютого 2007 р.) — Л., 2007. — С. 167–169; Сергієнко Н. Вплив рішень Конституційного Суду України на правозастосовну практику судів спеціалізованої юрисдикції // Вісник Вищого арбітражного суду України. — 2000. — № 4. — С. 138–140; Головань І. Деякі проблеми виконання рішень Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 6. — С. 132–141.

інших суб'єктів правозастосування. Однак обов'язковість рішень на практиці не завжди означає їх швидке автоматичне виконання. Причиною цього є недостатнє правове регулювання, визначене у Законі про КСУ. Цей Закон, як зауважує, зокрема, М. Маркуш, потребує внесення до нього відповідних змін та доповнень, оскільки не всі органи державної влади забезпечують своєчасне виконання прийнятих Конституційним Судом рішень та внесення змін до правових актів, окремі положення яких було визнано неконституційними.

Зважаючи на особливу важливість реалізації рішень Конституційного Суду України, законодавець у частині другій статті 70 Закону про КСУ передбачив, що у разі необхідності Суд може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку¹. Хоча, як зазначив Конституційний Суд у Рішенні від 14 грудня 2000 року² № 15-рп/2000, додаткове визначення у рішеннях, висновках Суду порядку їх виконання не скасовує і не підміняє загальної обов'язковості їх виконання; незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність.

Аналіз випадків невиконання рішень Конституційного Суду України дає змогу стверджувати, що таке невиконання зумовлене, передусім, фінансовими (справи щодо соціальних гарантій громадян) або політичними чинниками. В окремих випадках невиконання рішень Конституційного Суду України супроводжувалося висловленням критики на його адресу з приводу, наприклад, того, що він має відтермінувати³ набуття законної сили рішеннями щодо неконституційності окремих положень законодавчих актів або їх офіційне оприлюднення з тим, щоб Верховна Рада України за цей час внесла відповідні зміни в поточне законодав-

¹ В окремих рішеннях КСУ вказував на необхідність врегулювання правовідносин, щодо яких виникла законодавча прогалина внаслідок визнання неконституційним нормативно-правового акта або окремих його положень. Зокрема, в Рішенні від 16 травня 2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади) КСУ в резолютивній частині зазначив: «Рекомендувати Верховній Раді України невідкладно в законодавчому порядку врегулювати питання про призначення судді на посаду голови суду, заступника голови суду та звільнення його з цієї посади». Подібним чином було вказано і в інших рішеннях КСУ, зокрема від 9 липня 2002 р. № 15-рп/2002, від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004.

² Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) // Вісник Конституційного Суду України. — 2000. — № 6. — С. 16–21.

³ Практика з відтермінування набуття законної сили рішеннями існує в Азербайджані, Вірменії, Естонії, Німеччині, Польщі. У статті 67 Закону Азербайджанської Республіки про Конституційний Суд, наприклад, встановлено, що його рішення можуть набирати чинності з моменту оприлюднення, з дня опублікування або з моменту, зазначеного в самому рішенні.

ство. Це пояснювалося тим, що в такий спосіб буде завдано меншої шкоди правовому регулюванню суспільних відносин, ніж наявність прогалини у праві, зумовленої рішенням Суду. Висловлювалися й такі думки, що Верховна Рада України повинна законом легалізувати¹ рішення Конституційного Суду. Однак у практиці вітчизняного органу конституційної юрисдикції таких випадків не було, зокрема й тому, що ні на конституційному, ні на законодавчому рівнях таких повноважень Конституційного Суду України або парламенту не встановлено, на відміну від подібної практики в зарубіжних країнах.

Серед правових засобів, що використовують зарубіжні конституційні суди задля уникнення прогалин, які можуть виникнути внаслідок прийнятих ними рішень, слід виокремити такі:

— відтермінування офіційного опублікування рішення (Білорусія, Литва, Польща);

— встановлення рішенням пізнішої дати набрання ним законної сили (Вірменія, Естонія, Туреччина, Чеська Республіка);

— констатація конституційним судом того, що оспорюваний правовий акт тимчасово відповідає конституції, і вказівка на те, що цей акт суперечитиме конституції, якщо не буде змінений до визначеного терміну (Латвія, Словенія, Хорватія, Угорщина);

— визнання правового акта таким, що суперечить конституції внаслідок законодавчого упущення, без виключення його з правової системи, або оголошення акта недейсним (ця техніка застосовується, зокрема, конституційними судами Естонії, Іспанії, Німеччини, Хорватії);

— поновлення раніше чинного правового регулювання (Австрія, Болгарія, Латвія, Литва, Німеччина) тощо².

Застосування перелічених правових механізмів Конституційним Судом України, крім останнього, обмежується положенням частини другої статті 152 Конституції України, яке однозначно встановлює момент втрати чинності законів, інших правових актів або їх окремих положень, що визнані неконституційними, — з дня ухвалення Судом рішення про їх неконституційність. Прийнятним у правовому аспекті і таким, що застосовується Конституційним Судом України на практиці, є засіб щодо поновлення раніше чинного правового регулювання, який детальніше розглянемо нижче.

Стаття 3 Конституції України головним обов'язком державних органів встановлює утвердження та забезпечення прав і свобод людини. У випадках пору-

¹ Подібна процедура, пов'язана з впливом на процес прийняття конституційним судом рішення, діє, наприклад, у Казахстані: «На итоговое решение Конституционного Совета в целом или в его части могут быть внесены возражения Президента Республики, в случае преодоления которых двумя третями голосов от общего числа членов Конституционного Совета решение Конституционного Совета считается неприятым и конституционное производство прекращается» (статья 38 Закона о Конституционном Суде).

² Бирмонтене Т., Ярашюнас Э., Спруогис Э. Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов (Вильнюс, 3–6 июня 2008 года) // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. — 2008. — Вып. 2 (40)–3 (41). — С. 208–218.

шення прав і свобод людини і громадянина актами, визнаними неконституційними, відповідне рішення Конституційного Суду України повинно виконуватися негайно — з дня його ухвалення. Така регламентація частиною другою статті 152 Конституції України прямо пов'язана з реалізацією громадянами гарантії, передбаченої частиною третьою цієї статті: «Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку». В окремих випадках Конституційний Суд вказує на преюдиціальне значення своїх рішень при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії положень, визнаних неконституційними¹.

У зв'язку з цим у випадках, коли йдеться про порушення прав і свобод людини і громадянина, органи державної влади у процесі правозастосування повинні керуватися безпосередньо нормами Конституції України та виконувати рішення Конституційного Суду, не чекаючи, поки Верховна Рада України прийме закон (внесе зміни) на виконання такого рішення.

Як зазначалося, для конституційних судів зарубіжних країн поширеною є практика поновлення раніше чинного правового регулювання. Тобто якщо зміни до закону визнаються неконституційними, то має застосовуватися попередня його редакція, яка, звісно, відповідає конституції. Така юридична техніка певною мірою зіставна з категорією «часової (темпоральної) дії нормативно-правового акта в часі»², проте її застосування не означає, що йому надається зворотна дія.

Юридична техніка відновлення попереднього правового регулювання застосовується конституційними судами в таких країнах, як Австрія, Болгарія, Латвія, Литва, Німеччина, Португалія та інших.

У пункті 5 статті 139 Конституції Австрійської Республіки зазначено, що рішення про визнання протизаконним нормативного акта набирає чинності з дня його опублікування, якщо Конституційний Суд сам не встановить строк зупинення його дії, який не може перевищувати шести місяців, а за необхідності здійснення законодавчих заходів — одного року. У пункті 6 цієї статті зазначено, що у разі, коли рішенням Конституційного Суду закон скасовується як неконституційний, то з дня набрання сили цим рішенням, якщо в ньому не встановлено іншого, знову набувають чинності законодавчі положення, які були змінені законом, визнаним Конституційним Судом неконституційним.

У Литві основний аргумент на користь рішення про поновлення правових норм, які втратили законну силу через визнання їх неконституційними, полягає в тому, що «маються на увазі не повноваження конституційних судів щодо поновлення юридичної сили норми, яка була скасована або змінена неконституційним правовим актом, а поновлення таких норм як юридичний наслідок рішення, яким констатується неконституційність правового акта, що скасував або змінив попе-

¹ Див., наприклад: *Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 (справа щодо стажу наукової роботи)*, від 3 жовтня 2001 року № 12-рп/2001 (справа про відшкодування шкоди державою).

² *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К., 1998. — Т. 2. — С. 214–215.

редне правове регулювання, прямо передбачене в конституції (законах) держави. Подібне розширення меж юрисдикції Конституційного Суду — це феномен юрисдикційної дискреції, який не відхиляється від європейських тенденцій»¹.

У цьому ж аспекті можна навести Рішення Конституційного Суду Республіки Болгарія від 31 жовтня 1995 року № 22 (конституційна справа № 25/1995)², у резолютивній частині якого зазначено, що скасований або змінений закон поновлюється в тій редакції, яка існувала до скасування або зміни. Така правова позиція Суду впливає з розгорнутого обґрунтування концепції «відновлювальної дії» (*reinstatement of the preceding law*) рішення про скасування, згідно з якою рішення не спричиняє прогалини у праві, а навпаки, поновлює дію норми, попередня редакція якої перебуває у відповідності до конституції.

У цьому питанні доречно також звернути увагу на діяльність Федерального Конституційного Суду Німеччини (далі — ФКС).

Як і в Законі про КСУ, Законом «Про Федеральний Конституційний Суд»³ (далі — Закон про ФКС) детально не регламентовано порядок та способи виконання рішень ФКС. У параграфі 35 цього Закону лише зазначено, що ФКС у своєму рішенні може визначити суб'єкта його виконання, а також у конкретних випадках встановити вид і спосіб його виконання. Проте на основі цього положення ФКС у рішенні визначає всі дії, необхідні для виконання його рішення, а у разі необхідності робить це незалежно від заяв або пропозицій учасників провадження, тобто за власною офіційною ініціативою, або навіть окремо, після прийняття рішення по суті справи⁴. Вид, обсяг та зміст приписів стосовно порядку виконання залежать від змісту відповідного рішення по суті справи, яке має бути виконане, і, крім того, від конкретних суспільних відносин, які треба привести у відповідність до нього.

У випадках визнання нормативно-правового акта (його норми) недейсним⁵, ФКС у рішенні може зазначити про поновлення дії попередньої редакції акта

¹ Проблематика пробелов в праве в научной правовой доктрине / Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов (Вильнюс, 3–6 июня 2008 года) // Конституционное правосудие. Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. — 2008. — Вып. 2 (40) — 3 (41). — С. 108.

² Веб-сторінка Конституційного Суду Республіки Болгарія // <http://www.constcourt.bg/Pages/Document/Default.aspx?ID=281>

³ Закон «О Федеральном Конституционном Суде» от 12 марта 1951 г. // Федеративная Республика Германия. Конституция и законодательные акты. / Пер. с нем. / Сост. Т. Г. Морщакова; Редкол.: Г. В. Барабашев, О. А. Жидков, И. П. Ильинский, Г. П. Калямин, Б. А. Страшун, В. А. Туманов, В. Е. Чиркин, Р. К. Балод, А. А. Попова; Под ред. и со вступ. ст. Ю. П. Урьяс. — М., 1991. — С. 302.

⁴ Див. Рішення ФКС 6, 300 [303]; 2, 139 [142] // Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts. Bundesrepublik Deutschland. — Mohr Siebeck.

⁵ Закон «Про Федеральний Конституційний Суд», зокрема, у параграфах 78, 89 розмежує такі поняття, як визнання нормативно-правового акта таким, що не відповідає (або відповідає) Основному Закону, та визнання нормативно-правового акта недейсним. У разі визнання нормативно-правового акта таким, що не відповідає Основному Закону, Суд встановлює законодавцю календарну дату, до якої відповідний акт повинен бути приведений у відповідність до Основного Закону. Тобто до зазначеної дати цей оспорюваний акт чи норма може діяти, поки законодавцем вирішується питання щодо приведення його у відповідність до Основного Закону. У разі визнання нормативно-правового акта, який регулює найважливіші суспільні відносини, таким, що не від-

(правової норми) за умови, що суспільні відносини були врегульовані цим актом перед внесенням до нього неконституційних змін. Тобто попередні норми відновлюють свою дію в тій самій редакції, що й до внесення змін, оскільки вони не можуть бути позбавлені чинності законом, визнаним недійсним. Якщо норма, яку згодом було визнано неконституційною, виявляє щодо норми, котра їй передує, дію як *lex specialis*, то після визнання її неконституційною знову можливе застосування попередньої норми як *lex generalis*¹.

Якщо було визнано недійсними зміни до нормативно-правового акта, оскільки вони, наприклад, прийняті не повноважним на те органом, то відновлюється первісна редакція цієї норми². У практиці ФКС існують й інші ситуації, коли відновлюється попереднє правове регулювання, однак є також випадки, коли застосування цього механізму є неможливим³. У будь-якому випадку ФКС досліджує мету законодавця при внесенні ним змін, адже наступне врегулювання може мати різну мотивацію. По-перше, воно може обмежуватися лише тим, щоб врегулювати певні суспільні відносини по-новому, але при цьому в принципі визнавати необхідність загального попереднього регулювання. У такому випадку ФКС дійсно може відновити попередню норму, якщо зміни до неї визнаються неконституційними. По-друге, зміни можуть прямо або опосередковано визначати, що попередня редакція норми має втратити юридичну силу. Тоді ФКС досліджує, чи може бути відновлена чинність норми, якщо зміни до неї визнаються неконституційними, тобто тут йдеться про загальну мету та контекст правового регулювання⁴.

Цілком правомірно аналогічну техніку з відновлення попередньої редакції нормативно-правового акта застосував і вітчизняний орган конституційної юрисдикції у Рішенні від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009⁵, у результаті чого поло-

---

повідляє Основному Закону, ФКС у рішенні може вказати, що у разі, якщо цей акт не буде приведено у відповідність до Основного Закону у встановлений строк, то буде діяти сформульована Судом правова позиція чи норма. Стосовно другого випадку, а саме визнання закону недійсним, то оспорюваний нормативно-правовий акт втрачає чинність з моменту прийняття рішення ФКС.

¹ Maier, Diemut, Die Folgen verfassungswidriger Gesetze im öffentlichen Recht, 1966. — S. 198.

² Див. Рішення ФКС 61, 149 [151, 208] // Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts. Bundesrepublik Deutschland. — Mohr Siebeck.

³ Ситуація є дещо іншою у тому випадку, якщо ФКС визнає закон (його окреме положення) неконституційним, але одночасно обмежується тим, що констатує лише невідповідність цього закону Основному Закону і цим самим допускає подальше його застосування до прийняття законодавцем нового регулювання (у такому випадку попередні законодавчі норми не відновлюють свою дію). А у Рішенні ФКС 39, 1 [2] дія попередньої редакції § 218 Кримінального кодексу після визнання неконституційними змін до нього, внесених Законом «Про реформу кримінального законодавства», не відновила у зв'язку зі спеціальним розпорядженням ФКС про дію норм цього параграфу у визначеній ним редакції до набуття чинності новим законодавчим регулюванням. При визнанні неконституційними змін «не відновлюють своє життя» і норми закону про надання згоди (ратифікацію) певного міжнародно-правового договору, який вже інкорпорований у національне законодавство (див. Рішення ФКС 72, 200 [238]).

⁴ Schlaich K./Korioth S. Das Bundesverfassungsgericht, 6. Auflage, S. 317–319; Torsten Baumgarten, Anforderungen an die Begründung von Richtervorlagen, 1996, S. 56–66.

⁵ Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009 у справі у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень Конституційного Суду України, особливостей провадження у справах за конституційними зверненнями

ження Закону про КСУ відновили свою дію в попередній редакції. Такі самі правові наслідки мали місце й після ухвалення Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України¹, в пункті 6 мотивувальної частини якого зазначено, що «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222. Це забезпечує стабільність конституційного ладу в Україні, гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина, цілісність, непорушність та безперервність дії Конституції України, її верховенство як Основного Закону держави на всій території України».

Вважаю, що така правова позиція Конституційного Суду України узгоджується з практикою європейських конституційних судів, відповідає принципу верховенства права та сприяє утвердженню України як правової держави, а тому повинна і надалі застосовуватися ним в окремих випадках. При цьому необхідно звернути увагу на наявність деяких підстав (критеріїв), які Суд повинен враховувати у разі належно вмотивованого поновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта чи окремих його положень. По-перше, нормативно-правовий акт (його положення) у редакції перед внесенням до нього змін не визнавався таким, що не відповідає Конституції України. По-друге, суспільні відносини, які потребують правового регулювання, є значущими (наприклад стосуються прав і свобод людини і громадянина, конституційного ладу, забезпечення функціонування державної влади). По-третє, якщо в такий спосіб буде упереджено можливі негативні наслідки, пов'язані з прогалиною у правовому регулюванні, що може виникнути внаслідок прийнятого Конституційним Судом України рішення.

Отже, поновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта є одним зі способів визначення порядку виконання рішень Конституційного Суду України відповідно до частини другої статті 70 Закону про КСУ, а викладені в цій статті твердження з приводу уникнення прогалин у правовому регулюванні шляхом наведення у прийнятих Конституційним Судом України рішеннях правових позицій щодо відновлення дії попередньої редакції нормативно-правових актів чи їх окремих положень, визнаних неконституційними, потребують подальших наукових досліджень, зокрема, вироблення підстав (критеріїв), за наявності яких такий правовий механізм може і повинен бути застосований.

та недопущення зловживань правом на конституційне подання», частин першої, другої статті 6, частин третьої, четвертої статті 44, пункту 3 частини першої, частини другої статті 45, частини другої статті 71, частини третьої статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини шостої статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (справа про конституційно встановлену процедуру набрання чинності законом) // Конституційний Суд України: рішення, висновки, 2009 / Конституц. Суд України. / Уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко; Відп. ред. А. А. Стрижак. — К., 2009. — Кн. 9. — С. 246.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) // Офіційний вісник України. — 2010. — № 72/1. — С. 7.

Вдовиченко С. Л. Возобновление действия предыдущей редакции нормативно-правового акта вследствие признания Конституционным Судом Украины внесенных в него изменений неконституционными. В статье рассмотрены некоторые механизмы исполнения решений конституционных судов в частности сосредоточено внимание на таком средстве юридической техники, как возобновление ранее действующей редакции нормативно-правового акта в результате признания неконституционными внесенных в него изменений.

Ключевые слова: Конституционный Суд Украины, способы юридической техники исполнения решений конституционных судов, порядок и сроки исполнения решений Конституционного Суда Украины, возобновление предыдущей редакции нормативно-правового акта.

Vdovichenko S. Renewal of the earlier wording of a normative legal act as a result of recognition by the Constitutional Court of Ukraine of its amendments to be unconstitutional. The article deals with some aspects of the execution of the decisions of the constitutional courts. In particular, the attention is focused on such legislative technique as reinforcement of normative legal act in the previous wording as a result of recognition of the further amendments to be unconstitutional.

Key words: the Constitutional Court of Ukraine, the legal mechanisms of execution of the decisions of the constitutional courts, procedure and terms of execution of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, renewal of the earlier wording of a normative legal act.

Гарантування Конституційним Судом України окремих особистих прав і свобод людини

М. Гультай

суддя Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук

І. Кияниця

кандидат юридичних наук

Стаття присвячена дослідженню практики Конституційного Суду України щодо окремих особистих основних прав і свобод людини, вивченню особливостей захисту й відновлення цих прав органом конституційної юрисдикції України.

Ключові слова: особисті права і свободи людини, захист і відновлення прав людини, конституційний контроль, тлумачення правових норм, правові позиції.

Здійснення захисту прав і свобод людини і громадянина є важливою функцією держави, що впливає з визначення України як соціальної та правової держави, визнання і дії принципу верховенства права (статті 1, 8 Конституції України). Порівнюючи основні напрями діяльності органів конституційної юстиції, О. Куликов вважає, що захист прав і свобод людини і громадянина є наскрізною функцією при здійсненні будь-яких повноважень Конституційного Суду Росії¹.

Удосконалення існуючих правових механізмів захисту прав і свобод людини є пріоритетним напрямом у діяльності центральних органів державної влади. Так, у своїх зверненнях Президент України акцентує увагу на необхідності дотримання міжнародних стандартів з прав людини², впровадження стандартів справедливості та захисту прав людини у роботі державних адміністрацій, судів та правоохоронних органів. Зважаючи на важливість та актуальність додержання та захисту прав людини, Президент України видав Указ від 12 січня 2011 року № 24³, яким затвердив План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи.

Додержуючись принципу поваги до прав людини, Україна як член Ради Європи ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі — Конвенція), інші міжнародні договори щодо прав і свобод людини. Європейський Парламент у своїй Резолюції щодо України від 25 листопада 2010 року констатував, що Україна, як і кожна європейська держава, яка дотримується принципів свободи, демократії, поваги прав людини та основоположних свобод і верховенства права, може подати заявку на членство в Євро-

¹ Куликов А. В. Развитие функции защиты прав и свобод человека в деятельности органов конституционной юстиции (сравнительно-правовой аспект) // Конституционное и муниципальное право. — 2007. — № 10. — С. 28.

² Звернення Президента України Віктора Януковича з нагоди Міжнародного дня прав людини // Урядовий кур'єр. — 2010. — № 233. — 11 груд. — С. 3.

³ Указ Президента України «Про План заходів із виконання обов'язків і зобов'язань України, що впливають із її членства в Раді Європи» // Офіційний вісник України. — 2011. — № 4. — Ст. 197.

пейському Союзі. Ця позиція представницького органу Євросоюзу свідчить про визнання України державою, у якій забезпечуються зазначені принципи.

Захист та гарантування прав і свобод людини і громадянина є невід'ємною складовою в діяльності Конституційного Суду України. Дослідженню практики захисту прав і свобод людини Конституційним Судом України присвячені праці таких вітчизняних юристів, як Г. Васильєва, А. Головіна, В. Годованця, П. Євграфова, В. Кампа, Н. Карпачової, М. Козюбри, Я. Мачужак, М. Савенка, М. Савчина, А. Селіванова, П. Ткачука, Ю. Тодики, В. Шаповала, В. Шишкіна та інших.

Аналізуючи рішення вітчизняного органу конституційної юрисдикції стосовно захисту прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя Голова Конституційного Суду України А. Головін дійшов цілком обґрунтованого висновку про те, що сформовані на засадах верховенства права та справедливості правові позиції Конституційного Суду України є дієвим засобом захисту прав і свобод людини і громадянина¹.

З початку діяльності Конституційного Суду України до нього надійшло 34 268 листів, з них 31 346 від громадян і 2 922 від юридичних осіб. За станом на 11 березня 2011 року Секретаріатом Конституційного Суду України зареєстровано 936 конституційних подань, з яких 204 — від Президента України, 383 — від народних депутатів України, 24 — від Верховного Суду України, 16 — від Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 9 — від Кабінету Міністрів України, 17 — від Верховної Ради України Автономної Республіки Крим, 160 — від інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

За конституційними поданнями органів державної влади, органів місцевого самоврядування та конституційними зверненнями громадян і юридичних осіб Конституційний Суд України прийняв 245 рішень, з яких 104 прямо чи опосередковано стосуються забезпечення, захисту чи гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Здійснюючи свої повноваження, Конституційний Суд України забезпечує додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина, про що свідчить практика прийнятих ним рішень. Зокрема, у 2010 році Конституційний Суд України прийняв 23 рішення, з яких сім — за конституційними зверненнями громадян та юридичних осіб щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, два — за конституційними поданнями Верховного Суду України, одне — за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. На початок 2011 року Конституційний Суд України за конституційними зверненнями прийняв одне рішення.

У цих рішеннях Конституційний Суд України дав офіційне тлумачення окремих положень статей 125, 129, 143 Конституції України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, інших законів України і в такий спосіб захистив конституційні права на життя, свободу та особисту недоторканність, особисте (сімейне) життя та його таємницю, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, право володіти, користуватися і розпоряджати-

¹ Головін А. С. Захист прав і свобод людини і громадянина при здійсненні правосуддя в рішеннях Конституційного Суду України. — К., 2011. — С. 275.

ся своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, на підприємницьку діяльність, соціальний захист, житло, свободу літературної, наукової і технічної творчості, апеляційне оскарження судових рішень як складову права кожного на звернення до суду.

Хоча в Україні й відсутній інститут конституційної скарги, проте наведені дані щодо кількості прийнятих Конституційним Судом України рішень за конституційними зверненнями громадян та юридичних осіб у 2010 році незначно відрізняються від практики Конституційного Суду Російської Федерації, який за конституційною скаргою приймає у середньому 11–14 рішень на рік.

Одними з найважливіших конституційних прав і свобод людини і громадянина є особисті права, забезпечення, гарантування та захист яких ще не були предметом аналізу Конституційного Суду України. Дослідження їх становить не лише теоретичний, а й практичний інтерес.

У поглядах на систематизацію цих прав і свобод людини і громадянина існують різні підходи. Зокрема, О. Фрицький поділяє особисті права і свободи людини на дві групи: природні (особисті) права та громадянські права¹.

Інший, ґрунтовніший перелік особистих (громадянських) прав і свобод запропонували Ю. Тодика та В. Журавський, до яких вони відносять такі права: на життя, на повагу до гідності, на свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, на невтручання в особисте та сімейне життя, на вільний вибір місця проживання, на свободу думки і слова, на свободу світогляду і віросповідання (статті 27–35 Конституції України)².

Вивчаючи гарантії прав людини і громадянина на соціальний захист А. Головін, В. Годованець цілком слушно зазначають про те, що конституційні права і свободи людини постійно перебувають у розвитку, вдосконалюються та розширюються³.

Безперечно, у Конституції України закріплено найбільш значущі та важливі для людини особисті права і свободи. Повніший перелік особистих прав і свобод у національному праві України передбачено книгою другою «Особисті немайнові права фізичної особи» Цивільного кодексу України. Крім цього, особисті (громадянські) права і свободи людини передбачені основними міжнародно-правовими актами з прав людини, зокрема такими, як Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенція та іншими.

Невід'ємне право людини на життя закріплене у статті 27 Конституції України і справедливо вважається найважливішим та невід'ємним правом кожної людини,

¹ Фрицький О. Ф. Конституційне право України: Підручник. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К., 2002. — С. 164, 168.

² Конституційне право України: Підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / За ред. акад. АПРН України, д-ра юрид. наук, проф. Ю. М. Тодики, д-ра юрид. і політ. наук, проф. В. С. Журавського. — К., 2002. — С. 146.

³ Головін А., Годованець В. Гарантії права людини і громадянина на соціальний захист: деякі питання законодавчого регулювання та здійснення конституційного судочинства (продовження) // Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 3. — С. 78.

оскільки для неї життя є найвищою цінністю. Це право виникає з моменту її народження, є невідчужуваним та непорушним правом кожного і не може бути обмеженим за ознаками, передбаченими частиною другою статті 24 Конституції України.

Про невід'ємність та недопущення порушення державою конституційного права кожної людини на життя йдеться у Рішенні Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999 у справі про смертну кару¹.

Невід'ємне право людини на життя Конституційний Суд України підтвердив і в Рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука М. М. (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі)². У цьому Рішенні, порівнюючи довічне позбавлення волі зі смертною карою, Конституційний Суд України наголосив, що при застосуванні довічного позбавлення волі забезпечується невід'ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин (абзац перший пункту 6 мотивувальної частини).

Отже, беручи до уваги невід'ємність та непорушність права кожної людини на життя, у своєму Рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 Конституційний Суд України підтвердив попередні правові позиції щодо неприпустимості застосування смертної кари як окремого виду кримінального покарання, що суперечить конституційному праву людини на життя.

Конституційні приписи щодо невід'ємного права людини на життя перебувають у системному зв'язку з положенням частини третьої статті 22 Конституції України, відповідно до якої при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Це підтверджується правовою позицією Конституційного Суду України, зазначеною у Рішенні від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999: «За своїм змістом положення частини другої статті 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого — утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже — і права людини на життя. Виходячи з положень частини другої статті 8 Конституції України, норма частини другої її статті 22 має враховуватись при прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відповідних суспільних відносин» (абзац третій пункту 3 мотивувальної частини).

Аналізуючи у наведеному Рішенні положення Основного Закону України щодо невід'ємного права кожної людини на життя, інші конституційні гарантії прав і свобод людини, Конституційний Суд України цілком обґрунтовано дійшов висновку про те, що зазначене право «нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані» (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини).

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі про смертну кару від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999 // Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 1997–2001 р. — Кн. 1. — С. 497–503.

² Офіційний вісник України. — 2011. — № 10. — Ст. 471.

Забезпечення додержання права людини на життя в Україні не втрачає своєї актуальності, особливо зважаючи на те, що останнім часом у засобах масової інформації ведеться дискусія про відновлення смертної кари як виду кримінального покарання.

З цього приводу нагадаємо, що стосовно додержання права людини на життя Рада Європи прийняла протоколи до Конвенції № 6 від 28 квітня 1983 року¹ та № 13 від 3 травня 2002 року². Цими документами держави — члени Ради Європи, бажаючи посилити захист права на життя, гарантованого Конвенцією, проголосили остаточне скасування смертної кари, неможливість засудження особи до такого покарання або страти. Крім того, зазначеними протоколами не допускається жодних відступів від їх положень та внесення державою застережень. До названих протоколів Україна приєдналася шляхом їх ратифікації відповідними законами України від 22 лютого 2000 року № 1484-III³ та від 28 листопада 2002 року № 318-IV⁴.

Вважаємо, що положення статей 21, 22, 27 Конституції України щодо гарантування невідчужуваності, непорушності, неможливості звуження законами України змісту та обсягу прав і свобод людини, невід'ємності права людини на життя, а також правові позиції Конституційного Суду України стосовно захисту права людини на життя, взяті Україною міжнародно-правові зобов'язання унеможливають введення та застосування смертної кари як кримінального покарання, оскільки, як свідчить практика Конституційного Суду України, право людини на життя є основоположним і визначальним для всіх інших прав і свобод людини і громадянина. Без його забезпечення всі інші права людини втрачають будь-який сенс.

Важливе значення серед інших особистих прав людини має право на свободу та особисту недоторканність, передбачене статтею 29 Конституції України. На захист цього права Конституційний Суд України прийняв Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію»⁵.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційним положення абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію», яке надає міліції право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього

¹ Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — Ст. 2374.

² Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — Ст. 2377.

³ Закон України «Про ратифікацію Протоколу № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари» // Голос України. — 2000. — 3 берез.

⁴ Закон України «Про ратифікацію Протоколу № 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари за будь-яких обставин» // Голос України. — 2002. — 24 груд.

⁵ Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010 // Вісник Конституційного Суду України — 2010. — № 5. — С. 11.

приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду.

Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України системно проаналізував положення статті 29 Конституції України, пункту 1 статті 5 Конвенції, рішення Європейського суду з прав людини у справах «Солдатенко проти України» від 23 жовтня 2008 року, «Слоєв проти України» від 6 листопада 2008 року, «Микола Кучеренко проти України» від 19 лютого 2009 року.

Застосувавши положення статті 29 Основного Закону України до правовідносин щодо затримання осіб за підозрою у бродяжництві, Конституційний Суд України роз'яснив, що «словосполучення «тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» передбачає обов'язок органів державної влади та їх посадових осіб забезпечувати дотримання норм як матеріального, так і процесуального права при затриманні (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010).

Затриманий має право на перевірку компетентним судом не лише додержання органами державної влади та їх посадовими особами норм процесуального права, на підставі яких проводилося затримання, а й обґрунтованості підозри, яка стала підставою для затримання, законності мети, з якою воно застосовувалося та чи було необхідним і виправданим за конкретних обставин; затримання у будь-якому випадку не може бути визнане обґрунтованим, якщо діяння, які інкримінуються затриманому, на час їх вчинення не могли розцінюватися або не визнавалися законом як правопорушення (абзаци п'ятий, шостий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010).

У зазначеному Рішенні Конституційний Суд України конкретизував словосполучення «тільки на підставах та в порядку, встановлених законом» та уточнив нормативний зміст положення частини другої статті 29 Конституції України про необхідність врахування органами державної влади та їх посадовими особами при затриманні особи однаковою мірою всіх правових норм — матеріальних та процесуальних, тобто не лише норм, які уповноважують їх здійснювати певні дії щодо затримання осіб, а й тих норм, які визначають склад злочину або правопорушення, вчинення яких може призвести до кримінальної або адміністративної відповідальності.

У наведеній правовій позиції Конституційний Суд України також підтвердив право кожного затриманого на перевірку компетентним судом обґрунтованості підозри, яка стала підставою для затримання, законності мети, з якою воно застосовувалося, та чи було необхідним і виправданим таке затримання за конкретних обставин. Шляхом такого тлумачення положення статті 29 Основного Закону України Конституційний Суд України з'ясував зміст правових гарантій щодо права кожної людини на свободу та особисту недоторканність.

Крім того, Конституційний Суд України вказав органам державної влади та їх посадовим особам на необхідність додержання при затриманні особи норм матеріального і процесуального права і наголосив на широкому розумінні принципу законності, який не обмежується нормами процесуального права.

Системно проаналізувавши у цій справі норми Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України, Конституційний Суд України констатував, що вони не дають визначення бродяжництва як суспільно-небезпечного діяння чи як правопорушення і юридичної відповідальності за його вчинення не передбачено.

Основний Закон України встановив єдиний випадок обмеження права людини на свободу та особисту недоторканність — це можливість затримання особи на строк не більше ніж сімдесят дві години лише у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити (частина третя статті 29). Іншого винятку з цього права людини Конституцією України не передбачено, що узгоджується з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою «винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами» (пункт 4 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 року № 5-зп/1997 у справі К. Г. Устименка).

Таким чином, наявність у статті 11 Закону України «Про міліцію» підстави для затримання і тримання осіб, запідозрених у бродяжництві, строком до 30 діб, відсутність визначення у чинному законодавстві поняття бродяжництва давали можливість органам внутрішніх справ довільно застосовувати оспорюване положення зазначеного Закону, що суперечило положенню частини третьої статті 29 Конституції України.

Крім права кожної людини на свободу та особисту недоторканність, у зазначеному Рішенні Конституційний Суд України захистив також передбачене частиною першою статті 33 Конституції України особисте право людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання, яке гарантується кожному, хто на законних підставах перебуває на території України.

Раніше в Рішенні у справі щодо прописки від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001, здійснюючи перевірку конституційності положення підпункту 1 пункту 4 Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1994 року № 700, Конституційний Суд України сформулював правову позицію, в якій вказав на важливе значення цього права і наголосив, що «вільне пересування і вибір місця проживання є суттєвою гарантією свободи особистості, умовою її професійного і духовного розвитку» (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини)¹.

Як убачається зі змісту Рішення від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, Конституційний Суд України застосував конституційні норми та свої правові позиції щодо прав і свобод людини до конкретних правовідносин і роз'яснив зміст права людини на свободу та особисту недоторканність шляхом казуального тлумачення положення частини другої статті 29 Конституції України і, зважаючи на обмеження зазначених особистих прав людини, визнав положення частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» такими, що не відповідають Конституції України.

На гарантування та додержання права людини на особисте (сімейне) життя та його таємницю спрямовані положення статті 32 Конституції України, части-

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 33.

на перша якої встановлює заборону втручання в особисте і сімейне життя людини, крім випадків, передбачених Основним Законом України. Конституцією України встановлено гарантії здійснення цього права, зокрема, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини; кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (частини друга, четверта статті 32).

Крім Конституції України, це право закріплене й у статті 301 Цивільного кодексу України, відповідно до якої: фізична особа має право на особисте життя; фізична особа сама визначає своє особисте життя і можливість ознайомлення з ним інших осіб; фізична особа має право на збереження у таємниці обставин свого особистого життя; обставини особистого життя фізичної особи можуть бути розголошені іншими особами лише за умови, що вони містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за її згодою.

На забезпечення здійснення цього конституційного права спрямована загальна засада цивільного законодавства, якою відповідно до пункту 1 статті 3 Цивільного кодексу України є неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини.

Наведені положення Конституції України та Цивільного кодексу України вказує на встановлення цими нормативно-правовими актами чіткої та однозначної вимоги щодо забезпечення права людини на особисте (сімейне) життя та його таємницю, яке не допускає збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

З метою удосконалення законодавства України щодо запобігання, виявлення та припинення корупції Верховна Рада України прийняла Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року № 1506-VI (далі — Закон № 1506), положеннями частин першої, другої статті 9 якого було передбачено проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, та близьких їм осіб.

Вважаючи Закон № 1506 неконституційним та вбачаючи в частинах першій, другій його статті 9 порушення положення частини першої статті 32 Конституції України щодо заборони втручатися в особисте і сімейне життя, Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду з клопотанням визнати зазначені положення неконституційними. Розглянувши конституційне подання Верховного Суду України, Конституційний Суд України прийняв Рішення у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010¹.

¹ Офіційний вісник України. — 2010. — № 80. — Ст. 2835.

Здійснюючи конституційний контроль оспорюваних положень Закону № 1506 з питання проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, Конституційний Суд України зазначив, що «встановлені законодавством процедури, які забезпечують формування належного корпусу осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, враховують конституційні положення щодо обов'язків кожного перед суспільством і права кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, закріплені у статті 23 Конституції України, і не порушують конституційну норму, яка передбачає можливість збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу за її згодою у випадках, визначених законом (частина друга статті 32 Конституції України)» (абзац третій підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010).

Ця правова позиція Конституційного Суду України свідчить, що передбачене оспорюваними нормами проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, не порушує права людини на особисте (сімейне) життя та його таємницю і не суперечить положенням статті 32 Основного Закону України.

Вирішуючи питання конституційності норми Закону № 1506 щодо проведення спеціальної перевірки відомостей про близьких родичів, Конституційний Суд України дійшов висновку, що «перелік близьких осіб незалежно від місця їх проживання і ведення спільного господарства, а також інших осіб за умови їх постійного проживання з особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, та ведення з нею спільного господарства, визначений в абзаці другому частини першої статті 1 Закону № 1506, дає можливість державним органам втручатися в їхнє особисте та сімейне життя, безпідставно отримувати відомості особистого характеру, що суперечить наведеній нормі Основного Закону України. Крім того, слід враховувати й те, що близькі особи не претендують на зайняття зазначених посад, а лише опосередковано (родинними чи іншими зв'язками) пов'язані з особами, які претендують на це або займають згадані посади. Надання інформації про близьких та інших осіб без їх згоди особою, яка претендує на зайняття відповідної посади, може призвести до отримання недостовірних даних, внаслідок чого вона буде нести відповідальність згідно зі статтею 164¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення» (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010).

Керуючись положеннями статей 32, 64 Основного Закону України, зазначеною правовою позицією, Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України словосполучення «та близьких їй осіб», яке міститься у пунктах 2, 3 частини другої статті 9 Закону № 1506.

Отже, в Рішенні у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010 Конституційний Суд України застосував положення статті 32 Конституції України у правовідносинах щодо надання відомостей особами, які претендують на зай-

няття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, захистив від безпідставного обмеження встановленого в Основному Законі України права людини на особисте (сімейне) життя та його таємницю.

Іншим особистим правом, що підлягало захисту у цій справі, була свобода літературної, наукової і технічної творчості (частина перша статті 54 Конституції України, стаття 309 Цивільного кодексу України). Положенням пункту 2 частини першої статті 4 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» зайняття викладацькою, науковою та творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою із спорту кваліфікувалося як «корупційне правопорушення» у разі, якщо ця діяльність здійснюється у робочий час.

Вирішуючи питання кваліфікації Законом № 1506 зайняття викладацькою, науковою та творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою зі спорту у робочий час як корупційного правопорушення, Конституційний Суд звернув увагу на гарантованість Конституцією України свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості (частина перша статті 54), права розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (частина перша статті 41), що розвинуті у відповідних законах. Стосовно питання встановлення обмежень щодо прав і свобод людини і громадянина Суд зазначив, що «будь-яке обмеження прав людини і громадянина повинне бути не тільки юридично обґрунтованим, а й соціально виправданим і адекватним» (абзац одинадцятий підпункту 3.2.2 пункту 3.2 мотивувальної частини Рішення від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010).

Ця правова позиція щодо юридичної обґрунтованості, соціальної виправданості та адекватності обмеження прав людини і громадянина засвідчує послідовність Конституційного Суду у здійсненні захисту особистих прав і свобод людини і громадянина, недопустимості неправомірного обмеження їх обсягу, визначеного Основним Законом України.

Отже, у зазначеному Рішенні Конституційний Суд України забезпечив додержання та здійснив захист таких особистих прав людини, як право на особисте (сімейне) життя і його таємницю та свободу літературної, наукової і технічної творчості, передбачених відповідними положеннями статей 32, 54 Конституції України.

Проведений аналіз наведених рішень і правових позицій Конституційного Суду України свідчить, що Суд здійснює захист і відновлення окремих особистих прав і свобод людини шляхом тлумачення відповідних положень Конституції України та застосовує їх до конкретних правовідносин, на основі чого формулює нові правові позиції.

Таке застосування конституційних норм щодо особистих прав і свобод людини у конкретних правовідносинах забезпечує додержання встановленого Конституцією України їх обсягу та змісту, єдиного конституційно-правового статусу особи.

Засновані на засадах верховенства права і справедливості рішення і правові позиції Конституційного Суду України щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина забезпечують пряму дію норм Конституції України щодо особистих прав і свобод людини і громадянина.

Таким чином, здійснюючи конституційний контроль щодо відповідності Конституції України законів України, інших правових актів, Конституційний Суд України у своїх рішеннях досить ефективно забезпечує захист та відновлення зазначених особистих прав і свобод людини і громадянина навіть за відсутності інституту конституційної скарги.

Гультай М. М., Кияница И. П. Гарантирование Конституционным Судом Украины отдельных личных прав и свобод человека. Статья посвящена исследованию практики Конституционного Суда Украины по отдельным личным основным правам и свободам человека, изучению особенностей защиты и восстановления этих прав органом конституционной юрисдикции Украины.

Ключевые слова: личные права и свободы человека, защита и восстановление прав человека, конституционный контроль, конкретизация правовых норм, правовые позиции.

Hultai M., Kyianytsia I. The assurance of certain personal human rights and freedoms by the Constitutional Court of Ukraine. The articles focuses on the research of the case-law of the Constitutional Court of Ukraine related to separate human rights, as well as the research of the specific characteristics of the protection and restoration of the above-mentioned rights by the sole body of the constitutional jurisdiction.

Key words: personal human rights and freedoms, protection and restoration of human rights, the constitutional control, concretization of the legal norms, legal positions.

Принципи діяльності та визначення статусу органів прокуратури в контексті рішень Конституційного Суду України

В. Кощинець

кандидат юридичних наук, доцент,
начальник юридичного управління
Державної судової адміністрації України

Н. Кушакова-Костицька

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний спеціаліст Секретаріату Конституційного Суду України

О. Палійчук

кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст юридичного управління
Державної судової адміністрації України

У статті проаналізовано вплив рішень Конституційного Суду України на практику прокурорської діяльності. Визначено, що основоположні принципи організації і діяльності органів прокуратури, такі як єдність та централізація, незалежність та невтручання у діяльність, забезпечення особистих та соціально-економічних гарантій незалежності працівників прокуратури, знайшли своє відображення у відповідних рішеннях Конституційного Суду України.

Ключові слова: прокуратура, органи прокуратури, прокурор, підпорядковані прокурори, слідчий прокуратури, Генеральний прокурор України, рішення Конституційного Суду України.

У разі виникнення спору щодо права і правозастосування Конституційний Суд України у своїх рішеннях дає оцінку актам і діям будь-якого державного органу, а дослідження правових умов і обставин реалізації функцій та повноважень суб'єкта права завжди перевіряється на відповідність вимогам Основного Закону держави¹. Так, прийнявши ряд рішень і висновків, що стосуються прокурорської діяльності, Конституційний Суд України усунув низку законодавчих колізій.

Зазначимо, що аналізом правових позицій і висновків, які є складовими кожного рішення Конституційного Суду України, у сфері діяльності органів прокуратури займалися такі українські науковці, як В. Гончаренко, Л. Грицаєнко, Л. Давиденко, Т. Корнякова, М. Косюта, О. Литвак, А. Селіванов, А. Стрижак, В. Сухонос, М. Якимчук та інші. Але загалом ця проблема досліджена недостатньо і потребує подальшого наукового осмислення і розробки, що й стало метою цієї публікації.

¹ Селіванов А. О. Верховенство права в конституційному правосудді: аналіз конституційної юрисдикції. — К.; Х., 2006. — С. 4.

Деякі правові позиції Конституційного Суду України стосуються організаційної структури прокуратури, порядку призначення та звільнення з посади Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів. Так, органи прокуратури як складова державного механізму здійснюють свою діяльність на певних засадах, основоположні з яких дістали відображення в рішеннях Конституційного Суду України, а саме:

- єдність та централізація органів прокуратури;
- незалежність та невтручання у діяльність органів прокуратури;
- особисті та соціально-економічні гарантії незалежності працівників прокуратури.

Крім того, чинним Законом України «Про прокуратуру» на законодавчому рівні закріплено такі принципи діяльності органів прокуратури:

- здійснення повноважень виключно на підставі додержання Конституції України та чинних нормативно-правових актів;
- захист прав і свобод громадян на засадах їх рівності перед законом;
- усунення порушень закону, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення;
- гласність та відкритість у діяльності органів прокуратури;
- деполітизація органів прокуратури.

Єдність і централізація — основоположні принципи діяльності сучасної української прокуратури, адже саме за їх допомогою реалізуються її основні завдання. Важко не погодитись із твердженням, що єдина і централізована прокуратура здатна виконувати покладені на неї важливі конституційні функції незалежно від інших державних та недержавних структур, діючи суворо в межах Конституції та законів України, сприяючи точному й однаковому застосуванню законодавства¹.

Основа згаданого принципу закріплена у статтях 121, 123 Конституції України, в яких визначено, що прокуратура становить єдину систему, а організація і порядок діяльності її органів визначаються законом. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України ці конституційні положення не допускають жодних винятків щодо врегулювання зазначених питань будь-якими іншими нормативно-правовими актами, наприклад актами Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи органів державної влади та місцевого самоврядування.

Тому в Рішенні у справі про правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституційний Суд України звернув увагу на порядок призначення прокурора Автономної Республіки Крим, визначивши його правовий статус у єдиній системі органів прокуратури².

¹ Косюта М. В. Прокуратура України: Навч. посіб. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К., 2010. — С. 171.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Регламенту Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про Рахункову палату Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Положення про порядок управління майном, що належить Автономній Республіці Крим або передане в її управління, затверджених відповідними постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, та постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про заходи щодо посилення кадрової роботи в Автономній Республіці Крим» від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001.

Згідно зі статтею 15 Закону України «Про прокуратуру» прокурор Автономної Республіки Крим призначається Генеральним прокурором України за погодженням з Верховною Радою Автономної Республіки Крим. Аналогічна норма закріплена й у статті 26 Конституції Автономної Республіки Крим. Однак Верховна Рада Автономної Республіки Крим, затвердивши своєю Постановою від 20 січня 1999 року перелік посад, за яким з Верховною Радою Автономної Республіки Крим має погоджуватися питання про звільнення з посади прокурора Автономної Республіки Крим, встановила нове правило, яке Рішенням Конституційного Суду України від 27 лютого 2001 року № 1-рп/2001 визнане неконституційним.

Принцип єдності системи прокуратури загалом, а також статус прокуратури Автономної Республіки Крим у цій єдиній та централізованій системі відображено шляхом закріплення в Конституції Автономної Республіки Крим права Верховної Ради Автономної Республіки Крим заслуховувати інформацію прокурора Республіки Крим і порушувати питання про його звільнення з посади перед Генеральним прокурором України. Тобто Верховна Рада Автономної Республіки Крим у межах своїх повноважень може лише ініціювати питання про звільнення з посади відповідного прокурора.

На нашу думку, розуміння принципу єдності прокуратури не слід зводити лише до чітко встановленої у Законі України «Про прокуратуру» ієрархічної побудови системи, що складається з Генеральної прокуратури України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міських, районних, міжрайонних, інших прирівнених до них прокуратур, а також військових прокуратур. Єдність прокуратури у широкому розумінні забезпечується такими чинниками:

- 1) утвердження й забезпечення прав і свобод людини;
- 2) забезпечення неухильного дотримання Конституції і законів України представниками системи прокуратури;
- 3) публічно-правовий характер повноважень представників прокуратури;
- 4) наявність єдиних завдань, покладених Конституцією та чинним законодавством на органи прокуратури;
- 5) єдність контрольно-управлінських зв'язків системи прокуратури.

Зазначимо, що єдність контрольно-управлінських зв'язків у системі органів прокуратури забезпечує реалізацію принципу централізації прокурорської системи. Це означає, що система прокуратури — це управлінська вертикаль з чітким підпорядкуванням та встановленою взаємодією елементів цієї системи. Тобто принцип централізації виражається через відносини «по вертикалі» і «по горизонталі». Як слушно зазначив професор В. Авер'янов, вертикальна характеристика відносин означає виділення в структурі ієрархічних рівнів, на яких знаходяться ті чи інші її одиниці — органи, їх структурні підрозділи, посадові особи. Горизонтальна характеристика полягає у розгляді зв'язків між однорівневими структурними одиницями¹. Тобто відносини «по вертикалі» в органах прокуратури — це відносини

¹ Аверьянов В. Б. Организация аппарата государственного управления. Структурно-функциональный аспект. — К., 1985. — С. 50.

між Генеральною прокуратурою України та прокуратурою Автономної Республіки Крим, прокуратурами областей, міст Києва і Севастополя, міськими, районними, міжрайонними, іншими прирівненими до них прокуратурами, а також військовими прокуратурами. Натомість відносини «по горизонталі» характеризуються взаємодією між територіальними прокуратурами одного рівня.

Очолює вертикаль системи прокуратури Генеральний прокурор України. Основа його правового статусу закріплена у статті 122 Конституції України, де і визначено процедуру призначення на посаду, звільнення з посади, строк повноважень, а також можливість висловлення недовіри Генеральному прокурору України.

Дискусійним питанням як для теоретиків, так і для практиків, особливо в контексті гарантій незалежності та деполітизації органів прокуратури, залишається процедура призначення на посаду та звільнення з посади Генерального прокурора України. Адже за період дії чинної Конституції України таку процедуру змінено втретє. Йдеться про Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, відповідно до якого визнано неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року. Неконституційними визнано зміни і до статті 122 Конституції України, які стосуються порядку звільнення з посади Генерального прокурора України. У статті 122 чинної Конституції України, на відміну від її редакції 2004 року, визначено, що Генеральний прокурор України призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Аналогічні норми вміщено і в пункті 11 статті 106 Основного Закону, за яким Президент України призначає за згодою Верховної Ради України на посаду Генерального прокурора України та звільняє його з посади, та у пункті 25 статті 85 Конституції України, за яким Верховна Рада України надає згоду на призначення Президентом України на посаду Генерального прокурора України, висловлює недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Як свідчить практика іноземних держав, процедура призначення та звільнення генерального прокурора з посади віддзеркалює основні тенденції правового розвитку тієї чи іншої держави. Так, у республіках з президентською формою правління генеральний прокурор, як правило, призначається та звільняється з посади президентом, а також підзвітний і підконтрольний йому, а у державах з парламентською формою правління повноваження щодо призначення і звільнення генерального прокурора з посади належать парламенту держави. Загалом функції прокуратури та її місце у системі органів влади будь-якої держави відображають реальний рівень демократичності та ліберальності суспільства.

Наприклад, у Республіці Грузія повноваженнями щодо призначення на посаду та звільнення з посади генерального прокурора наділений парламент за поданням президента. Вірменський президент повноважний призначати очільника прокуратури за поданням прем'єр-міністра держави. У свою чергу, Генеральний прокурор Російської Федерації призначається на посаду і звільняється з посади

Радіою Федерації Федеральних Зборів Російської Федерації за погодженням із президентом.

У Мексиці генерального прокурора призначає і звільняє з посади президент без будь-якого додаткового погодження з іншими органами державної влади. Президент Республіки Болгарія повноважний призначати та звільняти генерального прокурора за поданням Вищої судової ради Республіки, а у Королівстві Іспанія такими повноваженнями наділений монарх за пропозицією уряду та за умови врахування думки Вищої ради судової влади.

Ще однією важливою підвалиною принципу єдності та централізації, яка гарантує забезпечення складовою генерального прокурора, є строк його повноважень на посаді. Щодо цього Генеральна прокуратура України як суб'єкт конституційного подання звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення словосполучення «строк повноважень Генерального прокурора України», яке застосовується у частині другій статті 122 Конституції України, частині третій статті 2 Закону України «Про прокуратуру», а також відповісти на запитання, чи може встановлений строк повноважень Генерального прокурора України перериватися, зупинятися чи продовжуватися.

У своєму Рішенні від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008 Конституційний Суд України дав тлумачення поняття строку повноважень Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів як безперервного визначеного у часі періоду, перебіг якого починається з моменту набрання чинності актом про призначення на посаду Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів і закінчується зі спливом п'яти календарних років.

Законодавче закріплення безперервного п'ятирічного строку перебування на посаді Генерального прокурора України та підпорядкованих йому прокурорів є однією з гарантій незалежності прокурорів та запобігання сторонньому безпідставному втручання у їхню роботу, унеможливлення незаконного звільнення з посади та виключення інших протиправних впливів.

Наявність таких строків у зазначених нормах права надає визначеності у реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав і обов'язків. Адже тільки з настанням або закінченням відповідного строку пов'язане виникнення, зміна чи припинення правовідносин. Тому строк повноважень Генерального прокурора України починається з моменту набрання чинності актом Президента України про призначення особи на цю посаду і закінчується зі спливом п'яти календарних років. Конституційний Суд України зазначив, що після закінчення п'ятирічного строку особа не має права здійснювати повноваження Генерального прокурора України, а закінчення строку повноважень Генерального прокурора України є безумовною підставою для його звільнення з посади в порядку, встановленому частиною першою статті 122 Конституції України.

Додатковою гарантією незалежності прокуратури як державного інституту є чітке визначення випадків, коли Генеральний прокурор України може бути звільнений Президентом України з посади. На думку професора М. Якимчука, Генеральний прокурор не міг би відчувати себе головою системи органів, яка відповідно до Конституції України є незалежним державним інститутом, якщо його в будь-який момент «за порушення виконання службових обов'язків» мог-

ли б звільнити з посади¹. Так, згідно зі статтею 2 Закону України «Про прокуратуру» Генеральний прокурор України звільняється з посади також у разі:

- закінчення строку, на який його призначено;
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення вимог щодо несумісності;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;
- подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням.

Окрім того, Конституційний Суд України роз'яснив, що Генеральний прокурор України може бути звільнений з посади до закінчення п'ятирічного строку повноважень лише з виключних підстав, перелік яких визначено у підпункті 3.3 його Рішення від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008:

— висловлення Верховною Радою України недовіри, що має наслідком відставку з посади;

- неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення вимог щодо несумісності;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;
- подання заяви про звільнення з посади за власним бажанням.

Дискусійним для науковців та невіршеним законодавчо залишається питання переривання та зупинення п'ятирічного строку перебування на посаді Генерального прокурора України. У свою чергу, Конституційний Суд України в межах своїх повноважень на підставі аналізу норм чинного законодавства України констатував лише відсутність у чинному законодавстві України положень, які допускали б можливість переривання, зупинення чи продовження строку повноважень Генерального прокурора України, у тому числі й у випадку його незаконного звільнення чи обрання на виборну посаду.

Питання щодо порядку виконання обов'язків Генерального прокурора України після його звільнення з посади врегульовані Законом України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України». Згідно зі статтею 1 згаданого Закону у разі звільнення (відставки) особи, яку призначає на посаду за згодою Верховної Ради України Президент України, або особи, яку призначає на посаду Верховна Рада України за поданням Президента України, обов'язки звільненої особи тимчасово, але не більше одного місяця, виконує перший заступник (у разі його відсутності — заступник) цієї посадової особи, призначений конституційно легітимною особою.

Тому у випадку звільнення з посади Генерального прокурора України його обов'язки виконує перший заступник або заступник протягом чітко встановленого на законодавчому рівні строку — одного місяця. Крім того, Законом України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду

¹ Якимчук М. К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика: Моногр. — К., 2001. — С. 75.

за згодою Верховної Ради України Президент України або Верховна Рада України за поданням Президента України» встановлено двотижневий строк, який обчислюється з дня звільнення (відставки) відповідної посадової особи, для внесення Президентом України Верховній Раді України пропозиції або відповідного подання про призначення на посаду конкретної особи.

У разі ненадання згоди Верховною Радою України на призначення запропонованої Президентом України кандидатури або відхилення нею кандидатури, поданої Президентом України для призначення на посаду, Президент України вносить на розгляд Верховної Ради України не пізніш як у двотижневий строк з дня прийняття Верховною Радою України відповідного рішення нову кандидатуру.

Оцінюючи конституційність згаданого Закону, Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 27 квітня 2000 року № 7-рп/2000 зазначив, що процес внесення Президентом України пропозицій щодо кандидатур для призначення на посади згідно з вимогами Конституції України повинен здійснюватися у взаємодії з Верховною Радою України в межах парламентських процедур. Положення Основного Закону передбачають досягнення згоди між Президентом і Верховною Радою України у вирішенні кадрових питань, у тому числі й призначення на посаду Генерального прокурора України. Питання про порядок призначення посадових осіб, тимчасове виконання їх обов'язків, а також визначення конкретних строків щодо подання кандидатур для призначення на відповідну посаду та порядку внесення пропозицій щодо цих кандидатур перебуває у площині правових основ державної служби і тому має регулюватися виключно відповідним законом. Адже йдеться про порядок призначення посадових осіб, які є керівниками відповідних державних органів, у тому числі й української прокуратури, тому невизначеність їх правового статусу, порядку тимчасового виконання обов'язків і процедури призначення прямо впливає на законність і ефективність їхньої діяльності. Посади цих керівників, вважає Конституційний Суд України, не можуть бути тривалий час вакантними, оскільки це, як свідчить практика, призводить до негативних наслідків.

Слід погодитися з такою позицією Конституційного Суду України і зазначити, що законодавчу регламентацію порядку тимчасового виконання обов'язків Генерального прокурора України необхідно розглядати як позитивний аспект у правовому регулюванні діяльності органів прокуратури, який спрямований на утвердження принципів незалежності та стабільності системи української прокуратури.

Ще однією гарантією незалежності та стабільності системи органів прокуратури України є встановлення п'ятирічного строку перебування на посаді прокурорів Автономної Республіки Крим, прокурорів областей, міст Києва і Севастополя, міських, районних, міжрайонних, інших прирівнених до них прокурорів, які призначаються Генеральним прокурором України. Зазначимо, що така норма не вміщена у чинній Конституції України, а визначена лише у статті 2 Закону України «Про прокуратуру» та витлумачена Конституційним Судом України у Рішенні від 2 квітня 2008 року № 5-рп/2008. Зокрема, Конституційний Суд України визначив, що загальні положення щодо строку перебування на посаді Генерального прокурора України стосуються й інших підпорядкованих йому прокурорів.

Проте Конституційний Суд України не дав тлумачення словосполучення «підпорядковані йому прокурори» та не навів перелік таких прокурорів, що ускладнює розуміння та вносить плутанину в поняття, які чітко не визначені на законодавчому рівні загалом та Законом України «Про прокуратуру» зокрема. Так, у чинній редакції цього Закону вживаються ситуативні (ті, що мають неоднаковий зміст у різних правових нормах та тлумачаться за ситуацією) визначення для окреслення поняття особи, яка обіймає відповідну посаду в органах прокуратури, наділена державно-владними повноваженнями та виконує основні завдання, покладені на органи прокуратури, а саме: «прокурор», «підпорядковані прокурори», «слідчий прокуратури», «слідчий» «працівник прокуратури», «інші керівні працівники органів прокуратури».

Таке ситуативне тлумачення поняття «працівник прокуратури» деякими органами державної влади та судами України у контексті частини четвертої статті 50 Закону України «Про прокуратуру» стало приводом для звернення громадянина С. Мнишенка до Конституційного Суду України. Обґрунтовуючи своє прохання про офіційне тлумачення частини четвертої статті 50 Закону України «Про прокуратуру», він зазначив, що суди України під час розгляду позовів громадян до Національної акціонерної страхової компанії «Оранта» про виплати страхового відшкодування за державним обов'язковим страхуванням працівників прокуратури не мають однозначної правової позиції щодо розуміння поняття «працівник прокуратури» та переліку посадових осіб, які є «працівниками прокуратури».

На підставі системного аналізу норм чинного Закону України «Про прокуратуру» Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 25 жовтня 2007 року № 10-рп/2007 дав тлумачення, що кадри органів прокуратури становлять єдину систему, тобто військовослужбовці військових прокуратур, які перебувають на посадах прокурорів і слідчих прокуратури, є працівниками прокуратури України.

На нашу думку, нечіткість у формулюванні понять, які визначають правовий статус посадових осіб органів прокуратури, необхідно усунути шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про прокуратуру», зокрема, доповнити статтю 56 роз'ясненнями щодо єдиного розуміння понять «прокурор» (а не лише стосовно певних статей згаданого Закону, як це визначено у чинній редакції), «підпорядковані прокурори», «слідчий».

Нині забезпечення принципів незалежності та невторчання у діяльність органів прокуратури є основним завданням для реформування правоохоронної системи держави загалом. Принципи незалежності та невторчання в компетентну діяльність лежать в основі діяльності будь-якого державного органу та мають бути спрямовані на виконання завдань і функцій держави. У свою чергу, відносини між певними органами державної влади повинні будуватися на основі принципу взаємодії, з урахуванням незалежності та самостійності цих суб'єктів. Система органів прокуратури не є винятком із правил, а зважаючи на її особливе місце у структурі органів державної влади та специфічні функції, діяльність української прокуратури має базуватися на таких принципах, як незалежність та невторчання у її діяльність, у забезпеченні яких відіграє і відіграватиме важливу роль Конституційний Суд України.

Кошинец В. В., Кушакова-Костицкая Н. В., Палийчук О. В. Принципы деятельности и определение статуса органов прокуратуры в контексте решений Конституционного Суда Украины. В статье проанализировано влияние решений Конституционного Суда Украины на практику прокурорской деятельности. Определено, что основополагающие принципы организации и деятельности органов прокуратуры, такие как единство и централизация, независимость и невмешательство в деятельность, обеспечение личных и социально-экономических гарантий независимости работников прокуратуры, нашли свое отражение в соответственных решениях Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: прокуратура, органы прокуратуры, прокурор, подчиненные прокуроры, следователь прокуратуры, Генеральный прокурор Украины, решения Конституционного Суда Украины.

Koschynets V., Kushakova-Kostytska N., Palichuk O. The principles of the activity and identification of the status of the public prosecution bodies in the context of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine. The article analyses the influence of the decisions of the Constitutional Court of Ukraine on the activities of the prosecution office. It is determined that the fundamental principles of the organisation and the activities of the prosecution bodies such as unity and centralisation, independence and non-interference into its activities, ensuring personal as well as social and economic guarantees of independence of the prosecution office employees have been reflected in relevant decisions of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: prosecution, prosecution bodies, prosecutor, subordinate prosecutors, investigator of the prosecution office, Prosecutor General of Ukraine, decisions of the Constitutional Court of Ukraine

До питання правової природи актів Конституційного Суду України

О. Шостенко

кандидат юридичних наук, науковий консультант судді
Конституційного Суду України

У статті розглядаються деякі аспекти юридичної природи актів Конституційного Суду України, а також певні проблемні питання, пов'язані з відсутністю їх офіційного визначення.

Ключові слова: *правова природа, верховенство права, правові позиції, амендментний закон, джерело права, судова правотворчість.*

Під правовою природою нормативних актів розуміють властивості, що визначають вплив цих актів на правову систему¹. В юридичній науці не вироблено єдиного підходу до питання правової природи рішень, які приймають конституційні суди. Це пов'язано не тільки з науково-методологічними складнощами, а й новизною зазначеного феномену.

Деякі риси правової природи актів Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції визначено безпосередньо у Конституції України: обов'язковість виконання на території держави рішень щодо конституційності та щодо тлумачення положень внутрішнього національного законодавства України; їхня остаточність та неоскаржуваність (частина перша статті 147, частина третя статті 150).

Більше того, ні Конституція України, ні Закон «Про Конституційний Суд України» не передбачають можливості відходу Конституційного Суду від своїх офіційних рішень чи правових позицій². Вони є «взірцем» і обов'язковими для розуміння та виконання всіма суб'єктами права, а тому будь-які наступні рішення єдиного органу конституційної юрисдикції України можуть поглиблювати розуміння раніше витлумачених норм додатковою аргументацією, але не можуть суперечити їм, а тим більше спростовувати їх³. Про обов'язковість для Конституційного Суду України власних правових позицій та врахування їх у подальших рішеннях зазначають у своїх працях В. Лучин⁴, Л. Чубар⁵ та інші.

Саме такий науковий підхід стосовно дотримання принципу *stare decisis* («твердого рішення») узгоджується з усталеною практикою Європейського суду з

¹ Мицкевич А. В. Акты высших органов Советского государства. Юридическая природа актов правотворчества высших органов государственной власти и управления СССР: Дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 1967. — С. 173.

² Качук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 2. — С. 19.

³ Оніщук М. Короткий курс з референдуму: коментар юриста // Голос України. — 2006. — № 46 (3796). — 14 берез.

⁴ Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. — М., 2002. — С. 535–536.

⁵ Чубар Л. Обов'язок державних органів виконувати рішення конституційних судів // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 58.

прав людини, яка, зокрема, ґрунтується на тому, що хоча Суд формально не зобов'язаний слідувати своїм попереднім рішенням, однак в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності всіх перед законом не повинен без переконливих причин відмовлятися від прецедентів, викладених у його попередніх рішеннях¹.

Більшість науковців, які досліджували тему юридичної природи актів Конституційного Суду України, також схиляються до думки, що рішення цього судового органу про неконституційність законів та інших нормативно-правових актів чи їх окремих положень мають найвищу юридичну силу, оскільки внаслідок прийняття такого рішення відповідний закон, що за своєю природою є актом вищої юридичної сили², інші правові акти або їх окремі положення втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (частина друга статті 152 Конституції України, частина друга статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України»), тобто припиняють своє юридичне існування.

Оскільки рішення Конституційного Суду України мають пряму дію, а закони та інші правові акти мають юридичну силу, зокрема, до визнання їх неконституційними окремим рішенням органу конституційного контролю³, що є однією з двох підстав втрати ними чинності⁴, то «втрата чинності окремими положеннями закону безпосередньо пов'язана з ухваленням рішення Конституційним Судом України, а не з прийняттям правового акта на його підтвердження чи виконання». При цьому «органи державної влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, посадові та службові особи, громадяни та їх об'єднання, іноземці, особи без громадянства повинні утримуватись від застосування чи використання правових актів або їх положень, визнаних неконституційними». «Тобто відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність». Більше того, «з дня ухвалення Рішення Конституційним Судом України... положення Закону... що визнані неконституційними, втрачають чинність, а сам Закон є чинним, за винятком положень, визнаних неконституційними»⁵.

Спираючись на зазначені положення Конституції України та їхнє офіційне тлумачення, надане у Рішенні від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000, можемо констатувати, що державно-владне веління про неконституційність окремих положень закону, видане Конституційним Судом України у порядку так званого

¹ *Chapman v. the United Kingdom* [GC], no. 27238/95, § 70, ECHR 2001-I; «*Scappola v. Italy*» 17.09.2009, № 10249/03, p. 22, § 104.

² Пункт 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000.

³ Третій абзац пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 24 грудня 1997 року № 8-зп.

⁴ Другий абзац пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010.

⁵ Пункти 2, 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000.

конституційного контролю, має прямим наслідком зміну чинної редакції цього закону, тобто за своєю природою є нормативним приписом найвищої сили з прямою дією.

На перший погляд, його юридична природа схожа з природою так званих амендментних законів, що вносять зміни до діючого законодавства. Однак, на відміну від останніх, які припиняють дію відразу після впливу на структуру законодавства (транспортування нових положень або виключення наявних), судово-конституційний припис про неконституційність певного нормативного регулятора, або навіть системи таких регуляторів, є чинним впродовж дії самої Конституції України¹. Він призначений гарантувати верховенство Основного Закону держави на всій її території (стаття 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»), інакше кажучи, гарантувати спадковість закладеної у Конституції правової доктрини верховенства права і непорушність її фундаментальних принципів та цінностей, найвищою з яких є саме людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (частина перша статті 8, частина перша статті 3 Конституції України). Отже, позбавляючи чинності нормативне положення, що створює небезпеку порушення чи обмеження конституційних прав чи свобод окремого індивіда, тобто суперечить нормам найвищої юридичної сили, у своєму рішенні Конституційний Суд України формулює правоположення (правову позицію чи узагальнення), яке з огляду на його юридичну/правову природу під час дії нового конституційного проекту утримуватиме законодавчий орган від відтворення неконституційного змісту регулятора, що втратив чинність.

Таким чином, якщо норми, створені судами загальної юрисдикції, за своєю правовою природою можуть слугувати інструментом подолання прогалин формального права, а норми, створені законодавцем, усувати такі прогалини (хоча це є відносним, оскільки дефектні норми можуть бути відтворені тим самим законодавчим органом знову), то вироблена конституційно-правова позиція, внаслідок якої відбулося усунення колізійної норми, є більш стійкою гарантією унеможливлення її подальшого відтворення.

Ще одна суттєва відмінність юридичної природи нормативного припису про неконституційність від амендментного закону полягає у наслідках: законодавче положення, визнане Конституційним Судом України неконституційним, не може більше ані застосовуватися, ані використовуватися (пункт 4 мотивувальної частини зазначеного Рішення)². Навпаки, втрата чинності за авторським скасуванням внаслідок ухвалення Верховною Радою України амендментного закону залишає нормі можливість впливати на зміст правовідносин, що настали або вже існували на час її дії, в ультраактивний спосіб (так зване «переживання» закону). Найбільш чітко це видно з приписів кримінального права, за якими кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом, чинним на час скоєння цього діяння (частина друга статті 4 Кримінального кодексу України). Та якщо після вчинення особою діяння закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька

¹ Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі (тези) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 53.

² Тодика Ю., Марцеляк О. Конституційний Суд України в механізмі забезпечення основних прав і свобод громадянина // Вісник Академії правових наук України. — 1997. — № 4. — С. 33–34.

разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (частина четверта статті 5 цього Кодексу).

Враховуючи сукупність зазначених рис юридичної природи рішення Конституційного Суду України про неконституційність законів, інших нормативно-правових актів або їх окремих положень, можемо казати про очевидний феномен судової правотворчості — коригування, або виправлення закону.

У цьому зв'язку важко не погодитися з думкою Є. Євграфової про те, що, «ухвалюючи рішення про визнання законів або їх окремих положень такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), Конституційний Суд таким чином вносить у чинне законодавство... певні зміни»¹.

Навіть більше, на думку В. Скоморохи, здійснюючи «негативні» законотворчі повноваження, «Конституційний Суд України виступає нарівні з єдиним органом законодавчої влади України — парламентом»².

Виходимо з того, що за принципом *de lege lato* невід'ємними об'єктивними властивостями закону є його чинність і дія, що водночас є ознаками його юридичного існування (матеріальності), тобто здатності визначати/впливати на зміст правовідносин: початок їх дії, перебіг, зміну та припинення. Якщо ж за прямої дії рішення Конституційного Суду України про неконституційність певні положення закону втратили чинність і не можуть ні застосовуватися, ні використовуватися, тобто втратили можливість впливати на зміст правовідносин, а сам закон залишається чинним, за винятком визнаних неконституційними положень, можемо впевнено казати як про зміну матеріального закону, так і про зміну змісту відповідних правовідносин.

Незважаючи на очевидність наслідків зміни матерії закону за рішенням Конституційного Суду України про неконституційність його окремих положень, останнім часом все частіше постає питання про вплив такого рішення і на офіційну словесно-документальну форму визнаної неконституційною норми.

В офіційному тексті законів поряд із чинними положеннями наводяться й такі, що втратили чинність за рішенням Конституційного Суду України³. На нашу думку, такий підхід до контрольного стану офіційного тексту національного законодавства є не зовсім коректним.

Більш логічною з цього приводу видається думка Г. Гаджиева про те, що у разі нового опублікування закону, одне з положень якого визнане неконституційним, скасоване положення не відтворюється, а в примітці зазначається, яким рішенням Конституційного Суду зроблено «пролом» у законі⁴. Такої ж позиції дотри-

¹ Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства // Право України. — 2001. — № 10. — С. 66.

² Скомороха В. Правові форми участі Конституційного Суду України у законотворчості // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 1. — С. 53.

³ Див., наприклад, офіційний текст положень пунктів 5, 6 статті 13, частини першої статті 39, статті 41 та інші Закону України «Про Конституційний Суд України» // ЄДРНПА реєстраційний код акта 855/97.

⁴ Гаджиев Г. Правовые позиции Конституционного Суда РФ как источник конституционного права // Конституционное право: восточноевропейское обозрение. — 1999. — № 3 (28). — С. 25.

мується і С. Шапченко, який зазначає: «1. Словесно-документальна форма відповідних положень нормативного акта є похідною від «офіційно-юридичного існування» цих положень; 2. Офіційно-юридичне «існування» окремих положень нормативного акта пов'язано, перш за все, з їх чинністю: це, зокрема, означає, що ті положення нормативного акта, які однозначно втратили чинність, в офіційному виданні нормативного акта наводиться не повинні»¹.

Вважаємо, що саме такий підхід є логічним і послідовним та відповідає основному призначенню органу конституційного контролю², оскільки визнаний неконституційним закон стає беззмістовною формою, тобто перестає бути власне законом, а існування беззмістовної форми є неможливим³. Отже, наведення нечинної (беззмістовної) форми серед чинних (змістовних) не сприяє утвердженню правової визначеності як елементу принципу верховенства права, тим більше, що ні її застосування, ні навіть використання не є можливим. Тому, на нашу думку, усунення з офіційного (еталонного) тексту актів законодавства визнаних неконституційними положень автоматично зніме чимало питань і суперечок у процесі правозастосування⁴.

З огляду на різний підхід⁵ до питання еталонного тексту воно, безперечно, потребує офіційного уніфікованого вирішення, що може бути здійснено як у законодавчому порядку, так і шляхом створення відповідної правової позиції Конституційного Суду України у рішенні про неконституційність будь-якого закону чи іншого правового акта.

Наступне питання, що впливає з будь-якого рішення Конституційного Суду України про неконституційність положень законодавства, — можливість ретроспективного впливу такого рішення на правовідносини, які виникли до його ухвалення, підпадали під дію визнаного неконституційним законодавчого положення та для врегулювання яких останнє застосовувалось як регулятор.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана юридичним чи фізичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку (частина третя статті 152 Конституції України). Також Конституційний Суд України може зазначити про преюдиціальність свого

¹ Шапченко С. Д. Скасування смертної кари: проблем побільшало // Юридичний вісник України. — 2000. — № 33 (269). — 17–23 серп. — С. 26.

² За словами одного з ідеологів системи сучасного конституційного судочинства Г. Кельзена, який виходив з аксіоматичної неможливості будь-якого парламенту самопідпорядковуватися Конституції та забезпечувати відповідність їй усіх своїх актів, «незалежному від парламенту і, як наслідок, незалежному від будь-якої іншої державної влади органу слід доручити анулювання неконституційних актів, тобто судовому органу чи Конституційному трибуналу» (*Kelsen H. La garantie juridictionnelle de la Constitution // Revue de la droit public et de la science politique en France. — P., 1928. — № 2. — P. 198*).

³ *Философский энциклопедический словарь / Под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева и др. — М., 1983. — С. 621.*

⁴ Відомим є факт застосування 22 лютого 2000 року Луганським обласним судом положень про смертну кару Кримінального кодексу України у редакції 1960 року, тобто вже після втрати ним чинності за Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/1999.

⁵ Наприклад, в офіційному тексті Конституції України положення, що втратили чинність за Рішенням Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010, не наводяться.

рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта (стаття 74 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Попри дискусійність у правовій науці питання виникнення правовідносин, на нашу думку, останні формуються у результаті тієї чи іншої дії (бездіяльності) їх суб'єктів або з настанням юридичних наслідків (тобто певних прав і обов'язків, передбачених нормою права), а не «внаслідок дії неконституційного акта». Тому доречніше казати про позови у зв'язку з застосуванням до певних правовідносин акта, який у подальшому визнано неконституційним.

Більше того, зі згаданих приписів не вбачається обов'язковості перегляду актів судової влади, заснованих на нормативних положеннях, визнаних у подальшому неконституційними, тоді як у деяких випадках це може бути єдиним способом поновлення порушених застосуванням таких положень прав (*restitutio in integrum*). Однак наявні імперативи передбачають такий перегляд тільки у порядку провадження за нововиявленими обставинами і лише за умови, якщо рішення суду ще не виконане (пункт 4 статті 361 Цивільного процесуального кодексу України, пункт 5 частини другої статті 245 Кодексу адміністративного судочинства України, пункт 5 частини 2 статті 112 Господарського процесуального кодексу України). Водночас Кримінально-процесуальним кодексом України не передбачено у якості підстави для перегляду судового рішення встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремих положень, застосованих судом під час вирішення справи.

Крім того, для кримінального права актуальним є питання наступності зміненого рішенням Конституційного Суду України кримінального закону, деякі з положень якого втратили чинність як неконституційні. Тобто якщо після втрати чинності визнаних неконституційними положень кримінального закону, останній передбачає для суб'єкта кримінальних правовідносин більш сприятливі наслідки, ніж до його коригування Конституційним Судом України, такий, новий за своїм змістом, кримінальний закон повинен мати зворотну дію в часі з огляду на положення частини першої статті 58 Конституції України та частин першої, третьої, четвертої статті 5 Кримінального кодексу України. Такої думки дотримуються С. Шапченко¹, В. Тихий² та інші. Однак не зовсім коректною вважаємо думку щодо зворотної дії нормативного припису про неконституційність рішення Конституційного Суду України, оскільки останнє має виключно пряму дію, тобто впливає на матерію самого кримінального закону, змінюючи її, тоді як вже відкоригований таким рішенням закон може мати зворотну дію в часі за умови пом'якшення відповідальності.

Нормами найвищої сили можна вважати і конституційно-правові позиції, вироблені у процесі офіційного тлумачення норм Конституції та чинних законів, необхідність якого зумовлена іншими вадами права: нечіткістю формулювань або відсутністю потрібних правових регуляторів з тих чи інших правовідносин. Це ви-

¹ Шапченко С. Д. Скасування смертної кари: проблем побільшало // Юридичний вісник України. — 2000. — № 33 (269). — 17–23 серп. — С. 28.

² Тихий В. Дія рішень Конституційного Суду України в часі // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — С. 51–52.

пливає з конституційно-правової природи самих інтерпретаційних рішень і висновків Конституційного Суду України, які є однаково обов'язковими до виконання та додержання¹ (статті 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Багато сучасних науковців (Б. Ебзеєв, Г. Гаджиев, Л. Лазарев, П. Ткачук, О. Скакун, М. Тесленко, С. Шевчук, В. Зорькін, Л. Матвеева та інші) схиляються до думки про те, що правові позиції Конституційного Суду є джерелом права і мають прецедентний характер більшою мірою, ніж правоположення судів загальної юрисдикції. Незважаючи на це, правоположення Конституційного Суду України, як і раніше, відчують брак офіційного визнання².

Продовжуючи думку М. Савчина про іманентність³ інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції⁴, можемо казати, що іманентною є наявність у його актах правоположень (правових позицій), аспекти юридичної природи яких до цього часу об'єктивуються переважно у правових позиціях самого Конституційного Суду України.

Крім цього, з огляду на офіційне визнання інтерпретаційних актів Європейського суду з прав людини щодо офіційного тлумачення Конвенції 1950 року джерелом права (стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»), а також враховуючи пріоритет Конституції України (частина друга статті 9, частина перша статті 151) як акта державного суверенітету над зазначеною Конвенцією, з чого, у свою чергу, випливає і пріоритет актів Конституційного Суду України над актами Європейського суду з прав людини, цілком логічним і юридично коректним стало б офіційне визнання джерелом права й актів єдиного органу конституційної юрисдикції. Тобто, наприклад, положенню частини другої статті 8 Кодексу адміністративного судочинства України про врахування судами загальної юрисдикції при здійсненні правосуддя практики Європейського суду з прав людини мало б передувати положення щодо обов'язкового врахування й релевантних правових позицій Конституційного Суду України. Як і питання щодо офіційного тексту, це також може бути вирішено законодавчим органом або Конституційним Судом України шляхом створення відповідного правоположення.

Таким чином, незважаючи на майже п'ятнадцятирічну діяльність єдиного органу конституційної юрисдикції України, багато питань щодо аспектів юридичної природи його актів усе ще залишаються дискусійними та потребують вирішення шляхом законодавчого закріплення або, принаймні, вироблення відповідних правових позицій самим Конституційним Судом України.

¹ Рішення Конституційного Суду України від 9 червня 1998 року № 8-рп/1998 та від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000.

² Наприклад, за законодавством Білорусі, Азербайджану, Вірменії, Казахстану рішення органів конституційного контролю розглядаються як нормативно-правові акти, а у Німеччині та Литві вони взагалі мають силу закону (*Козырева Л. Г.* Исполнение решений Конституционного Суда Республики Беларусь // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2010. — № 1. — С. 80).

³ Іманентність визначається як притаманність, властивість предмета чи явища, що впливають з його внутрішньої природи.

⁴ *В. Савчин М., Марчук Р. В.* Основні принципи діяльності Конституційного Суду України по тлумаченню Конституції України // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 2. — С. 84, 87.

Шостенко О. И. К вопросу правовой природы актов Конституционного Суда Украины. В статье рассматриваются некоторые аспекты юридической природы актов Конституционного Суда Украины, а также определенные проблемные вопросы, связанные с отсутствием их официального определения.

Ключевые слова: правовая природа, верховенство права, правовые позиции, амендментный закон, источник права, судебное правотворчество.

Shostenko O. On the issue of the legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine. The article deals with some aspects of the legal nature of the acts of the Constitutional Court of Ukraine as well as with the specific problematical issues that are caused by the lack of the official definition of the abovementioned aspects.

Key words: legal nature, the rule of law, legal positions, the amended law, legal source, judicial law-creation.

Вплив принципів права на розвиток законодавства (аналіз правових позицій Конституційного Суду України)

В. Божко

кандидат юридичних наук, доцент
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка

Стаття присвячена з'ясуванню впливу принципів права на вітчизняне законодавство відповідно до правових позицій Конституційного Суду України. Автор обґрунтовує висновок, що саме принципи права мають зумовлювати зміст законодавства, а не навпаки.

Ключові слова: принципи права, Конституційний Суд України, законодавство.

Становлення України як ліберально-демократичної і соціально-правової держави потребує відповідного концептуально-методологічного забезпечення. З огляду на це надзвичайно важливим стає осмислення принципів права, які істотно впливають на визначення змісту будь-якої правової системи і відображають сутність права в усьому його різноманітті.

Дослідження принципів права актуальне також тому, що досі вчені по-різному розуміють сутність принципів права та сперечаються щодо їх впливу на законодавство. Наприклад, прихильники природної концепції розуміння права переконані, що принципи права зумовлюють зміст правових норм, а ті науковці, які обстоюють позитивістську концепцію праворозуміння, навпаки, впевнені в тому, що принципи права слід відтворювати саме із норм права. Спробуємо вирішити цей спір шляхом дослідження правових позицій Конституційного Суду України і відповісти на запитання, чи є принципи права похідними від правових норм, чи навпаки, останні визначають їх зміст?

Важливість аналізу правових позицій Конституційного Суду України зумовлена тим, що відповідно до статті 150 Конституції України його рішення є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Згідно з абзацом третім пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 «рішення Конституційного Суду України мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади»¹.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про чинність Закону України «Про Рахункову палату», офіційного тлумачення положень частини другої статті 150 Конституції України, а також частини другої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» стосовно порядку виконання рішень Конституційного Суду України (справа про порядок виконання рішень Конституційного Суду України) від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 // Офіційний вісник України. — 2000. — № 51. — Ст. 2226.

Відповідно до статті 65 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року¹ та § 55 Регламенту Конституційного Суду України рішення Конституційного Суду України містять резолютивну та мотивувальну частини і є загальнообов'язковими до виконання. Вважаємо також аргументованою позицію судді Конституційного Суду України В. Кампа, висловлену ним в абзаці третьому підпункту 2.4 окремої думки до Рішення Конституційного Суду України від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010², що для єдиного органу конституційної юрисдикції головною у рішенні завжди є мотивувальна частина, в якій він закладає правові позиції, що мають значення для правової системи держави загалом, оскільки в ній Конституційний Суд України не лише вирішує відповідний конституційний спір, а й розв'язує певні загальні проблеми цієї системи.

Маємо нагадати також правову позицію єдиного органу конституційної юрисдикції, сформульовану ним в абзаці першому пункту 3 Ухвали від 31 жовтня 2007 року № 60-у/2007: «Вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі, Конституційний Суд України виходить не лише зі змісту власних повноважень, визначених у Конституції України та Законі України «Про Конституційний Суд України», але й керується власною практикою конституційного судочинства»³.

Усе це, на нашу думку, свідчить про актуальність виявлення (усвідомлення) тієї ролі, яку, на думку Конституційного Суду України, відіграють принципи права в механізмі правового регулювання суспільних відносин.

В абзаці першому пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 Конституційний Суд України наголошує, що вирішальне значення для правильного розуміння положень Закону України мають принципи⁴.

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Так, в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України зазначив, що «верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які

¹ Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 52 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» від 2 лютого 2010 року № 4-рп/2010 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 10. — Ст. 49.

³ Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців другого, шостого пункту 1 Постанови Верховної Ради України «Про формування складу Кабінету Міністрів України» від 31 жовтня 2007 року № 60-у/2007 // Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 6. — С. 28–31.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Міністерства внутрішніх справ України і Міністерства фінансів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 22 Закону України «Про міліцію» та частини сьомої статті 22 Закону України «Про пожежну безпеку» (справа щодо права на пільги) від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 // Офіційний вісник України. — 1999. — № 27. — Ст. 1342.

за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо»¹.

Отже, на думку Конституційного Суду України, принципи права є, по-перше, тими правовими явищами, які зумовлюють, визначають зміст не лише правотворчої, а й правозастосовної діяльності держави, а по-друге, принципи не спонукають, не роблять можливим, а вимагають від держави їх втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність.

Подібну правову позицію сформульовано і в Рішенні Конституційного Суду України від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005: «Діяльність правотворчих і правозастосовних органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України»² (абзац другий пункту 4 мотивувальної частини). І далі: «Зазначені... принципи... передбачають... правові гарантії, правову визначеність і пов'язану з ними передбачуваність законодавчої політики... необхідні для того, щоб учасники відповідних правовідносин мали можливість завбачати наслідки своїх дій і бути впевненими у своїх законних очікуваннях, що набуте ними на підставі чинного законодавства право, його зміст та обсяг буде ними реалізовано» (абзац третій пункту 4 мотивувальної частини).

У Рішенні від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005 Конституційний Суд України назвав принцип непорушності прав та свобод людини і громадянина однією з найважливіших умов визначеності відносин між людиною та державою. Як зазначено в абзаці третьому підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення, «розмір податкової застави виходячи із загальних принципів права повинен відповідати сумі податкового зобов'язання, що забезпечувало б конституційну вимогу справедливості та розмірності. Розмірність як елемент принципу справедливості передбачає встановлення публічно-правового обмеження розпорядження активами платника податків за несплату чи несвоєчасну сплату податкового зобов'язання та диференціювання такого обмеження залежно від розміру несплати платником податкового боргу»³. Тобто зміст правових відносин визначається принципом, а не нормою права.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого пункту 13 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та офіційного тлумачення положення частини третьої статті 11 Закону України «Про статус суддів» (справа про рівень пенсії і щомісячного довічного грошового утримання) від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 42. — Ст. 2662.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 1.17 статті 1, статті 8 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (справа про податкову заставу) від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 13. — Ст. 674.

В абзаці восьмому підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України наголошує, що принцип індивідуалізації юридичної відповідальності не лише закріплено в положеннях Загальної частини Кримінального кодексу України, його покладено в основу нормативного встановлення кримінальної відповідальності в законодавстві України¹. Отже, аналіз змісту названої правової позиції єдиного органу конституційної юрисдикції також свідчить про те, що принципи права визначають зміст вітчизняного законодавства.

Завершуючи формулювання мотивувальної частини зазначеного Рішення, Конституційний Суд України наголошує на тому, що «положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України обмежує дію конституційних принципів рівності громадян перед законом та індивідуалізації юридичної відповідальності. Тим самим не дотримуються принципи справедливості і рівності покарання». Як бачимо, припис досліджуваної норми Кримінального кодексу України обмежує дію одних принципів права та суперечить іншим. Це, на думку єдиного органу конституційної юрисдикції, є достатньою підставою для втрати ним чинності.

Подібну правову позицію щодо ролі принципів права Конституційний Суд України сформулював і у Рішенні від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008. В абзаці першому підпункту 5.1 пункту 5 мотивувальної частини цього Рішення стверджується, що «в основу правового регулювання бюджетних відносин закладено принцип справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами»². Таким чином, принципи права покладено в основу правового регулювання суспільних відносин.

Відповідно до абзацу першого пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 «за загально-визнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи»³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5. — С. 43–44.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 65 розділу I, пунктів 61, 62, 63, 66 розділу II, пункту 3 розділу III Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» і 101 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 67 розділу I, пунктів 1–4, 6–22, 24–100 розділу II Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України) від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 38. — Ст. 1272.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України) від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 // Офіційний вісник України. — 2003. — № 52. — Ст. 2830.

У Рішенні від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 Конституційний Суд України сформулював правову позицію, згідно з якою «Конституція України допускає додаткове унормування законом загальних засад утворення і діяльності політичних партій за умови дотримання загальнодемократичних принципів» (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини)¹.

У Рішенні від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 Конституційний Суд України доходить висновку, що «розмірність (пропорційність) обмеження прав кредиторів суб'єктів господарювання... має визначатися відповідно до встановлених принципів справедливості» (абзац другий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини)². І далі Конституційний Суд України розмірковує над «справедливістю обмежень» (абзац перший підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини) та тим, що «за принципом розмірності, що є елементом ідеї права та ідеології справедливості... обмеження... має відповідати правомірній та суспільно необхідній меті» (абзац перший підпункту 3.7 пункту 3 мотивувальної частини). Загальновідомо також, що порушення названих принципів кваліфікується як невідповідність Основному Закону України.

Нарешті, згідно з абзацом першим пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 «вирішуючи спір, Конституційний Суд України виходить з принципів верховенства права, найвищої юридичної сили Конституції України»³.

У Рішенні Конституційного Суду України від 20 травня 2010 року № 14-рп/2010 сформульовано правову позицію, відповідно до якої «делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади порушує конституційний принцип поділу державної влади» (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 54. — Ст. 2183.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Кіровоградобленерго» про офіційне тлумачення положень частини восьмої статті 5 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (справа щодо кредиторів підприємств комунальної форми власності) від 20 червня 2007 року № 5-рп/2007 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 48. — Ст. 1991.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого пункту 2 про визначення стажу наукової роботи «з дати присудження наукового ступеня або присвоєння вченого звання» Постанови Кабінету Міністрів України «Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 27 травня 1999 року (справа щодо стажу наукової роботи) від 19 червня 2001 року № 9-рп/2001 // Офіційний вісник України. — 2001. — № 26. — Ст. 1182.

частини)¹. Як наслідок, статті законів, що суперечили принципу права, визнані неконституційними і втратили чинність.

Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005, «принцип правової держави вимагає від неї утримуватися від обмеження загальновизнаних прав і свобод людини і громадянина»² (абзац перший підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини). І далі: «Конституційний принцип правової держави передбачає встановлення правопорядку, який повинен гарантувати кожному утвердження і забезпечення прав і свобод» (абзац перший підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини). На завершення формулювання власної правової позиції Конституційний Суд України доходить такого висновку: «Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі». Цей принцип гарантує впевненість громадян у тому, що їхнє теперішнє становище не буде погіршено прийняттям нового закону чи іншого нормативно-правового акта (абзац одинадцятий підпункту 5.5 пункту 5 мотивувальної частини).

Отже, єдиний орган конституційної юрисдикції на основі принципів права формулює вимоги до норм права, яким вони мають відповідати, інакше будуть визнані неконституційними.

Але водночас відповідно до правової позиції єдиного органу конституційної юрисдикції, сформульованої ним в абзаці четвертому пункту 1 мотивувальної частини Рішення від 23 грудня 1997 року № 7-зп, Конституційний Суд України вважає, що верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, у тому числі й на законотворчий процес. І далі: «Верховна Рада України, приймаючи закони, не має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України»³.

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзацу третього частини четвертої, частин шостої, сьомої, восьмої статті 12¹ Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», частини сьомої статті 1 Закону України «Про систему оподаткування», абзацу другого пункту 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо впорядкування питань соціального захисту населення, яке проживає на території зони спостереження підприємств з видобування і переробки уранових руд, ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами» від 20 травня 2010 року № 14-рп/2010 // Офіційний вісник України. — 2010. — № 41. — Ст. 1357.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005 // Офіційний вісник України. — 2005. — № 39. — Ст. 2490.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 року № 7-зп // Офіційний вісник України. — 1998. — № 1. — Ст. 23.

Щоправда, згодом Конституційний Суд України у Рішенні від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 на підставі узагальненого аналізу змісту міжнародно-правових актів стверджує, що світовим співтовариством «рекомендовано застосовувати у питаннях тлумачення допустимих обмежень прав і свобод громадян принцип пропорційності з метою запобігання введенню законами не виправданих доцільністю обмежень» (абзац перший підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини)¹. Тобто формулюючи власну правову позицію, посилаючись при цьому на міжнародно-правові акти, Конституційний Суд України погоджується з тим, що варто користуватися принципами права взагалі та принципом пропорційності зокрема задля запобігання не виправданих обмежень прав людини. Однак у наступному абзаці мотивувальної частини названого Рішення зазначено, що «виходячи з порівняльного аналізу оспорюваних норм Закону і зазначених міжнародних принципів (правил), Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення статті 15 Закону України «Про політичні партії в Україні» відповідають Конституції України». Тобто після зіставлення приписів зазначеного вітчизняного закону із міжнародними принципами Конституційний Суд України доходить висновку про його відповідність Конституції України. Отже, є підстави вважати, що Основний Закон України містить міжнародні, загально визнані принципи права.

Доказом того, що принципи права відображаються безпосередньо не лише в нормотворчості, а й у правозастосуванні, є абзац третій підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, в якому Конституційний Суд України наголошує, що, як свідчать надані Верховним Судом України матеріали правозастосовної практики, в них реалізуються принципи верховенства права і справедливості².

З огляду на викладене постає запитання: чи є наведені правові позиції Конституційного Суду України підтвердженням того, як принципи права впливають на процес правотворчості та правозастосування?

В абзаці першому підпункту 1.1 пункту 1 резолютивної частини Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 Конституційний Суд України стверджує, що незалежність суддів є конституційним принципом професійної діяльності суддів, які при здійсненні правосуддя підкоряються лише закону³. Показово, що єдиний

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 // Офіційний вісник України. — 2007. — № 54. — Ст. 2183.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5. — С. 43.

³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 49. — Ст. 3220.

орган конституційної юрисдикції обрав саме таку правову позицію після того, як сформулював власну правову позицію щодо офіційного тлумачення частини першої статті 8 Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права. До того ж, формулюючи власні правові позиції та вирішуючи колізії норм Основного Закону України, єдиний орган конституційної юрисдикції керується насамперед принципами права, конституційними принципами, а не законом. Крім того, в деяких своїх рішеннях Конституційний Суд України сформулював правову позицію, згідно з якою термін «закон» не можна поширювати на Конституцію України¹. Водночас відповідно до статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, має забезпечити кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Таким чином, принципи права визначають зміст правотворчої та правозастосовної діяльності держави. Однак, як свідчить аналіз правових позицій Конституційного Суду України, цим не обмежується роль принципів права. Так, в абзаці першому підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 Конституційний Суд України стверджує, що «принцип рівності всіх громадян перед законом — конституційна гарантія правового статусу особи»². Оскільки гарантія виступає своєрідною запорукою на той випадок, якщо не спрацьовують зобов'язання і умови їхнього здійснення, які діють у суспільній практиці, тобто вона є своєрідним «страховим полісом» для уповноваженого суб'єкта³, то принципи права є не просто чинниками, які визначають зміст права, а й гарантують його реалізацію.

Відповідно до абзацу п'ятого пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009 «невиконання державою своїх соціальних зобов'язань... призводить до порушення принципів соціальної, правової держави, ставить громадян у нерівні умови, підриває принцип довіри особи до держави»⁴.

¹ Наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Барабаша Олександра Леонідовича щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 94 та статті 160 Конституції України (справа про набуття чинності Конституцією України) від 3 жовтня 1997 року № 4-зп // Офіційний вісник України. — 1997. — № 42. — С. 59.

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Вісник Конституційного Суду України. — 2004. — № 5. — С. 42.

³ Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 1998. — Т. 1. — С. 556.

⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» (справа про допомогу по безробіттю звільненим за угодою сторін) від 28 квітня 2009 року № 9-рп/2009 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 35. — Ст. 1210.

У Рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004, розкриваючи зміст терміна «охоронюваний законом інтерес» крізь призму частини першої статті 8 Конституції України, єдиний орган конституційної юрисдикції стверджує, що «охоронюваний законом інтерес перебуває під захистом не тільки закону, а й об'єктивного права у цілому, що панує у суспільстві, зокрема справедливості» (абзац перший підпункту 3.4 мотивувальної частини)¹.

Отже, принципи права не лише здійснюють нормативний вплив на суспільні відносини, гарантують реалізацію правового статусу їх учасникам, а й охороняють ті цінності та блага, які є їх об'єктом.

Узагальнення правових позицій Конституційного Суду України дає підстави для висновку, що будучи своєрідним джерелом права, саме принципи права мають зумовлювати зміст законодавства, а норми права є похідними від принципів права. З урахуванням зазначеного необхідно приділяти більше уваги аналізу першоджерела — з'ясуванню змісту принципів права, щоб сформулювати конкретні пропозиції з удосконалення вітчизняного законодавства.

Божко В. Н. Влияние принципов права на развитие законодательства (анализ правовых позиций Конституционного Суда Украины). Статья посвящена определению влияния принципов права на отечественное законодательство согласно правовым позициям Конституционного Суда Украины. Автор обосновывает вывод, что именно принципы права должны определять содержание законодательства, а не наоборот.

Ключевые слова: принципы права, Конституционный Суд Украины, законодательство.

Bozhko V. Influence of the Principles of Law on the Development of the Legislation (Analysis of the Legal Position of the Constitutional Court of Ukraine). The article deals with clarification of the influence exerted by the principles of law on the national legislation according to the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. The author comes to a conclusion that the principles of law should determine the context of the legislation, but not vice versa.

Key words: the principles of law, the Constitutional Court of Ukraine, the legislation.

---

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 // Офіційний вісник України. — 2004. — № 50. — Ст. 3288.

З ДОСВІДУ ЗАРУБІЖНОЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ

Розвиток пасивного виборчого права громадян Російської Федерації у правових позиціях Конституційного Суду Російської Федерації

Л. Нудненко

доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача кафедри конституційного права
Російської академії правосуддя (м. Москва)

У статті порушуються питання інтерпретації Конституційним Судом Російської Федерації Основного Закону держави у зв'язку із надходженням скарг і запитів щодо відповідності Конституції Російської Федерації федерального й регіонально-республіканського законодавства, що регулює умови реалізації пасивного виборчого права. Значущість правових позицій Конституційного Суду Російської Федерації визначається тим, що вони поширюються на всі аналогічні ситуації, що виникають у правовій практиці.

Ключові слова: Конституційний Суд Російської Федерації, правові позиції, виборче право, свобода слова, права громадянина, вища посадова особа суб'єкта Російської Федерації, окрема думка судді Конституційного Суду.

Конституція Російської Федерації (далі — Конституція РФ) установлює, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Російській Федерації є її багатонаціональний народ. Народ здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування, які формуються шляхом вільних виборів (стаття 3). Виборче право залишається найнестабільнішим інститутом конституційного права Російської Федерації. Адже кожні вибори депутатів Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації проводяться за новим Федеральним законом, до того ж упродовж восьми років до Федерального закону «Про основні гарантії виборчих прав і права на участь у референдумі громадян Російської Федерації» від 12 червня 2002 року № 67-ФЗ у редакції від 27 липня 2010 року (далі — Федеральний Закон) було внесено 42 зміни і доповнення¹.

Вибори до представницьких установ, що відбуваються в умовах ідеологічного та політичного плюралізму, супроводжуються конфліктами й суперечками, які розглядаються судами загальної юрисдикції. Оскільки сторони судових процесів не завжди були задоволені рішеннями судів загальної юрисдикції, вони зверталися до Конституційного Суду Російської Федерації (далі — Конституційний Суд РФ)

¹ *Российская газета*. — 2002. — № 2974. — 15 черв.

із запитами щодо конституційності положень федеральних законів, які підлягають застосуванню судами у конкретних справах.

Остаточні результати контрольної діяльності Конституційного Суду РФ у конкретних справах викладаються в підсумкових рішеннях. Останні є державно-владними веліннями, які містять відповідь по суті питання, порушеного заявником у зверненні: щодо офіційного тлумачення Конституції; щодо перевірки конституційності нормативного акта тощо. Підсумкові рішення Конституційного Суду РФ є остаточними і не підлягають оскарженню, мають загальнообов'язковий характер і пряму дію. Ні законодавець, ні інші органи публічної влади не можуть скасувати або змінити висновки Конституційного Суду РФ, що містяться в його підсумкових рішеннях.

Рішення Конституційного Суду РФ мають змістовну частину аргументації підсумкового рішення, що в науці конституційного права прийнято називати правовою позицією Конституційного Суду РФ.

«Правовими (конституційно-правовими) позиціями Конституційного Суду РФ є установлення (положення) загальнообов'язкового характеру як результат інтерпретації Конституційним Судом РФ Конституції РФ у зіставленні (співвіднесенні) з об'єктами контролю в межах повноважень Конституційного Суду РФ, що за юридичною силою перевищують усі інші джерела (форми) російського права (крім Конституції РФ), котрі, як правило, усувають конституційно-правову невизначеність, вирішуючи конституційно-правову проблему, що виникла, і служать правовим підґрунтям для підсумкових висновків (рішень) Конституційного Суду РФ»¹.

Правові позиції Конституційного Суду РФ мають загальний характер, тобто поширюються не тільки на ту конкретну ситуацію, яка стала предметом розгляду в Конституційному Суді, а й на всі аналогічні ситуації, що мають місце у правовій практиці. Крім того, правові позиції Конституційного Суду РФ є офіційними та обов'язковими на всій території Російської Федерації для всіх органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових осіб, громадян та їх об'єднань.

У період 1995–2008 років Конституційний Суд РФ сформулював 20 постанов і 14 ухвал з проблем виборчого права. З них 10 постанов і 9 ухвал безпосередньо стосуються вдосконалення законодавчого підґрунтя реалізації пасивного виборчого права громадян Російської Федерації.

За предметом перевірки конституційності норм поточного законодавства згадані вище рішення Конституційного Суду РФ можна класифікувати на 4 групи:

- 1) принципи виборчого права;
- 2) статус кандидата в депутати і на посаду виборної особи місцевого самоврядування;
- 3) стадії виборчого процесу;
- 4) судовий захист виборчих прав.

Розглянемо правові позиції Конституційного Суду РФ у сфері правової регламентації принципів російського виборчого права і виборчої системи. До прин-

¹ Витрук Н. В. Конституционное правосудие: Учеб. пособие. — М., 2010. — С. 116.

ципів виборчого права належать: загальне рівне пряме виборче право при таємному голосуванні, змагальність, періодичність виборів.

Найбільш важливим і таким, що наводиться першим у переліку принципів виборчого права, є загальне виборче право, що визначає коло осіб, які мають активне й пасивне виборче право, шляхом законодавчого закріплення критеріїв, що висуваються до суб'єктів активного й пасивного виборчого права. Ці критерії зазначені, насамперед, у Конституції РФ (стаття 32) і Федеральному Законі¹.

Законодавче регулювання виборів згідно з пунктом «и» статті 72 Конституції РФ належить до спільного відання Російської Федерації та її суб'єктів. При цьому через низку як об'єктивних, так і суб'єктивних причин законодавці ряду суб'єктів Російської Федерації встановлювали додаткові, порівняно з федеральним законодавством, вимоги до кандидатів у депутати і кандидатів на виборні посади як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування. Це зумовило надходження значної кількості запитів до Конституційного Суду РФ щодо конституційності таких додаткових вимог. Першим рішенням Конституційного Суду РФ з цієї проблематики була Постанова від 27 квітня 1998 року № 12-П².

У запиті Державної Думи, що надійшов до Конституційного Суду РФ 9 квітня 1997 року, оспорювалися положення частини першої статті 92 Конституції Республіки Башкортостан, статті 2 Закону Республіки Башкортостан «Про Президента Республіки Башкортостан» від 30 жовтня 1991 року і статті 1 Закону Республіки Башкортостан «Про вибори Президента Республіки Башкортостан» від 31 жовтня 1991 року (зі змінами та доповненнями від 4 листопада 1993 року), згідно з якими Президентом Республіки Башкортостан може бути обраний громадянин Республіки Башкортостан не молодший 35 і не старший 65 років, який проживає на території Республіки Башкортостан не менше десяти років і володіє башкирською та російською мовами.

Передбачаючи можливість участі суб'єктів Російської Федерації у конкретизації умов пасивного виборчого права, Конституція РФ у частині третій статті 55 зобов'язує федерального законодавця встановлювати межі повноважень законодавчих органів суб'єктів Російської Федерації.

Встановлення додатково до Конституції РФ вимог, пов'язаних із досягненням певного віку і тривалістю проживання на території суб'єкта Російської Федерації, як умов набуття громадянином пасивного виборчого права, обмежує права та свободи людини і громадянина. Такі обмеження відповідно до частини третьої статті 55 Конституції РФ не можуть впливати з правочинності суб'єктів Російської Федерації, як це закріплено в частині першій статті 77 і частині другій статті 11. Самостійно встановлюючи систему своїх органів державної влади та утворюючи їх, суб'єкти Російської Федерації зобов'язані діяти відповідно до засад конституційного ладу Російської Федерації, у тому числі згідно з принципом вільних виборів (частина третя статті 3), гарантуючи свободу волевиявлення громадян і не порушуючи демократичні принципи й норми виборчого права.

¹ *Собрание законодательства РФ*. — 2002. — № 24. — Ст. 2253.

² *Собрание законодательства РФ*. — 1998. — № 18. — Ст. 2063.

У частині другій статті 68 Конституції РФ закріплено право республік установлювати свої державні мови, які застосовуються в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, державних установах республік поряд із державною мовою Російської Федерації, що зумовлено державною цілісністю Російської Федерації, єдністю системи органів державної влади, особливостями федеративного устрою Російської Федерації і слугує інтересам збереження двомовності (багатомовності) їх багатонаціональних народів. Із цього, однак, не випливає ні обов'язок республік установлювати державні мови, ні необхідність спеціальних вимог щодо знання цих мов як умова набуття пасивного виборчого права, у тому числі під час виборів глави держави.

Отже, нині під час виборчого процесу державні органи, включаючи правозастосовні, мають забезпечувати реалізацію виборчих прав громадян незалежно від вимог щодо знання мови.

Конституційний Суд РФ визнав такими, що суперечать Конституції РФ, ценз осілості для набуття пасивного виборчого права (у 1994 році в Північній Осетії було необґрунтовано позбавлено виборчих прав тимчасових переселенців), ценз статі (у Дагестані створювалися особливі «жіночі» округи, в яких не могли бути обраними чоловіки-кандидати), моральний ценз (у Дагестані втрачали право бути обраними особи, засуджені за особливо тяжкі або тяжкі злочини).

У Постанові Конституційного Суду РФ від 29 листопада 2004 року № 17-П сформульовано важливу правову позицію для розуміння як принципу загального виборчого права, так і сутності представницької демократії. «Виборна посадова особа органу місцевого самоврядування є представником і тієї частини виборців, які проголосували на виборах проти всіх, і повинна діяти так само й у їхніх інтересах, а ці виборці мають право брати участь у здійсненні через неї місцевого самоврядування. Крім того, такі виборці мають право захищати свої права та свободи, які реалізуються на рівні місцевого самоврядування в різних формах, що не суперечать закону»¹.

У зв'язку зі скасуванням виборів глав виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації Конституційний Суд РФ у Постанові від 21 грудня 2005 року № 13-П у справі щодо перевірки конституційності окремих положень Федерального закону «Про загальні принципи організації законодавчих (представницьких) і виконавчих органів державної влади суб'єктів Російської Федерації» у зв'язку зі скаргами громадян визнав конституційність оспорюваних положень. Свій висновок Конституційний Суд РФ обґрунтував тим, що право брати участь у прямих виборах вищої посадової особи суб'єкта Російської Федерації й бути обраним на цю посаду не закріплене як конституційне право громадянина Російської Федерації. Немає такого права й серед загальноновизнаних прав і свобод людини і громадянина. Виборність вищих посадових осіб суб'єктів Російської Федерації передбачалася федеральними законами. Не маючи конституційного закріплення, ця можливість за своїм нормативним змістом не є необхідним елементом конституційного права бути обраним. Оскільки з Конституції РФ не випливає, що прями

¹ *Собрание законодательства РФ.* — 2004. — № 49. — Ст. 4948.

вибори є єдино правомірним способом одержання громадянином Російської Федерації повноважень вищої посадової особи суб'єкта Російської Федерації, новий порядок не може розглядатися як обмеження конституційного права й тим самим — як порушення статей 32 і 55 Конституції РФ¹.

Зазначена Постанова Конституційного Суду РФ не була одногосно схвалена всіма суддями. А. Кононов і В. Ярославцев виклали окремі думки. Зокрема, на переконання А. Кононова, головним і фатальним протиріччям Постанови є наполегливе заперечення Конституційним Судом РФ права кожного обирати й бути обраним главою виконавчої влади регіону. Конституційний Суд РФ стверджує, що таке право (Конституційний Суд називає його то правом, то повноваженням, то можливістю) не закріплено в Конституції, не впливає з її змісту, не належить до загальноновизнаних прав та свобод і не є необхідною складовою виборчого права громадян, як і права на участь в управлінні справами держави й на доступ до державної служби.

Вбачається, що це заперечення суттєво не узгоджується з нормами й принципами Конституції РФ, що утверджує демократичну федеративну правову державу з республіканською формою правління (стаття 1) і відповідно до цих основ визнає багатонаціональний народ єдиним джерелом влади, що здійснює цю владу безпосередньо та через органи державної влади й місцевого самоврядування, а вищим безпосереднім вираженням влади народу є референдум і вільні вибори (стаття 3). Право громадян обирати й бути обраними до органів державної влади, право брати участь в управлінні справами держави безпосередньо і через своїх представників, рівний доступ до державної служби (стаття 32) як найважливіші політичні права і свободи людини є найвищою цінністю (стаття 2) та вираженням демократії і народовладдя. Вони невідчужувані, діють безпосередньо, визначають смисл, зміст і застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади (статті 17, 18).

Прямі вибори глав адміністрацій усіх рівнів і в усіх територіальних одиницях були законодавчо передбачені ще у 1991 році. Після прийняття у 1993 році Конституції РФ законодавство послідовно приводилося у відповідність до конституційних стандартів демократії, і прямі вибори вищих посадових осіб суб'єктів Російської Федерації були закріплені в законах про основні гарантії виборчих прав та про загальні принципи організації законодавчих і виконавчих органів державної влади суб'єктів Російської Федерації, а також у регіональних конституціях і статутах. Ці закони мають пряме відсилання до Конституції РФ. Чи можна при цьому сумніватися, що зазначене право існує і впливає з Основного Закону держави? Із наведених норм Конституції РФ, із міжнародної практики застосування загальноновизнаних принципів і норм про права людини, із вчення про тлумачення правових норм впливає, що їхня інтерпретація правозастосовувачем у будь-якому разі не може призводити до зменшення обсягу визнаних прав та свобод. На думку названих суддів, на жаль, Конституційний Суд вчинив інакше.

Зазначені постанови Конституційного Суду РФ сприяли розвитку теорії, концепцій конституційного права, усуненню неконституційних положень федераль-

¹ *Собрание законодательства РФ*. — 2006. — № 3. — Ст. 336.

ного законодавства, що регулює роль судів загальної юрисдикції у виборчому процесі.

Проблема реалізації загального виборчого права порушувалася в Постанові Конституційного Суду РФ від 16 червня 2006 року № 7-П. Державна Дума Астраханської області просила визнати такими, що суперечать Конституції РФ, положення Федерального закону «Про основні гарантії виборчих прав і права на участь у референдумі громадян Російської Федерації», за якими громадянин, який не є кандидатом і не виступає від імені кандидата або виборчого об'єднання, може проводити передвиборну агітацію без залучення коштів виборчого фонду, самостійно оплачуючи відповідні видатки. На думку заявника, тим самим несумірно обмежуються свобода думки і слова та право громадян вільно шукати, одержувати, передавати, виробляти й поширювати інформацію будь-яким законним способом¹.

У зазначеному Федеральному Законі встановлено порядок проведення передвиборної агітації, однак передбачено різні правові режими агітаційної діяльності для її учасників: з одного боку — кандидатів, виборчих об'єднань, а з другого — громадян.

Цей закон передбачає, що кандидати, виборчі об'єднання мають право створювати виборчі фонди (стаття 58) і витрачати кошти цих фондів на проведення передвиборної агітації (пункт 5 статті 48), безперешкодно поширювати друковані, аудіовізуальні та інші агітаційні матеріали (стаття 54). Зареєстрованим кандидатам і виборчим об'єднанням, що висунули зареєстровані списки кандидатів, надаються як безкоштовні, так і платні ефірний час і друкована площа (стаття 51, пункт 6 статті 52).

Громадяни, які не є кандидатами й не виступають від імені кандидатів, виборчих об'єднань у встановленому законом порядку, мають право проводити передвиборну агітацію в таких формах і такими методами, які не вимагають фінансових витрат: вони можуть організувати агітаційні публічні заходи й брати участь у них, здійснювати усну агітацію, агітувати іншими способами. За згодою кандидата, виборчого об'єднання громадяни мають можливість проводити передвиборну агітацію в межах ефірного часу й друкованої площі, що надаються кандидату, виборчому об'єднанню, а також створювати й поширювати друковані, аудіовізуальні та інші агітаційні матеріали. При цьому відповідні фінансові витрати здійснюються винятково за рахунок коштів виборчого фонду. У пунктах 5, 10 статті 58 зазначеного Федерального Закону встановлено, що участь громадян у фінансуванні передвиборної агітації полягає в праві вносити у виборчі фонди добровільні пожертвування, граничні розміри яких встановлюються законом.

Як неодноразово зазначав Конституційний Суд РФ, будь-яка диференціація правового регулювання, що призводить до відмінностей у правах і обов'язках суб'єктів права, має здійснюватися законодавцем із дотриманням вимог Конституції РФ, у тому числі тих, що впливають із принципу рівності (частини перша, друга статті 19). З огляду на ці вимоги відмінності припустимі, якщо вони об'єктив-

¹ *Собрание законодательства РФ*. — 2006. — № 27. — Ст. 2970.

но виправдані, обґрунтовані й покликані виконувати конституційно значущі цілі, а правові засоби, що використовуються для досягнення цих цілей, співмірні їм. Оскільки конституційний принцип рівності поширюється не лише на права та свободи, безпосередньо проголошені Конституцією РФ, а й на пов'язані з ними інші права громадян, що набуваються на підставі закону, то дотримання принципу рівності, що гарантує захист від усіх форм дискримінації при здійсненні прав та свобод, означає, зокрема, заборону запроваджувати такі відмінності у правах осіб, які належать до однієї й тієї самої категорії (заборона нерівного поводження з особами, які перебувають в однакових або подібних ситуаціях).

Порушуючи питання допустимості встановлення відмінностей у статусі кандидатів (списку кандидатів, виборчих об'єднань) і громадян, що не є кандидатами, їх представниками чи представниками виборчих об'єднань, Конституційний Суд РФ зазначив, що введення федеральним законодавцем різних умов реалізації права на передвиборну агітацію для громадян як учасників виборчого процесу, з одного боку, і кандидатів (виборчих об'єднань), з другого, спрямоване на досягнення конституційних цілей, пов'язаних із забезпеченням прозорості виборів, рівності кандидатів перед законом незалежно від матеріального становища, і на запобігання зловживань, не може розглядатися як несумісне з конституційними принципами й нормами.

Заборона для громадян здійснювати самостійне, тобто поза виборчими фондами, фінансування передвиборної агітації зумовлена також необхідністю забезпечення прозорості фінансування виборів як умови рівності кандидатів і вільного формування думки виборців. На сучасному етапі розвитку Російської Федерації, коли прозорість фінансування виборів вимагає підвищених гарантій, встановлене положеннями пункту 5 статті 48, статті 51, пункту 6 статті 52, пунктів 1, 2, 3, 5, 6 статті 54, статті 58, пункту 5 статті 59 Федерального Закону регулювання переслідує правомірну мету, не порушує баланс цінностей, що захищаються конституційно, відповідає критерію необхідності в демократичному суспільстві та не є неспівмірним цілям, що захищаються конституційно.

Виходячи з викладеного та керуючись частинами першою, другою статті 71, статтями 72, 74, 75, 79, 87 Федерального конституційного закону «Про Конституційний Суд Російської Федерації», Конституційний Суд РФ визнав такими, що не суперечать Конституції РФ, норми Федерального закону «Про основні гарантії виборчих прав і права на участь у референдумі громадян Російської Федерації» у тій частині, де ними не допускається проведення передвиборної агітації за або проти кандидата (кандидатів, списку, списків кандидатів) громадянами, які не є кандидатами, їх представниками, представниками виборчого об'єднання, методами, що потребують фінансових витрат, здійснюваних поза виборчими фондами¹.

Свою незгоду з цією Постановою Конституційного Суду РФ в окремій думці висловив суддя Конституційного Суду А. Кононов, на думку якого зазначене рішення присвячене не захисту прав, а виправданню їх обмежень². Оспорювані

¹ *Собрание законодательства РФ*. — 2006. — № 27. — Ст. 2970.

² Там само.

заявником норми виборчого закону, власне, позбавляють можливості осіб, які не мають зв'язків з виборчими фондами, тобто більшість громадян з активним виборчим правом, доводити до відома виборців власне ставлення до кандидатів і хоч якось впливати на результати виборів.

Важливо зауважити, що Європейський суд з прав людини (далі — Європейський суд) не протиставляє поняття «вільні вибори» і «свобода слова», а вважає їх взаємопов'язаними, такими, що посилюють одне одного й не допускають переваг. Визнання за деяких обставин можливості певних обмежень свободи слова в період виборів не означає, однак, абсолютної свободи розсуду національного законодавця в цьому питанні. Європейський суд ставить для цього досить жорсткі умови: необхідність обмежень повинна бути виправдана в демократичному суспільстві, має зберігатися рівновага прав, допускатися наявність альтернативних методів інформації і практичний доступ усіх виборців до ефективних інформаційних каналів, обмеження мають бути домірні цілям забезпечення справедливості виборів і усвідомленої свободи волевиявлення.

Однак про яку рівновагу чи баланс цінностей, інтересів або політичних прав, вважає А. Кононов, може йтися, якщо оспорювані норми залишають право передвиборної агітації винятково кандидатам і партіям? Тільки вони мають право створювати виборчі фонди, з яких фінансується агітація, і лише вони мають гарантований доступ до засобів масової інформації. Так звані треті особи, тобто громадяни, які не мають відношення до виборчих фондів, фактично позбавлені в період виборів будь-якого доступу до засобів масової інформації, аби донести власну думку до виборців і вплинути на результати виборів. Вбачається, що саме у свободі політичної дискусії та у можливості активним чином вплинути на результат виборів полягає суть активного виборчого права, про що свідчить і його назва. Міра цієї свободи і є мірою легітимності виборчого органу й рівня розвитку демократії.

На думку А. Кононова, також не є коректними міркування Конституційного Суду РФ про відсутність рівності й навіть рівноваги прав суб'єктів виборчого процесу у сфері агітації. Конституційний Суд багаторазово розводить кандидатів і виборчі об'єднання (партії), з одного боку, та громадян — з другого, і на підставі відмінностей у їхньому статусі, переслідуваних цілях і змісті (як він його розуміє) активного й пасивного виборчого права намагається виправдати заборону витратної агітації для одних (громадян) і дозвіл для інших. Власне, Конституційний Суд РФ створює умови, за яких активне й пасивне виборче право перебувають в уявному конфлікті, який Суд усуває шляхом надання переваги. Однак усі ці посилення ні разом, ні окремо взяті не ведуть до висновку про те, що учасники виборчого процесу мають володіти різним обсягом прав на свободу слова, свободу політичної дискусії, на вільне поширення власної думки та що для деяких із них (більшості) правомірні обмеження.

У зв'язку із зазначеним А. Кононов навів формулювання з рішення Конституційного Суду Словацької Республіки 1999 року з приводу тимчасового обмеження агітації в період виборів: «Демократія не є формою правління, заснованою винятково в інтересах політичних партій. Заперечення основних прав і свобод людини в інтересах політичних партій рівнозначно запереченню демократії.

Принцип змагання політичних сил не може застосовуватися таким чином, щоб вступити в конфлікт з Конституцією обмежувати основні права людини. У демократичному суспільстві інтереси політичних партій не повинні захищатися за рахунок порушення прав громадян, особливо якщо вони є виборцями»¹.

Що ж залишається громадянам поза платними формами агітації? Конституційний Суд натякає на два способи (якщо не зважати на загадкове «інші»): власне, це одинокий голос в уявному Гайд-парку або мітинговий протест. Обидві ці форми явно не адекватні правам, гарантованим статтею 29 Конституції РФ. Крім того, виникає запитання: на що ми приречуємо громадян «саме в той критичний момент»? Вбачається, що заборона агітації для більшості звичайних виборців зазіхає на саму сутність права, що розглядається.

Висновки Конституційного Суду РФ суперечать, на мій погляд, не лише позиціям, декларованим на початку мотивувальної частини, а й раніше прийнятим ним рішенням з проблем виборчого права. У Постанові від 30 жовтня 2003 року № 15-П Конституційний Суд РФ зазначав, що вибори можуть вважатися вільними тільки за умови, коли реально гарантовані право на інформацію та свобода висловлення думки. Законодавець не має здійснювати таке регулювання, котре зазіхає на саму сутність того чи іншого права й призводить до втрати його реального змісту. У Постанові Конституційного Суду РФ від 14 листопада 2005 року № 10-П (в якій, до речі, конституційній оцінці піддавалися положення пункту 5 статті 48 і статті 58 того самого Федерального Закону) стверджується, що громадяни Російської Федерації — носії активного виборчого права «не можуть розглядатися лише як об'єкт інформаційного забезпечення виборів, — у процесі виборів вони мають право здійснювати діяльність, спрямовану на активне відстоювання своєї передвиборної позиції і схилення до неї інших виборців на голосування за або проти конкретних кандидатів або до висловлення негативного ставлення до всіх кандидатів, що беруть участь у виборах»².

На думку А. Кононова, виключення можливості громадян проводити передвиборну агітацію або відсутність належних законодавчих гарантій її реалізації означало б, власне, відмову в праві реально вплинути на хід виборчого процесу, а сам виборчий процес зводився б лише до факту голосування. У цьому ж рішенні Конституційний Суд РФ доходить висновку, що нормативний зміст права на передвиборну агітацію, в якому втілюються інтереси виборців, спрямовані на формування персонального складу виборчого органу публічної влади, включає повноваження учасників виборчого процесу, у тому числі виборців, здійснювати агітаційну діяльність, що має на меті спонукати голосувати на виборах певним чином. Тому федеральний законодавець зобов'язаний передбачити гарантії та механізм реалізації цих прав.

Важливо наголосити, що в цитованому рішенні Конституційного Суду РФ йшлося про всіх громадян, які мають активне виборче право. Інакше важко було б пояснити з погляду конституційного принципу рівності (стаття 19 Конституції РФ), чому особи, наділені в цьому випадку і однаковим статусом, і рівними пра-

¹ *Собрание законодательства РФ.* — 2006. — № 27. — Ст. 2970.

² *Собрание законодательства РФ.* — 2005. — № 47. — Ст. 4968.

вами, незалежно від того, за кого вони збираються агітувати й голосувати — за, проти або проти всіх, — не мають рівних гарантій і механізму здійснення свого права. У цій справі Конституційний Суд РФ підтвердив, що підстави переглядати колишню позицію відсутні, однак нагальне питання про рівність власників активного виборчого права залишилося поза обговоренням.

На закінчення розглянемо позицію Європейського суду, викладену в рішенні у справі «Боуман проти Сполученого Королівства». Деякі висновки з цієї справи цитувалися Конституційним Судом РФ, однак і його фабула та аргументи мають важливе й безпосереднє відношення до питання, що розглядається, особливо з огляду на те, що тлумачення Європейським судом Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод має прецедентне значення.

Пані Боуман як директор громадської організації, що виступає проти абортів, перед парламентськими виборами організувала поширення півтора мільйона листівок з викладом позицій кандидатів стосовно абортів. Слід зауважити, що в Англії, так само як і в багатьох інших країнах, передвиборна агітація третіми особами цілком допускається за власний рахунок при певному обмеженні їхніх витрат. Вважається, що саме в такий спосіб зберігається необхідний баланс інтересів і стримування голосів багатих. При цьому ніхто не переймається з приводу небезпеки зловживання або неможливості контролю. Пані Боуман, однак, перевищила дозволений ліміт у 5 фунтів і була притягнута до відповідальності.

Заявниця захищала в Європейському суді право на свободу висловлювати власну думку, гарантоване статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Відповідаючи на запитання, чи були обмеження необхідні в демократичному суспільстві, чи не порушено рівновагу свободи виборів і свободи слова, чи є зіставними обмеження переслідуваної правомірної мети, Європейський суд дійшов висновку, що мало місце порушення статті 10 зазначеної Конвенції. Суд виявив непереконаливими докази національної влади про те, що заявниця могла скористатися альтернативними методами інформування електорату (наприклад вона могла висунути свою кандидатуру на виборах), і визнав недоведеним її практичний доступ до інших ефективних інформаційних каналів і можливість забезпечити публікацію матеріалів, що містилися в її листівках, у газеті або шляхом радіо- і телепередач. Суд зазначив, що стаття оспорюваного закону створює систему непереборних перешкод, які заважають пані Боуман довести її інформацію до відома виборців, щоб вплинути на їхню позицію на користь кандидата, який виступає проти абортів. Таким чином, Європейський суд забезпечив захист саме таких відомостей, які, з погляду російського законодавця й Конституційного Суду РФ, однозначно визначаються як передвиборна агітація, а не певне інформування. Крім того, Європейський суд указав на явну неспівмірність ліміту особистих витрат на передвиборну агітацію, після чого англійський законодавець збільшив цю суму в 100 (!) разів.

Такими є деякі правові позиції Конституційного Суду РФ, пов'язані з тлумаченням норм виборчого законодавства щодо проблем законодавчої регламентації і практики реалізації пасивного виборчого права в Російській Федерації.

Нудненко Л. А. Развитие пассивного избирательного права граждан Российской Федерации в правовых позициях Конституционного Суда Российской Федерации. В статье поднимаются вопросы интерпретации Конституционным Судом Российской Федерации Основного Закона государства в связи с поступающими жалобами и запросами относительно соответствия Конституции Российской Федерации федерального и регионально-республиканского законодательства, регулирующего условия реализации пассивного избирательного права. Значимость правовых позиций Конституционного Суда Российской Федерации определяется тем, что они распространяются на все аналогичные ситуации, имеющие место в правовой практике.

Ключевые слова: Конституционный Суд Российской Федерации, правовые позиции, избирательное право, права гражданина, высшее должностное лицо субъекта Российской Федерации, особое мнение судьи Конституционного Суда.

Nudnenko L. The evolution of the passive electoral law of the citizens of the Russian Federation in the legal positions of the Constitutional Court of the Russian Federation. The article brings up the interpretation of the Basic Law by the Constitutional Court of the Russian Federation in connection with the complaints and appeals concerning the conformity of the federal and regional-republican legislation that regulates implementation of passive electoral law with the Constitution of the Russian Federation. The significance of the legal positions of the Constitutional Court of the Russian Federation means that they cover all similar situations that appear in the legal practice.

Key words: the Constitutional Court of the Russian Federation, legal positions, electoral law, liberty of speech, the rights of citizens, highest official subject of the Russian Federation, dissenting opinion of a judge of the Constitutional Court.

ЗОВНІШНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Зовнішні зв'язки Конституційного Суду України (січень – березень 2011 року)

СІЧЕНЬ

- 12 січня зустріч Голови Конституційного Суду України А. Головіна з Надзвичайним і Повноважним Послом Великої Британії в Україні Лі Тернером
- 14–21 січня Голова Конституційного Суду України А. Головін взяв участь у другому Конгресі Всесвітньої конференції конституційного правосуддя «Поділ влади й незалежність конституційних судів та органів з подібною юрисдикцією» (м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія)
- 27–29 січня Голова Конституційного Суду України А. Головін взяв участь в урочистому засіданні з нагоди відкриття судового року в Європейському суді з прав людини (м. Страсбург, Французька Республіка)
- 31 січня зустріч Голови Конституційного Суду України А. Головіна з Координатором проектів ОБСЄ в Україні Л. Копаєм

ЛЮТИЙ

- 1–4 лютого фаховий візит суддів Конституційного Суду України до Федеративної Республіки Німеччина (м. Бонн, ФРН)
- 8–10 лютого зустріч представників Конституційного Суду України з консультантами компанії «Агенція Консалтинг» у рамках реалізації проекту «Підтримка Сполученим Королівством Конституційного Суду України»
- 11 лютого зустріч Голови Конституційного Суду України А. Головіна з Надзвичайним і Повноважним Послом Австрійської Республіки в Україні В. Д. Хаймом

БЕРЕЗЕНЬ

- 9–11 березня зустріч представників Конституційного Суду України з консультантами компанії «Агенція Консалтинг» в рамках реалізації проекту «Підтримка Сполученим Королівством Конституційного Суду України»
- 11 березня зустріч Голови Конституційного Суду України А. Головіна з членами Українсько-польського клубу конституціоналістів

Інформація про виконання бюджету Конституційним Судом України за 2010 рік

Головною метою діяльності Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Завданням Конституційного Суду України є здійснення конституційної юрисдикції шляхом офіційного тлумачення Конституції України, вирішення питань про відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» Конституційному Суду України передбачені видатки за кодом програмної класифікації видатків 0801010 «Забезпечення конституційної юрисдикції в Україні» в сумі 61 777,0 тис. гривень.

Конституційним Судом України використано коштів у сумі 60 666,7 тис. гривень (за загальним фондом — 58 115,2 тис. гривень, за спеціальним фондом — 2 551,5 тис. гривень) або 98,2 відсотка річного плану.

Видатки Конституційного Суду України здійснювались відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» від 27 квітня 2010 року № 2154-VI (із змінами та доповненнями), пріоритетів, визначених Декларацією цілей та завдань бюджету на 2010 рік, схваленою Постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2009 року № 151, та на основі принципів програмно-цільового методу.

За рахунок отриманих з державного бюджету коштів проведено 380 засідань та пленарних засідань Конституційного Суду України (що відповідає плановому показнику), на яких розглянуто та прийнято 180 актів Конституційного Суду України (висновків, рішень, ухвал), при запланованих у паспорті бюджетної програми 90 одиницях. Відбулося 87 засідань колегій суддів Конституційного Суду України, на яких прийнято 89 ухвал при запланованих 90 одиницях.

За звітний період опрацьовано 3 052 конституційних подання, конституційних звернення, листа-звернення народних депутатів України, комітетів та фракцій Верховної Ради України, інших органів державної влади, громадян та юридичних осіб, що становить 97 відсотків кореспонденції. Зазначене зумовлено надходженням значної частини цих подань і звернень наприкінці 2010 року.

Забезпечено здійснення першочергових видатків капітального характеру. Придбано 320 одиниць обладнання та предметів довгострокового користування (поповнено бібліотечний фонд для забезпечення суддів юридичною літературою, придбано спеціалізовані прилади та обладнання для технічного захисту інформації тощо)

Спеціальний фонд Конституційного Суду України у 2010 році забезпечено коштами Стабілізаційного фонду в сумі 2 700 тис. гривень, які були виділені на безповоротній основі відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2010 року № 885. За рахунок цих коштів здійснювалася виплата

вихідної допомоги та довічного грошового утримання суддям Конституційного Суду України, які непрогнозовано вийшли у відставку у 2010 році.

Інформацію про виконання бюджетної програми Конституційного Суду України подано в таблиці.

**Інформація
про бюджет за бюджетними програмами з деталізацією за кодами економічної
класифікації видатків бюджету або класифікації кредитування бюджету
Конституційного Суду України за 2010 рік**

ТИС. ГРН

Код програмної класифікації видатків та кредитування бюджету / код економічної класифікації видатків бюджету або код кредитування бюджету	Код функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків та кредитування бюджету	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
			план на 2010 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2010 рік	план на 2010 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2010 рік	план на 2010 рік з урахуванням внесених змін	касове виконання за 2010 рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Видатки всього за головним розпорядником коштів державного бюджету: у тому числі			59 077,0	58 115,2	2 700,0	2 551,5	61 777,0	60 666,7
1110	0330	Оплата праці працівників бюджетних установ	34 387,5	34 337,5	2 310,6	2 235,4	36 698,1	36 572,9
1120	0330	Нарахування на заробітну плату	11 005,3	10 402,3	0,0	0,0	11 005,3	10 402,3
1130	0330	Придбання товарів і послуг	4 976,4	4 908,9	0,0	0,0	4 976,4	4 908,9
1140	0330	Видатки на відрядження	86,0	75,7	0,0	0,0	86,0	75,7
1150	0330	Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1160	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	1 288,6	1 254,2	0,0	0,0	1 288,6	1 254,2
1171	0330	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1172	0330	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	10,0	8,8	0,0	0,0	10,0	8,8
1200	0330	Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1310	0330	Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1320	0330	Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

1340	0330	Поточні трансферти населенню	7 099,1	6 903,9	389,4	316,1	7 488,5	7 220,0
1350	0330	Поточні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	224,1	223,9	0,0	0,0	224,1	223,9
2120	0330	Капітальне будівництво (придбання)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2130	0330	Капітальний ремонт	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2140	0330	Реконструкція та реставрація	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2200	0330	Створення державних запасів і резервів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2300	0330	Придбання землі і нематеріальних активів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2410	0330	Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2420	0330	Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2430	0330	Капітальні трансферти населенню	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2440	0330	Капітальні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2450	0330	Капітальні трансферти до бюджету розвитку	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
у т. ч. за бюджетною програмою 0801010 «Забезпечення конституційної юрисдикції в Україні»			59 077,0	58 115,2	2 700,0	2 551,5	61 777,0	60 666,7
1110	0330	Оплата праці працівників бюджетних установ	34 387,5	34 337,5	2 310,6	2 235,4	36 698,1	36 572,9
1120	0330	Нарахування на заробітну плату	11 005,3	10 402,3	0,0	0,0	11 005,3	10 402,3
1130	0330	Придбання товарів і послуг	4 976,4	4 908,9	0,0	0,0	4 976,4	4 908,9
1140	0330	Видатки на відрядження	86,0	75,7	0,0	0,0	86,0	75,7
1150	0330	Матеріали, інвентар, будівництво, капітальний ремонт та заходи спеціального призначення, що мають загальнодержавне значення	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1160	0330	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв	1 288,6	1 254,2	0,0	0,0	1 288,6	1 254,2
1171	0330	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1172	0330	Окремі заходи по реалізації державних (регіональних) програм, не віднесені до заходів розвитку	10,0	8,8	0,0	0,0	10,0	8,8
1200	0330	Виплата процентів (доходу) за зобов'язаннями	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1310	0330	Субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1320	0330	Поточні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1340	0330	Поточні трансферти населенню	7 099,1	6 903,9	389,4	316,1	7 488,5	7 220,0
1350	0330	Поточні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

2110	0330	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	224,1	223,9	0,0	0,0	224,1	223,9
2120	0330	Капітальне будівництво (придбання)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2130	0330	Капітальний ремонт	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2140	0330	Реконструкція та реставрація	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2200	0330	Створення державних запасів і резервів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2300	0330	Придбання землі і нематеріальних активів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2410	0330	Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2420	0330	Капітальні трансферти органам державного управління інших рівнів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2430	0330	Капітальні трансферти населенню	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2440	0330	Капітальні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2450	0330	Капітальні трансферти до бюджету розвитку	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Завідувач відділу фінансування, бухгалтерського обліку та звітності — головний бухгалтер

Н. А. Осницька

ВІТАЄМО ЮВІЛЯРІВ!

Судді Конституційного Суду України, його Секретаріат та редакційна рада «Вісника Конституційного Суду України» щиро вітають ювілярів —

суддю Конституційного Суду України
у відставці,
заслуженого юриста України
МАЧУЖАК
Ярославу Василівну
з 55-річчям,

суддю Конституційного Суду України
у відставці,
заслуженого юриста України
ПШЕНИЧНОГО
Валерія Григоровича
з 60-річчям!

*Бажаємо вам, шановні ювіляри, бадьорого настрою, здоров'я і довголіття!
Нехай життя дарує усі земні гаразди, а підтримка рідних
і повага друзів повсякчас будуть вам надійною опорою!*

Завідувач   *Відповідальний*
редакційно-видавничого відділу   *секретар*
Секретаріату   **К. Пігнаста**
Конституційного Суду України   тел.: 0 (44) 238-11-54
С. Сидоренко   e-mail: court@ccu.gov.ua
тел.: 0 (44) 238-10-32

Видавець
Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17-21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-07
E-mail: info@inyure.kiev.ua
www.inyure.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Решетова О. О.,
Сидорська Н. П.,
Карташова О. Р.

Підписано до друку 15.04.2011.
Формат 70 x 100¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,05. Обл. вид. арк. 8,56.
Зам. № 11-363
Наклад 610
Ціна договірна

Віддруковано у **ЗАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 752 від 27.12.2001 р.